

El Santo Evangelio Según

SAN LUCAS

Prólogo

1 ¹⁻³ Mũ, Teófilo, nocārō majũ caānimajũrē, ati carta mena mũ yũ quetibũju woatujopa mai, Jesucristo cũ caátianajērē caroaro cōñaricārōrē bairo. Mai, capāārā camasā tiere, Jesús cũ caátianajērē merē quetibũju woajomiñupā. Bairo na caátimiatacũārē, yũ cũā tiere yũ quetibũju woajogu. Mai, Jesús cũ caátianajērē caññaricārā pũame na caquetibũjũnetōrĩqũērē jāā cũārē jāā quetibũjũwā. Caānijũgoripau Jesús cũ caátianajērē na caññarĩqũērē jāā cũārē jāā quetibũjũwā. Bairo tiere tũgori yua, caroaro cōñaricārōrē bairo mũ yũ quetibũju woatujoya ati carta mena. ⁴Teófilo, merē Jesús cũ caátianajē jĩcā wāme ũnorē mũ tũgoyupa. Bairo cũ caátianajē nipetirije caroaro cariape cũ masĩnemoáto ĩ, mũ yũ quetibũju woajoya ati carta mena.

Un ángel anuncia el nacimiento de Juan el Bautista

⁵Bairo baiyupa: Herodes kawāmecucu ānacũ Judea yepa macāānarē quetiupau rey cũ caāni yũteare jĩcāũ sacerdote* āñupũ. Abías ya poa macāācũ jĩcāũ āñupũ. Cũ pũame Zacarías wāmecusupũ.

Cũ nũmo Isabel wāmecusupo. Cō pũame Aarón ānacũ pārameo majũ āñupō. ⁶Bairi na, pũgarāpua Dios cũ caroticũrĩqũē nipetirijere tũgousayuparā. Bairo bairā, carorije wapa mánarē bairo baiyuparā, Dios cũ caññajoro. Tunu bairoa nii ũcũ, “Roro ásuparā na,” ĩ masĩsuparā narē. ⁷Na pũame tiwatoare capũna mána āñuparā. Isabel pũame pũnaa bomiocũā, yoaro pũnacuti masĩesupo. Tunu bairoa cabutoa ānirĩ na capũna cutigamirĩcāpau merē netōcoásuparo.

⁸Bairo na cabairipau jĩcā rũmu Zacarías templo* wiipũ paau ásupũ, cũ ya poa macāāna mena cũ cajupaari rũmu caetaro ĩñarĩ. ⁹Bairo topũ eta, jũpaa yua, jĩcā rũmu cũ yarā pũame cũ beseyuparā. “Templo wii pũeapũ werea cajũtiñurĩjērē cũ joeáto,” qũĩñuparā cũ yarā Zacarĩare. ¹⁰Bairo Zacarías, “Jau,” ĩ, ti wii pũeape ape aruapũ jāásupũ. Ti hora Zacarías cajũtiñurĩjērē cũ cajoeri hora majũ Diore cũ jēnirā baiyuparā camasā pũame. ¹¹Bairo Zacarías tiere cũ cajoeāno yua, cũ tũpũ ángel* pũame buiaetayupũ. Altar,* cajũtiñurĩjērē cũ cajoemũgōrĩ mesa cariape nũgōā pũame buiaetanucāñupũ. ¹²Bairo ángel cũ cabairo, Zacarías pũame qũĩña acũacoasupũ. Qũĩña uwijāñũñupũ.

¹³Bairo cū cabairo ñña, ángel pñame qũĩñupũ Zacaríare:

—Yũ uwieticõaña Zacarías. Caroa quetire mũ quetibũju acú yũ atíapũ. Dios, mũ cajenirijêrê tũgoyami. Bairo bairi mũ caborore bairo mũ nũmo, macũ cutimasĩgomo. Bairi mũ macũ cañipau cū cabuiaro yua, “Juan” cū mũ wãmetigu. ¹⁴Ti rũmũ, cū cabuiari rũmurê mũ useanigu butiuro. Mũ mena macãana cũã capãarã useanigarãma, cū cabuiaro ññari yua. ¹⁵Tunu bairoa mũ macũ cañipau pñame Dios yaye quetire catũgomasĩ ãnirĩ cañimajũũ nigũmi Dios cū cañajorore. Bairi tunu use oco cacũmuorijêrê cū etieticõáto. Bairi tunu Espiritu Santo, Dios Yeri cū camasĩõrijê carusaecu majũ ãnicõãgũmi. Cũ cabuiaparo jũgoyepña merê cū mena ãnicõãgũmi. ¹⁶Bairo mũ macũ cañipau butiácú yua, Israel yepa macãana capãarã cū caquetibũjũrijere tũgousagarãma. Bairo bairã, marĩ Quetiupau Diore cū bogarãma tunu, na cū caquetibũjũrijê jũgori yua. ¹⁷Tunu bairoa marĩ Quetiupau ati yeparũ cū caetaparo jũgoye camasãrê na quetibũjũgũmi mũ macũ cañipau pñame. Elías cawãmecucu ãnacũ Espiritu Santo jũgori caroaro cū caquetibũjũmasĩrĩcãrõ cãrõ cū cũã Dios Yeri jũgori camasãrê caroaro na quetibũju masĩgũmi. Bairo cū caquetibũjũro, capũnacũna pñame na pũnaa mena na asijãnao joroque na átigũmi. Tunu bairoa Dios yaye quetire catũgogaena cũã cariape tũgousagarãma tunu, mũ macũ cañipau caroaro cū caquetibũjũrijê jũgori yua. Bairo bairi mũ yarã Israel yepa macãana marĩ Quetiupau cū caetaparore caroaro yugarãma mũ macũ cañipau caroaro na cū caquetibũjũrijê jũgori yua —qũĩ quetibũjũyupũ ángel Zacaríare.

¹⁸Bairo cū caĩmatacũãrê, Zacarías pñame cariape cū tũgoesupũ:

—¿Ñe jũgori, “Cariape mũ busũya,” ñni masĩcuti? Merê cabũtoa majũ jãã ãniña yũ, yũ nũmo cũã. Torena, jãã pũnacuti masĩetĩña —qũĩñupũ Zacarías ángel pñamerê.

¹⁹Bairo cū caĩrõ tũgo, ángel pñame Zacaríare qũĩñupũ tunu:

—Yũũ, Gabriel, Diotu macããcũ yũ ãniña. Cũ majũã yũ joãmi mũ tũpũ, caroa quetire cū masiáto, ì. ²⁰Bairña, cabũsumasĩęcũ mũ tuagu ãmerê. Yũ caĩrĩjêrê cariape mũ catũgoetie wapa bairo mũ tuagu. Cabero mũ macũ cañipau cū cabuiaropũ roque tunu mũ busũmasĩgu. Yũ yaye quetire mũ caĩroetimiatacũãrê, tore bairo nipetirije baipecticoagaro ti yutea caetaro —qũĩ quetibũjũyupũ ángel Zacaríare.

²¹Bairo ángel mena Zacarías cū cabũsuãnitoye yua, to macãana cañubueri majã pñame Zacarías ti arua cū cawitietoi, yoaro coteyuparã. Na pñame: “¿Nopẽi yoaro cū baiyati?” ãmeo ì jẽniñañuparã na majũ. ²²Cabero Zacarías witietaũ, na quetibũju masĩesupũ. Cũ wãmo mena jeto na quetibũjũmiñupũ. Bairo cū cabairo ñña, atore bairo ãmeo ññuparã: “Qũẽguericarore bairo apeye ññierê ññaatacũmi Zacarías,” ãmeo ì busũyuparã cañubueri majã macãpũ cacoterã pñame. Bairo busũmasĩęcũã, ãnicõãñupũ yua.

²³Bairo Zacarías nocãnacã rũmũ bero templo wii coterique cū capaari rũmurĩ capetiro ñña, tunucoásũpũ cū ya wiipũ. ²⁴Bairo topũ eta, ãni yua, tocãrõã cū nũmo Isabel pñame bairĩrupau ãñupõ merê. Bairi wii pũpeapũ ãnicõã ninucũñupõ. Jĩcã wãmo cãnacãũ muirña, aperã tũpũ átáto mano ãnicõãnucũñupõ cõ ya

wiipũ. ²⁵ Cō puame bairo ī tũgoñañupō: “Amerē yũ átinemoñami Dios, camasã puame, ‘Capũna mácō niñamo Isabel,’ yũre na caĩbusũpaetiparore bairo ī. Bairi, ñujãñuñami Dios yũ mena,” ʷseanirĩ ī tũgoñanucũñupō Isabel.

Un ángel anuncia el nacimiento de Jesús

²⁶ Cabero Isabel jicã wãmo peti jicã pēnirō cānacãũ muipũa majũ bairirupau cō caño, ángel Gabriel cawāmecucũre cũ joyupũ Dios tunu. Galilea na caĩrĩ yeparũ, Nazaret cawāmecuti macãpũ cũ joyupũ. ²⁷ “María cawāmecucore mu quetibũjuápá,” ĩ, cũ joyupũ. Mai, María puame camanapũ mácō ãñupō. Caũmũ mena ãmeñupō. José cawāmecucũ nũmo cañnipo añirĩ apei mena ãmeñupō. José puame David ãnacũ pãrãmi ãñupũ. ²⁸ Bairo bairi Gabriel puame Maríare cō buiaetayupũ. Bairo cõtũ buiaetari yua, cō ĩñupũ:

—iMaría, Dios cũ caĩroao majũ, mu ãniniñati! Marĩ Quetiupau mu mena ãniñami. Tocānacão camasã rōmirĩ netōrō caroaro mu átinemoñami —cō ĩ quetibũju etayupũ ángel Maríare.

²⁹ Bairo cũ caĩrō tũgo yua, cō puame tũgo acuacoasupo: “¿Dope bairo ĩgu qũĩñati, yũre bairo cũ caĩjēniata?” ĩ tũgoñañupō. ³⁰ Bairo cō caĩtũgoñarō yua, ángel puame cō ĩñupũ tunu:

—Yũ uwieticōãña María. Caroa quetire murē quetibũju acú yu atĩapũ. Caroaro mu caatĩānierē ĩñajesoyami marĩ Quetiupau Dios. Bairi mu beseami. ³¹ Bairi bairirupau mu ãnigo. Cawĩmauaca mu cũgogo. Bairi mu macũ cañnipau cũ cabuĩaro yua, “Jesús” cũ mu wāmetigo. ³² Tunu bairoa mu macũ cañnipau puame caatĩrotimasĩ nigumi. Bairi nipetiro camasã, “Dios jōbui macããcũ macũ

majũ niñami,” qũĩgarãma camasã cãrē. Cũ, marĩ Quetiupau Dios puame mu macũ cañnipau quetiupau bairo cũ cũgumi. Cũ ñicũ ãnacũ David ãnacũrē bairo cũ cũgumi mu macũ cañnipau. ³³ Bairo cũ cacũrō yua, mu macũ cañnipau puame rotimasĩgumi. Israel yepa macãānarē tocānacã rũmua na rotimasĩ ãnigumi yua. Cũ carotiānie petietigarō —cō ĩ quetibũju yupũ ángel Maríare.

³⁴ Bairo cũ caĩrō tũgo, María puame atore bairo qũĩ jēniñañupō:

—Yũ puame, ¿dope bairo yũ baioati? Caũmũ mena yu ãmerĩnucũña — qũĩñupō María ángel puamerē.

³⁵ Bairo cō caĩrō, cũ puame cō ĩñupũ: —Espĩritu Santo, Dios Yeri majũ buseriwo ruiatĩ, catorore bairo baiñajētagumi murũre. Bairo Dios, nipetiro netōrō caatĩmasĩ, cũ camasĩrĩjē jũgori cawĩmauaca mu cũgogo. Bairo bairi nipetiro camasã, “Caroú caĩũũ, Dios macũ majũ niñami,” qũĩgarãma camasã cãrē, murē cabuĩapau puamerē. ³⁶ Apeyera tunu mu yao Isabel cawāmecuco cũã cabucuo ãnimocũã, ãmerē bairirupau ãniñamo cō cũã. Jicã wãmo peti jicã pēnirō cānacãũ muipũa merē cũgoyamo capũna mácō na caĩmirĩcō puame. ³⁷ Dise ũnie Dios cũ caatĩmasĩētēē maniña. Nipetiro cũ caatĩmasĩrĩjē jeto niña —cō ĩ quetibũju yaparoyupũ ángel Maríare.

³⁸ Bairo cũ caĩrō tũgo, María puame qũĩñupō:

—Mu caĩrōrē bairo to baiáto toroque. Dios cũ carotio yũ ãniña. Bairi cũ caborore bairo yũ cũ áparo —qũĩñupō María.

Bairo cō caĩyaparoro, ángel puame acoásũpũ yua.

María visita a Isabel

³⁹ Cabero nocānacã rũmũ bero caño, María puame Judea caũtũyucũ pairi

yeparu, cariape acoásupo. ⁴⁰Topu eta, Zacarías, bairi Isabel ya wiipu jāñupō. Bairo jāārī yua, Isabere cō ī jēniñupō: “iMu ānimiñati!” ⁴¹Bairo María cō cairō, Isabel macūacā puame cō paropu yuguiyupu. Bairo cū cabairo, Espíritu Santo Isabel yerire jāñupū. ⁴²Bairo cū cajāārō, Isabel puame Marfare useaniriqūē mena atore bairo cō iñupō: —iYu yao, camasā rōmirī tocānacāo netōrō caroare mu joyami marī Pacu Dios! Mu macū cañipau cūārē caroare cū joyami. ⁴³Cabugoro macāacō yu āniña. Bairo cabaio yu cañimiatacūārē, mu, yu Quetiupau paco, yu mu nucūbugoya, bairo yure iñao acó. iYu mena mu ñujāñuña! ⁴⁴Tūgoya. Yure mu cajēnirō, yu macū cañipau puame yu paropu yuguiami. ⁴⁵iYu yao useaniri āña! Murē marī Quetiupau cū cairiqūērē cariape mu tūgoyupa. Bairi caroare mu joupī Dios —cō iñupō Isabel Marfare.

⁴⁶Bairo cō cairō, María puame cō iñupō Isabere:

“Yu yeri ñujāñuña. Ñe ūnie yu rusaetiya.

Yu mena ñumajūcōāñami marī Pacu Dios.

⁴⁷Dios, yure canetōōū, caroaro cū caátiere tūgoñarī yu useaninetōña yu yeripu.

⁴⁸Yuu, cū carotio cabugoro macāacō yu āniña.

Bairo cabaio yu cañimiatacūārē, yu beseami.

Cū cajou paco yu ānigo cū camasirijē jūgori.

Bairo bairi nipetiro camasā ñiroagarāma.

‘Camasā rōmirī tocānacāo netōrō useaniñamo María,’ ñigarāma.

⁴⁹Marī Pacu Dios nipetiro caátimasī āniri caroare yu joami.

Cū caátimasirijē ñujāñuña yure.

iCarou cañu majū niñami!

⁵⁰Tunu bairoa noa ūna cūrē canucūbugorārē na iñamaiñami Dios.

Ape tuti, ape tuti macāānarē bairo jeto na iñamaiñami.

⁵¹Tunu cūrē canucūbugorārē cū caátimasirijērē na iñoñami Dios. ‘Cabugoro macāāna mee mari āniña,’ caītūgoñarā roquere na caátigamirijērē na ēñotayami.

⁵²Quetiuparā cūārē na rotijānoñami. Aperā cabugoro macāāna roquere caānimajūrā na ānio joroque na átiyami.

⁵³Tunu bairoa caqueyarārē ūgariquere paio na joyami.

Aperā capee apeye ūnierē cacūgorā roquere ñe ūnie mánarē bairo na átiyami.

⁵⁴⁻⁵⁵Marī ñicūjāā, Abrahājāārē cū cairicārōrē bairo átiyami Dios. Tiere masiritietiyami.

Bairi marī, Israel yepa macāānarē marī juátiyami āmerē caroaro,” cō iñupō useaniri María Isabere.

⁵⁶Bairo ī yaparo yua, Isabejāā mena āninucūñupō María. Itiarā muipua bero caāno, cō ya wiipu tunucoásupo tunu.

Nacimiento de Juan el Bautista

⁵⁷Cabero Isabel puame cō macū cū cabuiari rūmu etayuparo. Bairo caetari rūmu cō macū buiaetayupu yua. ⁵⁸Bairo cū cabuiaro, Isabejāā yarā, bairi natu macāāna cūā cō macū cū cabuiaro tūgori useaniñuparā. “Bairi cō iñamaiñami Dios,” useaniri āmeo iñuparā na yarā, bairi natu macāāna cūā. ⁵⁹Bairo jicā wāmo peti itia pēnirō cānacā rūmurī cō macū cū cabuiaro bero etayuparā na yarā puame. Cūācā rupau macāātōrē yisetarā* etayuparā. Bairo áti yaparo yua, cū pacu wāmerē

bairo, Zacarías cū wāmetigamiñuparā cūcā cūārē. ⁶⁰Bairo na cabomiatacūārē, cū paco puame atore bairo iñupō:

—Bairo jāā boetiya. “Juan” roque jāā boya. Bairo marī wāmetiroa yu macūācārē —na iñupō.

⁶¹Bairo cō caīrō tūgo, cō iñuparā: —¿Nopēīo “Juarē” mu boyati? ¿Ni ūcū mujāā yañ Juan cawāmecucu cū āñuparī? Jīcāñ ūcū mácūmi —cō iñuparā.

⁶²Bairo cō ī yaparo, Zacarías cabusumasīēcūrē na wāmorī mena qūī jēniñañuparā, “¿dise wāme puame cū boyati?” ĩrā. ⁶³Bairo na caijēniñarō, Zacarías puame cū wāmorī mena “Woaturicapāī, yucupāīrē neasá,” na iñupū. Bairo na canenunirō bero, Zacarías, “Juan wāmecutigumi cūācā,” ī woatuyupu tipāīpūre yua. Bairo cū caīwoaturo, to macāāna caetari majā puame iña acūacoasuparā, “¿Nopēī bairo cū boyati?” ĩrā yua. ⁶⁴Tocārōā Zacarías cabusumasīētīmiatacu jicoquei busumasīcoasupu tunu. Bairo busumasīcōā yua, Diore qūī basapeoyupu. ⁶⁵Bairo bairi natu macāāna tūgo acūayuparā nipetirā. Tunu bairoa Judea yepa macāāna caūmuarī yepa macāāna nipetirāpu āmeo quetibūjuyuparā Zacarfajāā na cabairiquere. ⁶⁶Bairo āmeo quetibūjurā yua, na yeripu tūgoñañuparā nipetirā butioro. “¿Dope cabaipau cū ānicuti āni cawīmañ?” āmeo iñuparā. “Cariape Dios cū maitūgoñañupī,” āmeo iñuparā.

El canto de Zacarías

⁶⁷Zacarías puame cū macū cū caātipeere quetibūjuyupu. Espírītu Santo cū camasiōrījē jūgori atore bairo iñupū:

⁶⁸“¡Marī Pacu Dios carou majū niñami, marī, Israel yepa macāāna, marī caīroañ!

Bairi marītu atiyami. Marī netōōñ acū atiyami, cū yarā majū marī cañnoi.

⁶⁹Marīrē jou atiyami catutuañ majū, marīrē canetōōpauere.

Cū carotiricu David ānacū pārāmerā poa watoai marīrē jou atiyami marīrē canetōōpau majūrē.

⁷⁰Tirūmūpūre profeta* majārē cū caquetibūjū jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiya.

⁷¹Bairo boyupi Dios: Marī wapana roro marīrē caátigarārē marī canetōōrō boyupi.

Tunu bairoa marī pesua roro marīrē caátigarārē marī canetōōrō boyupi.

⁷²Bairo bairi marīrē jou atiyami marīrē canetōōpauere.

Marī ñicūjāārē cū caīricārōrē bairo ácu, marīrē iñamairī, marī jou atiyami cūrē.

Cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo tiere masiritietiyami Dios.

⁷³Marī ñicū Abraham ānacūrē cū caīcūrīcārōrē bairo tiere masiritietiyami.

⁷⁴Bairi marī wapanarē cū canetōrō, marī puame uwiricarō mano cū yaye quetire marī tūgousagarā.

⁷⁵Tunu bairoa carorije caāperā, cariape caāna majū marī ānigarā Dios cū caññajoro tocānacā rūmu marī cacatiri rūmu cārō,” ī quetibūjuyupu Zacarías.

⁷⁶Ī quetibūjū yaparo, qūīñupū tunu cū macūācārē:

“Macū, atore bairo migarāma: ‘Dios jōbui macācū yañ niñami Juan.

Cū yaye quetire caquetibūjūjūgoyecucu niñami,’ migarāma.

Marí Quetiupau camasārē cū caquetibujuparo jūgoye mu quetibuju jūgoyecutigu.

Marí Quetiupau yaye quetire caroaro na tūgoáto ī, cū jūgoye mu quetibuju jūgoyecutigu.

⁷⁷ Bairo mu caquetibujuro, Israel ya poa macāna atore bairo ī masigarāma:

‘Roro marí caátiere masiriyogumi marí Pacu Dios.

Marí netōōgumi,’ ī masigarāma yua.

⁷⁸ Marí Pacu Dios puame cū camairijē mena marí netōōñami. Ti rūmu marirē cū canetōōrī rūmu merē etaya.

Jicā rūmu cabusuetarore bairo merē etaya.

⁷⁹ Bairo camasārē caroaro na masiōgumi Dios cū cajopau.

Camasā puame canaitiārōpu ruirārē bairo caāna niñama.

Bairo caāna nimirācūā, caroaro cabusurore iñarārē bairo nigarāma, cū caquetibujurijere tūgorā.

Jicārō tūnia ānimasigarāma,” quīñupū Zacarías cū macūācārē.

⁸⁰ Bairo cabero Zacarías cū caīrōrē bairo baiyupu. Cū macū yeri ñuu butiásupu. Bairo butiácú, desierto* cayucumanopu āninucūñupū Juan. Israel ya poa macāanarē Dios yaye quetire cū caquetibujuparo jūgoye topu āninucūñupū Zacarías macū puame.

Nacimiento de Jesús

(Mt 1.18-25)

2 ¹ Mai, tiwatoapure quetiupau emperador* Augusto cawāmecucu ti yepa nipetiro caroti āñupū. Bairo ācū, na cōñarotiyupu nipetiro camasārē. Na wāmerirē woatu rotiyupu. ² Mai, tiere, Siria cawāmecuti

yepa macāanarē, Cirenio cawāmecucu na quetiupau cū caānipau camasārē na cōñajūgo rotiyupu. ³ Torena, nipetiro camasā na ñicūjāā na caāni macārīpu ásúparā, na wāmerirē woatu rotiráná.

⁴ José cūā Galilea cawāmecuti yepa, Nazaret macā macāācū caāniatacu ásupu. Quetiupau rey David ānacū pārāmi ānirī, David cū cabuiaricaropu ásupu, Belén cawāmecuti macā Judea yepapu. ⁵ María cū ñumo caānipao mena ásupu José, na wāmerirē woaturoti ácú. María puame merē macū jāñañupō cō parore. ⁶ Bairo Belén macārē na caetaro bero, cō macūācā cū cabuiari rūmu etayuparo. ⁷ Mai, ti macāpu camasā cañesēārī majā na cacānirī wii jiranetōcoasuparo merē. Torecu, ti wii upau wecuā cū canurā na cacānirī wiipu yosarotiyupu Maríajāārē. Bairo topu macūcusupo, cō macū caānijūgoure. Bairo macūcuti, jutii aserī mena cū ūmañupō. Cū ūmari yua, wecuā, na caugari coropu cū cūñupō, topu cū cāniáto, iō.

Los ángeles y los pastores

⁸ Bairo ti ñamirē waibūtoā nuricārā oveja* cawāmecunarē cacoterī majā āñuparā. Topu Belén macātūre na coteyuparā. ⁹ Bairo na cacoteāno caānoa yua, ángel* Dios mena macāācū natu buiaetayupu. Bairo cū cabuiaetaro, na tūpu butiōro asiwoyuparo Dios yaye mena cū caasiyarije. Bairo ovejare cacoterī majā puame butiōro uwitūgoñañuparā, bairo cabairoi. ¹⁰ Bairo na cauwitūgoñarō iña, ángel puame atore bairo na iñupū: “Mujāā, ovejare cacoterī majā yu uwieticōāña. Caroa quetire mujāārē quetibuju acū yu atíapu. Nipetiro camasā tiere tūgorā butiōro useanigarāma. ¹¹ Bairo baiya queti: Āme ñami David ānacū cū caāna

macāp̄re buiámi mujāārē canetōōp̄au. Mujāā Quetiupau, Mesías,* Dios cū cajou majū merē buiámi,” na ĩñupū ángel oveja cacoteri majārē. ¹²Bairo na ĩ yaparo, atore bairo ĩnemoñupū: “Wecua wiip̄u na caugarique nuricā coro buip̄u pesayami. Jutii aseri mena ũmaricū top̄u pesayami. Bairo mujāā cūacārē bócarā yua, ‘Cūā niñami,’ mujāā ĩ masīgarā,” na ĩ quetibujuyup̄u ángel ovejare cacoterārē.

¹³Bairo cū cañāno, ángelea majā capāārā buiaetayuparā jōbui macāāna. Diore cū basapeorā etayuparā. Atore bairo ĩ basayuparā:

¹⁴ “¡Dios jōbui macācū cañunetōū niñami!

¡Bairi jīcārō tūni tūgoñarīqūērē cū joáto narē cū mena caroaro cañnarē!”

ĩ basapeoyuparā ángelea majā.

¹⁵Bairo ĩ basapeo yaparori bero, tunucoásúparā jōbuiip̄u tunu. Bairo na caátó bero, ovejare cacoterā p̄ame ámeo ĩñuparā:

—Jito, marī átóca Belēp̄u.

Marī Quetiupau áme ñami cū caquetibujurijere bairo cabaiatajere marī ĩñaráróca —ámeo ĩñuparā na majū.

¹⁶Bairo ĩ yaparo, tāmuri ásúparā Belēp̄u. Top̄u eta, Maríare, bairi Josére na bócauyuparā. Cawīmauacaré, wecua nuricā coro buip̄u capesare cū bócauyuparā cū cūārē. ¹⁷Bairo quīñarī, bairo ángel narē cū cañatajere na quetibuju netōñuparā Maríajāārē. “Mujāā Quetiupau buiámi,’ jāā ĩāmi ángel,” na ĩñuparā. ¹⁸Bairi nipetiro camasā ovejare cacoteri majā na cañquetibujunetōñijērē tūgorā, butiuro tūgoñañuparā na yerip̄u. ¹⁹María p̄ame capee majū tūgoñanucūñupō cō yerip̄u ovejare cacoteri majā na cañijērē. ²⁰Cabero ovejare cacoteri majā p̄ame useanirīqūē mena

tunucoásúparā. Bairo áná, Diore quī basapeoyuparā: “Jāā Pacu Dios, m̄u roque carou m̄u āñña,” quī basapeoyuparā. Nipetirije na caññatajere, bairi na catūgoataje cūārē tūgoñarī bairo quī basapeoyuparā. “Ángel marīrē cū caquetibujuatatore bairo baiap̄u,” ĩñuparā oveja cacoteri majā, tunu áná yua.

El niño Jesús es presentado en el templo

²¹Bairo na caátó bero, jīcā wāmo peti itia pēñirō cānacā rūmuri canetōrō, cūacārē cū rupau macāātōrē* yiseta rotiyuparā cū pacua p̄ame. Bairo áti yaparorā, “Jesús” cū wāmetiyuparā. María bairirupau cō cañnīparo jūgoye ángel cū cawāmeti rotiricarorea bairo cū wāmetiyuparā.

²²Cabero nocānacā rūmu María cō cacatipetiro bero, Jesús pacua ásúparā Jerusalēp̄u, Moisés ānacū cū caroticūrīcārōrē bairo átiráná. “Merē ñucoayamo María,” to templo* wii macāānarē na ĩ quetibujugarā ásúparā. Bairo áná, Jesuacaré cū neásúparā, Diore quīñogarā. ²³Tore bairo camasārē na átirotiyupar. Dios yaye woaturica tutip̄u bairo ĩ quetibujuyupa: “Mujāā pūnaa tocānacā cañmua cabuiajūgorārē yure mujāā ĩñogarā,” ĩ quetibujuyupa Dios yaye woaturica tutip̄u. ²⁴Tunu bairoa ape wāme Dios yaye cū caroticūrīqūērē bairo átiráná baiyuparā. Bairi buare p̄ugarā, o buaaca cawīmarā majūrē Diore ĩroari joemugōjoráná baiyuparā.

²⁵Bairo áná, Dios ya wii, templo wiip̄re etayuparā. Mai, tiwoatore ti macā Jerusalēp̄re Dios yau jīcā Simeoni cawāmecucū āñup̄u. Diore caroaro cañroau, carorije wapa cacūgoecū āñup̄u. Bairo ācū, Israel yepa macāānarē canetōōp̄au cū

caetaparore ñagayupũ. Tunu bairoa Espiritu Santo, Dios Yeri majũ Simeón mena añupũ. ²⁶Bairo cũ mena cũ cañnoi, cũ masĩõñupũ cũ cariparo jũgoye Mesías, marĩ Quetiupau Dios cũ cajoure cũ cañapeere. ²⁷Bairo ti rũmu, Joséjãã templo wiipure na caetari rũmu, Espiritu Santo cũ camasĩrĩjẽ jũgori Simeórẽ cũ joyupũ ti wiipu. Bairo ti wiipu cũ caño, Jesús pacua puame ti wiire jãñuparã na cũã, Moisés ãnacũ cũ carotiricarore bairo átiranã. ²⁸Bairo na cajããtõ ñna, Simeón puame natu atĩ, Jesuacare useanirĩ cũ neñupũ. Bairo cũ ne yua, atore bairo Diore qũĩ basapeoyupũ:

²⁹⁻³⁰ “Yũ Quetiupau Dios, yure mu caĩrĩcãrõrẽ bairo ãmerẽ baiya. Ñaniacare mu cajoure ñiñaña. Camasãrẽ canetõõpau majurẽ ñiñaña.

Bairi useanirĩqũẽ mena yũ riacoagu.

³¹ Cũã niñami nipetiro camasãrẽ canetõõpau mu cacũjũgoyetiricu.

³² Cabusuatĩpau caetaro, camasã ñnamasĩñama.

Tore bairo ãniaca butiãcũpũ cũ caquetibũjuro, judfõ majã caãmerã cũã masĩgarãma.

Tunu jããrẽ, mu yarã Israel yepa macããna cũãrẽ jãã ñroagarãma, camasãrẽ canetõõpau jãã ya poa macããcũ jĩcãũ cũ caño jũgori yua,”

qũĩ basapeoyupũ Simeón Diore.

³³Bairo cũ cairõ tũgorã, José, bairi María butioro tũgoñañuparã, Simeón na macũãcãrẽ cũ caĩrĩjẽrẽ. ³⁴⁻³⁵Bairo na catũgoñarõ, Simeón puame atore bairo na ññupũ: “Marĩ Pacu Dios caroare cũ jonemoátõ mujããrẽ,” na ññupũ. Bairo na ñ yaparou, tunu cũ ññupũ Simeón Marĩare:

—Yũ yao, tũgoya. Mu macũãcã puame caroaro cariape Israel yepa

macããnarẽ caquetibũjupau Dios cũ cacũjũgoyetiricu niñami. Bairo butiãcũ, cũ caquetibũjuroi, Israel yepa macããna jĩcããrã netõgarãma. Apera yasicoagarãma. Nipetiro camasã na yeripu na catũgoñarĩjẽ puame baujaro na ñnamasĩõ joroque átigumi, cũ caquetibũjuriye jũgori. Torena, jĩcããrã mu macũrẽ cũ tejãñugarãma. Mu puame tiere na cateero ñnao, butioro mu yaparuajãñugo — cõ ññupũ Simeón Marĩare.

³⁶Mai, ti wiipu añupõ Ana cawãmecũco cũã. Fanuel ãnacũ macõ, Aser ãnacũ ya poa macããcõ majũ añupõ. Cõ puame profeta* añupõ. Bairi jĩcãõã ãninucũñupõ Ana. Mai, cawãmao ãcõ, manapũcũsupo. Jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ cõ manapũ mena ãniniñupõ.

³⁷Bairo cõ manapũ cũ cariaro bero yua, jĩcãõã ãninucũñupõ. Apei boesupo. Bairo bairi templo wiipure ãninucũñupõ Ana. Tõpũre ãcõ, Diore cũ jẽninucũñupõ. Uũmrecóo, ñami cũãrẽ cũ jẽninucũñupõ. Uũgarique betiri Diore cũ jẽni ñubuenucũñupõ. Bairo átĩ ãcõ yua, cabũco añupõ. Ochenta y cuatro cũmarĩ majũ cũgoyupo.

³⁸Bairo bai yua, Simeón Marĩare cũ caquetibũju yaparoripaua cõ cũã natu etayupo. Bairo etanucã, cũãcãrẽ qũĩñarĩ, “Dios mu ñujãñuña jãã mena,” qũĩñupõ. Bairo ñ yaparo, narẽ canetõõpauare cacoteri majãrẽ atore bairo na ñ quetibũjuyupo: “Useanirĩ ãña yũ yarã Jerusalén macããna. Merẽ etayami marĩrẽ canetõõpau,” na ñ quetibũjuyupo.

El regreso a Nazaret

³⁹Cabero, Joséjãã Dios cũ carotiricarore bairo átipeyori bero, tunucoásuparã Galilea yeparu Nazaret macã, na ya macã majũpũ. ⁴⁰To bero

Jesús puame caroaro tutuau butiyurū. Bairi tunu caroaro tūgoñamasicoasurū. Torecu, Dios caroare cū joyurū Jesure.

El niño Jesús en el templo

⁴¹Tunu tocānacā cūma Jesús pacujāā Jerusalēpu ānucūñuparā, Pascua* bose rūmūrē īnaránā. ⁴²Bairi Jesús puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacā cūmarī cacūgoū cū caāno ásúparā Jerusalēpu. Na cabainucūrīcārōrē bairo baiyuparā. ⁴³Bairo topu eta, āni, pascua bose rūmūrī bero yua, tunuásúparā na ya paupū. Jesús puame Jerusalēpūā tuayurū. Cū pacua puame masiēsúparā cū catuarijere. ⁴⁴Bairo ánā, Jesure qūīñāetimirācūā, “Marī mena macāāna mena ācūmi,” ī tūgoñañuparā. “Marī berore usaūmi,” qūī tūgoñañuparā Jesure ti rūmū, na caájūgori rūmūrē. Cabero qūīñāetiri yua, cū macājūgooyuparā. “¿Jāā macūrē mujāā īñāetiatī?” ī jēniñañuparā. Na yarā, na bapa cūārē na ī jēniñañuparā. ⁴⁵Bairo cū bócaetimirā yua, tunucoásúparā Jerusalēpu, cū macāránā.

⁴⁶Bairo ti macāpu etarā, itia rūmū bero cū bócauyuparā Dios ya wii templo wiipū. Mai, Jesús puame to macāāna cajūgoñubueri majā mena ruiyurū. Na caquetibujurijere tūgoū baiyurū. Tunu bairoa narē, “¿Dope bairo īgaro to īñati tie?” na ī jēniñānucūñupū. ⁴⁷Bairi nipetiro camasā cū caīmasīrījērē tūgorā, narē cū cayurije cūārē tūgorā, cū tūgocōā maníasúparā. “Cawīmau nimicūā, masījāñūñami,” īñuparā na puame, Jesure. ⁴⁸Bairi yua, cū pacua topu cū bócauyuparā. Cū bóca, qūīñā acūacoasúparā. Cū paco puame atore bairo qūīñupō:

—Macū, ¿nopēī jāārē, bairo mu baiyati? Yu, mu pacu mena mūrē yoaro jāā macāmiapū. Bairi jāā tūgoñarīqūē paiaru —qūīñupō Marīa Jesure.

⁴⁹Bairo cō caīrō tūgo, cō īñupū:
—¿Nopēīrā yure mujāā macāati? Yu Pacu yure cū carotirijere yu caátigarō, ¿mujāā masīētīati? —cō īñupū Jesús Marīare.

⁵⁰Bairo cū caīrījērē tūgomasiēsúparā cū pacua puame. “¿Dope bairo īgu qūīñati marī macū?” īcōāñuparā.

⁵¹Cabero yua, na mena tunucoásúpu Jesús Nazaret macāpu. Bairo topu eta, ācū yua, cū pacua na caīrōrē bairo caroaro yuyurū. Mai, cū paco puame cū caātiānierē caroaro tūgoñā qūēnocōā ānucūñupō cō yeripū. ⁵²Jesús puame cū catūgoñarījē, cū rupau mena buticōā usaásupū. Bairi Dios puame cū caātiānierē caroaro qūīñajesoyurū. Camasā cūā caroaro qūīñajesoyuparā Jesure.

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

3 ¹⁻²Cabero yua, nocānacā rūmūrī bero, Juan ānacū desierto* cayucūmanopū ānucūñupū, Zacarías ānacū macū majū. Mai, tiwatoa Tiberio cawāmecucu nipetiro yepa quetiuparā āñupū. Merē wāmorī peti jīcā rūpo pēnirō cānacā cūmarī majū quetiuparā āñupū Tiberio. Apei, Poncio Pilato cawāmecucu Judea yepa macāānarē cūrē carotibojau āñupū. Apei cūā Herodes cawāmecucu Galilea yepa macāānarē cūrē carotibojau āñupū. Apei, Herodes bai cūā, Felipe cawāmecucu Iturea, Traconite puga yepa macāānarē cūrē carotibojau āñupū. Apei cūā Lisania cawāmecucu Abilinia yepa macāānarē cū rotibojayurū cū cūā Tiberiore. Tunu bairoa Anás, Caifás cawāmecuna sacerdote* majā quetiuparā majū āñuparā na cūā. Tiwatoa majū Dios Juarē cū quetibujū āñesēārotiyurū yua. ³Bairo cū caīrō

tūgo, topu ásúpū Juan, Rio Jordán na caírī yaa tūnirū. To macāānarē atore bairo na ī quetibujuyurū: “Tūgoña qūēnoña roro mujāā caātīānierē. Tie mujāā cabairijere cū tūgoña jēniña mujāā majū Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparā* mujāā āniña. Bairo mujāā caáto, mujāā netōgumi Dios,” na īnupū Juan to macāānarē. ⁴Atore bairo ī woatu quetibujucūñañupī Isaiás ānacū, Dios yau profeta* Juan cū cabaipere:

“Bairo īgumi jīcāū desierto
cayucmanopu caānicōāniatacu:
‘Marī Quetiupau yoaro mee
etagumi.

Torena, caroaro cariape ānicoteya.
Camasā na quetiupau cū caetaparo
jūgoye cū caatīpawārē na
caqūēnorōrē bairo cū qūēnoyuya
mujāā cūā.

⁵Na puame na quetiupau cū
caatīpawāpūre ope to caāmata,
ñerī mena tore cūbiayama.
Tunu bairoa ūtā buri to caāmata,
yesea qūēnoñama.

Tunu bairoa carupa betori cūā
to caāmata, cariape qūēno
ānewiyoyama ti wāārē.

Caroa wāā majū qūēnoñama cū
caatīpawārē.

Tore bairo mujāā cūā marī
Quetiupau cū caetaparore
caroaro qūēnoyuya mujāā
yeripū.

⁶Bairo nipetiro camasā narē
Dios cū canetōōroticūrīcūrē
qūīñagarāma, īgumi
cayucmanopu
caānicōāniatacu,”

ī woatu quetibujū jūgoyeticūñupī
Isaiás ānacū Juan cū
caīquetibujupeere.

⁷Bairo Isaiás cū caīwoatuquetibujuro
bero, cayoato bero Juan puame

etayurū. Bairo cūrē cabautiza
rotiratfatanarē atore bairo na ī
quetibujuyurū: “īMujāā caītopairā, āña
pūnaarē bairo caāna mujāā caānoi,
mujāā yu bautizaecu! Atore bairo
mujāā ī tūgoñarā: ‘Dios camasārē
cū caīñabeseri rūmurē popiye marī
cabaibujioatajere oco mena marī
cosenetōbujioami,’ mujāā ī tūgoñarā.
¿Namu mujāā cū quetibujuyati, ‘Tie
mena jāā netōgarā,’ mujāā caīrījērē?
Bairo puame mujāā caātīānierē boya:

⁸Rorije mujāā caātiere yapapuari
caroaro ānajē puame átījūgoya.
Bairo mujāā caáto, camasā nipetiro
īñarā, ‘Torena, na yerire merē
wasoa yaparoupa,’ ī masīgarāma.
Tunu bairoa, ‘īMarīā, Abraham
ānacū pārāmerā marī caānoi, marī
netōōgumi Dios!’ ī tūgoñaeticōāña.
Bairo mujāā caītūgoñamiatacūārē,
dope bairo átinētōmasīā maniña. Dope
bairo Dios bou, atie ūtā rupaa mena
Abraham pārāmerārē bairo átiqūēno
jēñomasīñami. ⁹Bairi caroaro mujāā
caápericōāta, jīcāū yucu, carīca
maniirē quetījoerocacōāricārōrē
bairo mujāā átirecōāgumi Dios mujāā
cūārē. Petoaca rusaya mujāārē Dios cū
caīñabesepa rūmu,” na ī quetibujuyurū
Juan cūrē cabautiza rotiratfatanarē.

¹⁰Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūī
jēniñañuparā to macāāna capāārā:
—Tame, toroque, ¿ñerē jāā
átibujiocuti?

¹¹Bairo na caījēniñarō tūgo, Juan
puame atore bairo na īnupū:

—Nii ūcū jutiro pugaro cacūgou,
apei cacūgoecure jīcārō cū nuniáto.
Tunu bairoa ūgarique cacūgou, apei
cacūgoecure cū batoáto —na ī
quetibujuyurū Juan catūgorā etarārē.

¹²Na watoa etayuparā jīcāārā
dinerore jejjobajari majā. Roma*
gobīnorē camasā yaye dinerore

impuestos* cawāmecutiēre jēbojari majā etayuparā, cū bautiza rotirána Juarē. Na cūā qūī jēniñañuparā:

—Cabuei, ¿dope jāā caátore cū boyati Dios?

¹³Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na ī quetibujuyupū:

—Mujāā quetiuparā na carotiricaro jīcārō tūni jeya. Tie netōrō jeeticōāña.

¹⁴Cabero tunu soldaua* cūā cū eta, qūī jēniñañuparā:

—Jāā ate, ¿ñerē jāā caátiere cū boyati Dios?

Bairo na caījēniñarō tūgo, na cūārē na ī quetibujuyupū:

—Tutuaro mena camasārē na ěmaeticōāña. Tunu na busujāētīcōāña caáperārē, marīrē na wapatiáto, írā. Tunu mujāā capaapee wapare mujāā quetiuparā na cajorijerea tocārōā useanicōāña. Bonemoeticōāña —na ī quetibujuyupū Juan soldauare.

¹⁵Camasā puame Juan cū caquetibujuriē jūgori butioro tūgoñañuparā. Bairi nipetiro camasā na yeripū atore bairo ī tūgoñañuparā: “¿Áni, Juan, Mesías,* Dios cū cajou majū cū ānicuti?” āmeo ī tūgoñañuparā na majū. ¹⁶Bairo na caītūgoñarō, Juan puame atore bairo na ī quetibujuyupū: “Yū paarique niña mujāārē oco mena yū cabautizarije. Yū paarique to cañumiatacūārē, yū bero caetau cū caparije puame ñunetōgaro. Cū roque Espírītu Santore jōmasīgumi camasāpūre. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarījē na wasoao joroque na átīgumi. Cū roque yū netōrō caānimajūū nigumi. Bairi yū puame jīcārō tūni yū átipeyomasīētīña.

¹⁷Yū bero caetapau puame marī īñabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo* aseri carorijere joerocacōāricārōrē bairo camasā carorārē na beseregumi. Caūpetieti

peeropū na joeregumi. Caroarā roquere caroaro na quēnogumi. Trigo caroa majūrē caroaro na caquēnocūrōrē bairo caroaro na quēnogumi caetapau cū yarā majūrē,” na ī quetibujuyupū Juan catūgorā etarārē Jesús cū caátipeere.

¹⁸Bairo yua, atore bairo capee wāme, camasārē na quetibujuyupū Juan caroa queti majūrē. ¹⁹Bairo caroaro cū caquetibujumiatacūārē, quetiupau gobernador* Herodes cawāmecucu puame Juan cū cairījērē tūgousaesupū. Mai, Herodes bai Felipe ñumorē cō ěmañupū. Herodías cawāmecuco mena āninucūñupū. Tore bairo apeye ũnie cūārē roro majū ásupū Herodes. Bairo bairi roro cū caátiere cū quetibujumiñupū Juan Herodere. ²⁰Cabero Herodes puame cū cairō tūgo, ñemorō roro ásupū. Juarē preso jorica wiipū cū jorocacōāñupū yua.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹Mai, Juan puame to macāña nipetirārē oco mena na bautizayupū. Bairo cū caato watoa, Jesús cūārē cū bautizayupū. Bairo Jesús cū cajēnirīpaua yua, jōbui umñecóo puame pāāñucācoasuparo. ²²Bairo capārō yua, buare bairo ruiasupū Espírītu Santo, Dios Yeri majū, Jesús tūpū. Bairo cū cabauruiatō, jōbuiipū busūrique atore bairo ī ocajoyuparo: —Mū, yū macū, yū camai majū, mū āniña. Mū caátīānierē ñiñajesoya butioro —ī busū ocajoyuparo jōbuiipū busūrique.

Los antepasados de Jesucristo

(Mt 1.1-17)

²³Bairi yua, Jesús camasārē cū caquetibujujūgoripau treinta años majū cūgoypū. Mai, Dios macū cū

caānimiatacūārē, “Cū racu José niñami,” qūi tūgoñañuparā camasā Jesure.

José ruame Elí sawātesucu ānacū macū āñupū.

²⁴ Elí ruame Matat sawātesucu ānacū macū āñupū.

Matat ruame Leví sawātesucu ānacū macū āñupū.

Leví ruame Melqui sawātesucu ānacū macū āñupū.

Melqui ruame Jana sawātesucu ānacū macū āñupū.

Jana ruame José sawātesucu ānacū macū āñupū.

²⁵ José ruame Matatías sawātesucu ānacū macū āñupū.

Matatías ruame Amós sawātesucu ānacū macū āñupū.

Amós ruame Nahúm sawātesucu ānacū macū āñupū.

Nahúm ruame Esli sawātesucu ānacū macū āñupū.

Esli ruame Nagai sawātesucu ānacū macū āñupū.

²⁶ Nagai ruame Maat sawātesucu ānacū macū āñupū.

Maat ruame Matatías sawātesucu ānacū macū āñupū.

Matatías ruame Semei sawātesucu ānacū macū āñupū.

Semei ruame Josec sawātesucu ānacū macū āñupū.

Josec ruame Judá sawātesucu ānacū macū āñupū.

²⁷ Judá ruame Joanán sawātesucu ānacū macū āñupū.

Joanán ruame Resa sawātesucu ānacū macū āñupū.

Resa ruame Zorobabel sawātesucu ānacū macū āñupū.

Zorobabel ruame Salatiel sawātesucu ānacū macū āñupū.

Salatiel ruame Neri sawātesucu ānacū macū āñupū.

²⁸ Neri ruame Melqui sawātesucu ānacū macū āñupū.

Melqui ruame Adi sawātesucu ānacū macū āñupū.

Adi ruame Cosam sawātesucu ānacū macū āñupū.

Cosam ruame Elmadam sawātesucu ānacū macū āñupū.

Elmadam ruame Er sawātesucu ānacū macū āñupū.

²⁹ Er ruame Jesús sawātesucu ānacū macū āñupū.

Jesús ruame Eliezer sawātesucu ānacū macū āñupū.

Eliezer ruame Jorim sawātesucu ānacū macū āñupū.

Jorim ruame Matat sawātesucu ānacū macū āñupū.

³⁰ Matat ruame Leví sawātesucu ānacū macū āñupū.

Leví ruame Simeón sawātesucu ānacū macū āñupū.

Simeón ruame Judá sawātesucu ānacū macū āñupū.

Judá ruame José sawātesucu ānacū macū āñupū.

José ruame Jonám sawātesucu ānacū macū āñupū.

Jonám ruame Eliaquim sawātesucu ānacū macū āñupū.

³¹ Eliaquim ruame Melea sawātesucu ānacū macū āñupū.

Melea ruame Mena sawātesucu ānacū macū āñupū.

Mena ruame Matata sawātesucu ānacū macū āñupū.

Matata ruame Natán sawātesucu ānacū macū āñupū.

³² Natán ruame David sawātesucu ānacū macū āñupū.

David ruame Isaí sawātesucu ānacū macū āñupū.

Isaí ruame Obed sawātesucu ānacū macū āñupū.

Obed p̄ame Booz sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Booz p̄ame Sala sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Sala p̄ame Naasón sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
³³ Naasón p̄ame Aminadab
 sawātescsu ānacū macū āñurp̄.
 Aminadab p̄ame Admin
 sawātescsu ānacū macū āñurp̄.
 Admin p̄ame Arni sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Arni p̄ame Esrom sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Esrom p̄ame Fares sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Fares p̄ame Judá sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
³⁴ Judá p̄ame Jacob sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Jacob p̄ame Isaac sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Isaac p̄ame Abraham
 sawātescsu ānacū macū āñurp̄.
 Abraham p̄ame Taré sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Taré p̄ame Nacor sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
³⁵ Nacor p̄ame Serug sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Serug p̄ame Ragau sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Ragau p̄ame Peleg sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Peleg p̄ame Heber sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Heber p̄ame Sala sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
³⁶ Sala p̄ame Cainán sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Cainán p̄ame Arfaxad
 sawātescsu ānacū macū
 āñurp̄.
 Arfaxad p̄ame Sem sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.

Sem p̄ame Noé sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Noé p̄ame Lamec sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
³⁷ Lamec p̄ame Matusalén
 sawātescsu ānacū macū āñurp̄.
 Matusalén p̄ame Enoc
 sawātescsu ānacū macū āñurp̄.
 Enoc p̄ame Jared sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Jared p̄ame Mahalaleel
 sawātescsu ānacū macū āñurp̄.
 Mahalaleel p̄ame Cainán
 sawātescsu ānacū macū
 āñurp̄.
³⁸ Cainán p̄ame Enós sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Enós p̄ame Set sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Set p̄ame Adán sawātescsu
 ānacū macū āñurp̄.
 Adán p̄ame Dios cū
 caq̄iēnoj̄goricu ānirī cū
 macūrē bairo caācū āñurp̄ yua.

Jesús es puesto a prueba
 (Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

4 ¹ Bairo Juan Jesure cū
 cabautizaro* bero, Jesús p̄ame
 Espiritu Santo, Dios Yeri cū camasiōrijē
 carusaecu majū ānicōāñurp̄. Bairo
 cū caāno yua, Jesure, Rio Jordán
 caāniatacure cū jūgoásupu desierto*
 cayuc̄manopu Espiritu Santo p̄ame.
² Bairi desierto cayuc̄manopu
 cuarenta rūmuri majū āñurp̄. Bairo
 topu cū caāno yua, wātī p̄ame rorije
 cū átirotimiñurp̄ Jesure, “Cariapa cū
 átinucūñati,” í. Tunu topu ācū, ñe ūnie
 ūgaesupu Jesús. Bairi cuarenta rūmuri
 bero yua, queyarique tūgoañurp̄.
³ Mai, wātī p̄ame atore bairo cū
 átirotimiñurp̄ Jesure:
 —Mu, Dios macū mu āniña. Bairo
 cariapea Dios macū caācū ānirī, atia

ūtārē pan qūēnorī ūgaya —qūīñupū wātī Jesure.

⁴Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo puame qūīcōāñupū Jesús:

—Mū caīrōrē bairo yū áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū ricaati yū átirotietiya. Bairo iña ti tuti: ‘Ūgarique marī cauganucūrō jeto boetiya Dios. Nīpetirije cū yaye quetibujuriquere marī catūgoñarījē cūārē boyami,’ ī quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūīñupū Jesús wātīrē.

⁵Bairo cū caīrō bero, wātī puame Jesure ūtāū buipū cū neásupū. Topū etarī yua, qūīñopū atī yepa macāāna tocānacāpūna macāāna quetiuparā na carotimasīrīpaurire. ⁶⁻⁷Bairo qūīño yaparo, bairo qūīñupū tunu Jesure:

—Atie mūrē yū caīñorījērē yū cūgoya. Bairi noo yū caboure cū yū nuninetōmasīña. Mū puame mū cabooata, tocānacā macā macāānarē carotimasīrījērē mūrē yū nunigu. Nīpetiro camasā mūrē īroagarāma, rūpopaturi mena etanumurī yure mū caīroaata. Carotimasī mū ānio joroque mū yū átigu. “Jaū,” miwā —qūīñupū wātī Jesure.

⁸Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūīñupū Jesús:

—Mū caīrōrē bairo yū áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū ricaati yū átirotietiya. Bairo iña ti tuti: ‘Jīcāū niñami marī caīroaū, Dios jeto. Cū caīrījē jettore tūgoya,’ ī quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūīñupū Jesús wātīrē.

⁹Bairo cū caīrō bero, wātī puame Jesure cū neánemoñupū. Jerusalén macāpū Dios ya wii, templo* wii buipū cū neánemoñupū. Bairo topū eta, qūīñupū wātī Jesure:

—Mū, Dios macū mū āniña. Bairo cariapea Dios macū caīcū ānirī, mū

majū patiñarui ácúja jō yeparū. Mū riaecu. ¹⁰Tore bairo ī quetibujuya Dios yaye queti:

‘Dios puame cū yarā ángelea majārē mū coterotigumi.

¹¹Na, ángelea majā, mū bocāñegarāma ūtā rupaapu mū cañarocapeaetiparore bairo irā,’ ī quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūīñupū wātī Jesure.

¹²Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūīñupū Jesús:

—Bairo mū caīquetibujurore bairo caīmiatacūārē, mū caātirotirotore bairo yū áperigu. Bairo yū caāto boetiya Dios. Ape wāme ape pūrōpu atore bairo ī quetibujuya: ‘Marī Quetiupau Diore cū camasīrījērē átiepecōārī cū jēnieticōāña,’ ī quetibujuya Dios yaye queti na cawoaturica tutipū —qūīñupū Jesús wātīrē. Cū yuesupū.

¹³Bairi wātī puame ape wāme roro cū átiroti masīēsupū. Bairo átiroti masīētīrī yua, Jesure cū awayocoásúpu mai.

Jesús comienza su trabajo en Galilea
(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴Bairo cabero Jesús Galilea yeparū Espírītu Santo cū camasīrījē mena ñe ūnie rucaricarō mano tunucoásupū yua. Bairi to macāāna nīpetiro camasā ti yepa tūni macāāna puame cū cabairijere tūgorā tocānacāpūna āmeo quetibujū netdōñuparā na majū.

¹⁵Jesús puame tocānacāpauri na cañubuenēnarī wiiripure camasārē na quetibujuyupū. Bairo cū caīquetibujuro, camasā nīpetiro qūīroayuparā.

Jesús en Nazaret
(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶Cabero Nazaret cawāmecuti macāpū etayupū tunu Jesús. Cawīmaū

ācū, cū cabutirica macāpu etayupu. Topu eta, ti macā macāana na cañubueneari wiipure jāāñupū yerijāricā rūmu caāno. Bairo jeto átinucūñupū Jesús ti rūmu ūnorē. Bairi ti wii camasā riaperu nucūñupū, Dios ya tutire jūgoquetibujugu. ¹⁷ Bairo cū cabairo, profeta* Isafas ānacū cū cawoaturiquere cū nuniñuparā. Bairo cū na canunirō, ti pūrō macāājē quetibujuri que jicā wāmerē bócaypu. Atore bairo cañipaure bócaypu:

¹⁸ —“Espíritu Santo yu mena āniñami merē, Dios yure cū caroticūrīcārōre bairo yu caátiparore bairo ī.

Yu mena āniñami, cabopacarārē caroa quetire na yu caquetibujuparore bairo.

Yu jowī Dios, camasārē cū caquēnoparore bairo na yu caquetibujuparore bairo ī.

Jicāārā preso cañe ecoricarārē bairo caāna niñama.

Aperā cacaapee iñāenarē bairo niñama.

Aperā wātīrē roro caátiecorārē bairo caāna niñama.

Na ūnarē yu caquēnoparore bairo ī, yu jowī Dios.

¹⁹ Camasārē Dios cū canetōrī yutea caetarore yu quetibuju rotijowī yua,”

iñā ati pūrō —na ī quetibujuyupu Jesús cūrē catūgori majā, sinagoga* wii macāānarē.

²⁰ Bairo ti pūrōrē iñayaparo, ti tutire biayupu. Bairo áti yua, ti wii papera tutirire cacoteire cū pitinuniñupū.

Pitinuni, etanumucoasupu Jesús. Bairo cū caato, nipetiro camasā quīñacōā usayuparā. ²¹ Bairo cūrē na caññausaro, atore bairo na iñupū Jesús:

—Isafas ānacū cū cañquetibuju woaturicua yu āniña. Āmerē cū

cañquetibujuricarore bairo baietaya — na iñupū Jesús ti wii macāānarē.

²² Bairo cū cañrō tūgorā, cū cañrjēre tūgo acuacoasuparā. Atore bairo iñuparā:

—Ago tame, āni, caroaro jicārō tūni busuyami. ¿José macū mee cū āniñati? Bairo cūā nimicūā, ¿caroaro cū masiñati? —āmeo ī busuyuparā na majū.

²³ Cabero Jesús puame na iñupū tunu:

—Ati yepa macāana apei narē cū cacatiorore borā, cū na cañnucūrōre bairo mujāā cūā yu mujāā ī tūgoñarā:

“Му, ucotiri majocu, му majūā ucoti catioya. Bairi Capernaupure ācū, му caátijēñorīquērē bairo atore, му ya macāpu cūārē му átigu, Dios cū cajou му caāmata,” yure mujāā ī tūgoñarā —na ī quetibujuyupu Jesús ti wii macāānarē.

²⁴ Ī quetibuju yaparo, bairo na iñupū tunu:

—Cariape mujāārē niña: Ni ūcū Dios yau profetare cū ya macā macāana cū boenama. Noa majū quīroaenama.

²⁵ Tunu bairoa marī ñicū profeta Elías ānacū, cū caāni yuteapu cawapearā rōmirī capāārā āñuparā. Ati yepa Israel yeparure itia cūma ape cūma recomacā caoco ocaeti yuteare capāārā āñuparā. Tunu ti yuteare butioro auariarique āñuparō. ²⁶ Bairo capāārā na ūna na caānimiatacūārē, cawapearā rōmirī jicāōā na mena macāācō jetore cū juátinemo rotiyupu Dios Elfare. Sarepta cawāmecucore ape yepapu Sidón macāācōrē cō juátinemo rotiyupu. ²⁷ Tunu bairoa profeta apei Eliseo cawāmecucu ānacū cū caāni yutea carupau boarā capāārā āñuparā ati yeparure. Bairo capāārā na ūna na caānimiatacūārē, jicāūā na mena macāācū jetore cū catorotiyupu Dios

Eliseore. Naamán cawāmecucure, ape yepa, Siria yepa macāacūrē cū catorotiypu —na ī quetibujuyupu Jesús cū ya macā macāānarē.

²⁸Bairo cū caīquetibujuro tūgorā, ñubuerica wii macāāna puame butiuro asiājāñuuparā Jesús mena. ²⁹Bairo cū mena asia yua, cū ñe, ti macā jūgoye ūtāū buipū cū neásuparā. Bairo topū etarā, cū tuneroca ñojogamiñuparā Jesure. ³⁰Bairo na caátigamiatacāārē, Jesús puame na watoapu, cū jāā ī masiā mano, na netō acoásupū.

Un hombre que tenía un espíritu impuro

(Mr 1.21-28)

³¹Cabero Galilea yepapu Capernaum cawāmecuti macāpu acoásupū Jesús. Topū eta, yerijāricā rūmū caāno na jūgobueyupu camasārē.

³²Carotimasī cū caīquetibujurore bairo na quetibujuyupu. Bairo cū caquetibujurijere tūgorā, to macāāna puame tūgo acuaacoasuparā.

³³Mai, ti wii sinagoga ñubuerica wiipū añupū jīcāū wātī yeri pūna cacūgon. Bairo Jesús cū cabueāno, wātī yeri pūna cacūgon puame atore bairo butiuro qūī awajayupu:

³⁴—Mū, Jesús Nazaret macāacū, ¿nopēī mū atīati jāā ture? ¿Jāārē rei acū mū baiyati? Mūrē jāā masijāñuña. Mū, Dios macū, cañuū, mū āniña —qūī awajayuparā wātī yeri pūna, cañmū rīsero mena jūgori.

³⁵Bairo na caīrō tūgo, na ññupū Jesús:

—iBūseticōāña mūjāā! iĀni cañmū rupaurē witi ánaja! —na ññupū Jesús wātīārē.

Bairo cū caīrō tūgo, wātī yeri pūna puame cañmurē cū jūgoñāñupū yepapu, cūrē caññarī majā watoare. Bairo átīcōā, roro cū átīri mee

witicoásupū. ³⁶Bairo cañmurē cū caátiere ññarā, nipetiro camasā qūīña acuaacoasuparā.

—¿Ñe to āniñati cawāma Jesús cū carotirije? iNocārō caroaro majū cū masiñati! Wātī yeri pūna cūā cū yucōāñama. “Witi ánaja,” cū caīrō, witicoayama yua —āmeo ññuparā na majū Jesure.

³⁷Bairo cū caáto bero, cū tūgoyuparā camasā nipetiro ti yepa tūni macāāna, Jesús cū caátiere, cū camasīrījērē yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Mr 1.29-31)

³⁸Bairo na quetibujū yaparo, na ñubuerica wiire witicoásupū Jesús. Ti wiire witiā, jāācoasupū Simón cawāmecucu ya wiipū. Mai, Simón mañicō puame riājāñuñupō. Butiuro būgoyupo. Bairo cū cajāārō, cū quetibujuyuparā cabucuo cō cariarijere. ³⁹Bairo na caīquetibujuro tūgo, cōtu eta, “Būgoye tocārōā jānaña cōrē,” ññupū. Bairo cū caīrō, jicoquei jānacoasuparo būgoye puame. Tocārōā caticoasupo. Bairo catiācō yua, tocārōā ugarique na qūēnonuñupō Jesujāārē.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Mr 1.32-34)

⁴⁰Cabero muiipū cū cajāārīpau, canaioatīpau caāno Simón ya wiipure etayuparā nipetiro ti macā macāāna. Dise ūnie riaye caāno cārō cacūgorā yarā puame na neásuparā Jesús tūpu. Bairo Jesús puame na caetaro ñña, nipetirārē na catioyupu. Cū wāmorē na bui ñīgāpeori tocānacā wāme riaye cacūgorārē na catioyupu. ⁴¹Tunu bairoa na mena macāāna cariarā capāārā wātī yeri pūnarē cacūgorā cūārē na netōññupū Jesús. Bairo cū caáto, wātī yeri pūna puame qūī awajayuparā, bairo witi áná:

—iMu roque Dios macū mū āniña!
—qūīnuparā.

Bairo na caīmiatacūārē, Jesús
pūame na īrotiesupū. Yu, Mesías,*
Dios cū cajou yu caānierē na
quetibūjueticōāto ī, bairo na īrotiesupū.

**Jesús anuncia el mensaje en las
sinagogas**
(Mr 1.35-39)

⁴²Ape rūmu cabusuatípaū Jesús
wācā, ti macārē witicoásupū. Bairo
ácú yua, etayupū Jesús camasā na
camaniṗaṗū. Bairo topū cū caāno, ti
macā macāāna cū macānuparā. Bairo
cū macārī, cū etacoasuparā. Atore
bairo qūīnuparā:

—Aperopū mū ápéwa. Jāā mena mū
ānicōāwā —qūīnuparā.

⁴³Bairo na caīrō tūgo, bairo na īnupū
Jesús:

—Ape macāā macāāna cūārē na
yu quetibūjugū. Caroa quetire, Dios
cū carotimasīrīpaū caetarore na yu
quetibūju masīōgū. Torecūna, yu jowī
Dios ati yepapūre —na īnupū Jesús ti
macā macāānarē.

⁴⁴Cabero cū caīrōrē bairo quetibūju
ñesēānupū Jesús Judea yepapūre.
Ñubuerica wiiri macāānarē na
quetibūju ñesēānupū Jesús.

La pesca milagrosa
(Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)

5 ¹Ape rūmu utabūcura Genesaret
cawāmecūtira tūnīpū ānupū
Jesús. Topū cū caāno, camasā pūame
Dios yaye quetire tūgogarā, cūtu
neñānuparā dope baíā masīā manopū.
²Bairo na cabairo yua, tira tūnīpū
īñajoyupū Jesús pūga cūmuu, capaca
tutorica cūmuu majūrē. Mai, ti cūmuu
uparā mañuparā. Na cūmuurē maa
weyo, paputiropū na bapi yucūre
coserā baiyuparā. Wai pajīārī majā

añuparā. ³Bairi Jesús pūame ti cūmua
jīcārē ājāānupū Simón ya cūmua
majūrē. Bairi Simorē jōjānūrī tuwiyo
rotijoyupū. Simón pūame, “Jau,” ī,
cū tuwiyo joyupū. Bairo ti cūmuapū
jāñarī Jesús pūame petapū canucūrī
majārē caroaro na quetibūju jūgoyupū.
⁴Bairo na quetibūju yaparori bero,
atore bairo qūīnupū Jesús Simorē:

—Jito, utabūcura recomacāpū marī
átoca. Topū etari mūjāā bapire mūjāā
roca űnuawa. Bairo ána, marī wai
pajītāgarā —qūīnupū Jesús Simorē.

⁵Bairo cū caīrō tūgo, Simón pūame
qūīnupū:

—Cabuei, ati űnami jāā wai
macāmiapū. Jāā bocaetiapū. Maniāma.
Bairua, mū caīrōrē bairo yu átigu.
Bapire yu rocañuagu —qūīnupū Simón
Jesure.

⁶Bairo Simojāā na caāto, tocārōā
wai capāārā ti bapire jāānuparā.
Bairo jāānetōrā yua, na bapi wori
nūcūpū jāāñuparā. ⁷Bairo capāārā
waire īña acuarī, na baparārē ape
cūmuapū caānarē na piijoyuparā. “Jāā
juátirasā,” na īnuparā. Bairo na caetaro
yua, waire na jejāānuparā. Pūga
cūmuapūrea waire na jejāānuparā.
Cūmuu pūame ruacoabujioyuparo.

⁸Bairo Simón pūame Jesús cū
caátimasīrījērē īñarī, cūtu rūpopaturi
mena etanumūrī qūīroayupū. Bairo
áticōā, qūīnupū Simón Jesure:

—Yu Quetiupā, carōu yu āniña.
Carorīje wapa cacūgou majū yu āniña.
īBairi yutū āmeina! —qūīnupū.

⁹Mai, butioro īña acūacoasupū
Simón, Jesús cū caátimasīrījērē. Tie
jūgori waire capāārā pajīāñuparā.
Bairi Simón, cū mena macāāna cūā
īña acūacoasuparā. ¹⁰Bairo cū caāto,
Jacobo, cū bai Juan cūā, Zebedeo
pūnaa pūame cūā īña acūacoasuparā.
Mai, naa, Simón bapa añuparā. Jīcārō

wai pajīānucūñuparā. Bairi Jesús p̄ame, Simón bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñūpū:

—Simón, uwiecua. Caroaro waire cawāsāmasī m̄ āniap̄, wai na rutieticoāto, ī. Āmerē yua, caroaro camasārē caquetibuj̄u m̄ ānio joroque m̄ yū átigu, na yasieticoāto, ī — qūñūpū Jesús Simorē.

¹¹Bairo cū caīrō bero, Simojāā petap̄ maarásuparā. Top̄ etarā, na cūmuurē, na apeye ūnie cūārē toa cūcōā, Jesús mena bapac̄tiracoásuparā.

Jesús sana a un leproso

(Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)

¹²Cabero Jesús jīcā macāp̄ cū caāno, caūm̄ jīcā carup̄ boap̄ p̄ame qūñājoyup̄ Jesure. Bairo qūñājo yua, cūtu etari r̄ropaturi mena etanumurī Jesure qūiroayup̄. Bairo qūiroa, atore bairo qūī jēñāñup̄:

—Yū Quetiup̄, m̄ cabooata, yū m̄ netōōgu yū caboariaye cūtiere —qūī jēñāñup̄ Jesure.

¹³Bairo cū caījēñāñarō tūgo, Jesús p̄ame cū wāmo mena cū pāñāñup̄. Bairo átīcōā, atore bairo qūñūpū Jesús:

—M̄ cacatiro yū boya. iBairi m̄ yū netōōña! —qūñūpū cariaure.

Bairo Jesús cū caīrō, jicoquei caticoasup̄ carup̄ boamiatac̄.

¹⁴Bairo cū cabairo īña, Jesús p̄ame cū quetibuj̄u rotiesup̄ aperārē cū cabaiatajere. Bairo qūñūpū:

—Cariape acoác̄ja sacerdote* t̄p̄. Qūñōña m̄ rup̄, m̄ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña m̄ cacatirije wapare. Tore bairo marī átirotiyupi Moisés ānac̄. Bairo m̄ caátiatato bero, nipetiro camasā masīgarāma m̄ cacatiatajere yua — qūñūpū Jesús carup̄ boamiatac̄re.

¹⁵Bairo Jesús cū caátiatajere camasā na camasīrōrē cū caboetimiatacūārē, nipetirop̄ queti batapeticoasuparo. Bairo capāārā camasā Jesús t̄p̄ etayuparā. Jīcāārā cū yaye busuriquere tūgogarā, bairi aperā na riayere cū netōōrotigarā cūtu etayuparā. ¹⁶Bairo na cabaimiatacūārē, Jesús p̄ame aperop̄ acoásup̄. Ācoa yua, etayup̄ Jesús camasā na camanop̄. Top̄ Diore cū jēñūpū yua.

Jesús sana a un paralítico

(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)

¹⁷Jīcā r̄m̄ Jesús camasārē tunu cū caquetibuj̄uāno, fariseo* majā, Moisés ānac̄ cū caroticūrīq̄iērē cajūgobueri majā mena Jesut̄re tūgo ruiyuparā. Mai, na, tocānacā macā macāāna caátiatana āñuparā. Galilea yepa macāāna, bairi Judea yepa macāāna, tunu bairi Jerusalén macā macāāna caátiatana cūā āñuparā. Bairo na catūgoñ̄aruiro, Jesús p̄ame cariyecunārē na catioyup̄. Dios cūrē cū camasīōrījē jūgori bairo na catioyup̄ Jesús. ¹⁸Bairo camasārē cū cacatioāno, caūm̄ Jesut̄ etanemoñuparā tunu cariaū, ñicārī cab̄uricu mena. Mai, na canerī coro mena cū neasúparā ñicārī cab̄uricure. Jesut̄re cū cūgamiñuparā, marī yaure cū catioāto, īrā. ¹⁹Bairo cūtu cū cūgamirācūā, ti wii pupear̄ na yaure cū nejāā masīesuparā, camasā capāārā na cajiraro jūgori. Bairi wii buip̄ wām̄ucoásuparā ñicārī cab̄uricu mena. Ti wii buip̄ etarā, ope qūñorī, cū pitiruiro joyuparā pū r̄po wēerī mena Jesús t̄p̄ ñicārī cab̄uricure. ²⁰Bairo na caāto īña, Jesús p̄ame tūgoña masīñup̄ na catūgoñ̄arījērē. “Yū camasīrījērē cariape tūgoñ̄atutuayama,” na ī tūgoñ̄añup̄. Torec̄, atore bairo qūñūpū Jesús ñicārī cab̄uricure:

—Yu yau, merē mʉ carorije wapare yu netōōcōāna —quīñupū Jesús.

²¹Bairo cū caīrō, ti wii macāāna Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerā, aperā fariseo majā mena āmeo ī jēniñañuparā na majū Jesús cū caīatajere tūgori, “¿Namū ūcū majū caūmū cū āniñati, ‘Yu yau, merē mʉ carorije wapare yu netōña,’ caīā? Dios jeto netōomasīñami marī carorije wapare. Āni, Jesús, Diore cū netōnucāū átiyami bairo cū caīrījē mena,” āmeo ī busuyuparā na majū.

²²Masicōāñupū Jesús cū yeripū na caāmeobusurijere. Bairi atore bairo na īñupū:

—¿Nopēirā yu caīatajere tūgori, mujāā tūgoñarīqūē paiyati? ²³⁻²⁴“Mʉ carorije wapare yu netōña,” ānirē yu caīata, “Bairo īcōāñ īñami,” mujāā ībujiorā. Bairāpua, “Wāmuncāña,” cūrē yu caīata, to bero cū cawāmuncáto īñarā roque, “Bairo īcōāñ mee īñami Jesús,” mujāā ībujiorā. Yu, Camasā Jūgocū, ati yerapū yu carotimasīrījērē mujāā camasīparore bairo, tiere nīgū —na īñupū Jesús fariseojāārē.

Ī yaparo, cū caīrōrē bairo quīñemoñupū Jesús nīcārī cabūncicure:

—Murē nīña: iWāmuncāña! Mʉ cacūñarī corore nepusari mʉ ya wiipū tunu ácúja. Merē mʉ riayere yu netōña —quīñupū.

²⁵Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei wāmuncā yua, cū cacūñarī corore ne pusa, ti wiire witicoásupū cū nīcārī cabūnciatacu pʉame. Diore basapeori, cū ya wiipū acoásupū yua. ²⁶Bairo cū caátó īñarā, nipetiro camasā tūgoña acuari, atore bairo īñuparā:

—Ago tame, ¿diwatoa ūno tore bairo caroa majūrē marī īñarī? Marī īñapū. ¡Camasī niñami Dios! —quī basapeoyuparā nipetirā.

Jesús llama a Leví

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷Cabero acoásupū Jesús tunu. Bairo ácú, Leví cawāmecucure quīñajoyupū. Mai, Leví pʉame Roma* gobiernorē camasā yaye dinero impuesto* na caīrījērē jejobojari majōcū āñupū. Bairi cū capaari aruapū cū caāno, quīñajoyupū Jesús Levíre. Bairo quīñajori bero, cūtu etaátí, atore bairo quīñupū:

—Jito, yu bapacusa.

²⁸Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei Leví pʉame cū yaye paarique nipetirore cūcōā, Jesús mena bapacuti ácú acoásupū yua.

²⁹Nocārō bero Leví cū ya wiipū bose rūmū jūgo quēnoñupū. Bairo bairi ti rūmūrē cū ya wiipū capāārā camasā āñuparā cū capiijoatana. Na mena macāāna jicāārā Leví ūna, gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā āñuparā. Na ūna Jesujāā mena ūga bapacūsuparā. ³⁰Bairo na caugabapacutore īñarā yua, fariseo majā pʉame na ī tutiyuparā Jesús cū cabuerārē. Na yarā, Moisés cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena atore bairo na ī tutiyuparā:

—¿Nopēī dinero jejori majā mena, bairi aperā roro caāna mena mujāā etiuga bapacutiya? Roro mujāā átiya —na ī tutiyuparā fariseojāā Jesús cū cabuerārē.

³¹Bairo na catutiro tūgo, bairo na īñupū Jesús:

—Ūcotiri majōcure bairo yu āniña ati wiire. Ūcotiri majōcū ápériyami cacatirā na caāni wiiripūre. Ciararā na caāni wiiri jetore etanucūñami, na ūcoti etau. Bairi ānoa mena yu āniña. Na carorije riayere bairo caānierē netōōh ácu yu atírapū. ³²Tocescna, yu apú ati yerapūre. “Caroarā marī

āniña,” caītorārē na yu macācētīña. Aperā, “Carorije wapa marī buicutiya,” caītūgoña yapapuarā roquere na macāūacú yu apú, na yeri wasoáto, ī — na ī quetibujuyupu Jesús fariseojāārē.

La cuestión del ayuno
(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³Cabero Jesure qūī jēniñañuparā tunu to macāāna camasā:

—Ūgarique betiri Dios jetore cū jēninucūñama Juan cū cabuerā. Fariseo majā na cabuerā tore bairo átiyama na cūā. Mu cabuerā puame áperiyama. ¿Nopēirā na ūgarique betietinucūñati? —qūī jēniñañuparā to macāāna Jesure.

³⁴⁻³⁵Bairo na caijēniñarō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús:

—Caroaro yu caātiere mujāā tūgomasiētīña. Caūmu cawāmojiyapaure bairo yu āniña. Cū yarārē bairo niñama yu cabuerā. Caūmu cū cawāmojiyari rūmūrē cū yarā nipetirā ūgayama paio, cū mena useanirī āna. Ti rūmūrē auatāmuoetiayama. Caūmu cū cawāmojiyaro bero roquere, cū yarā caborā ūgarique betiri Diore cū tūgoñajēni nūbuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā āniña. Bairi yu mena āna, yu cabuerā auatāmuoetigarāma. Yu camano roquere auatāmuoebujiorāma —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

³⁶Ī yaparo, “Yu yaye cawāma quetire cabucu macāājē mena tūgousa masīā maniña,” ĩgu, atore bairi wāme na ĩcōña quetibujunemoñupū Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seruetiyama camasā camasīrā jutiro cawāma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rūgagaro. Rūgari tūgāwonemogaro

paijāñurō cawāma asero puame cabucuro jutirore. ³⁷Tunu bairoa use oco cawāma qūēnoyaparoriquere piojāētīnucūñama camasā cabucu poa waibucu asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capāmūrōī. Ti poa macāājē yasigaro. ³⁸Bairi use ocore cawāma qūēnoyaparoriquere piojānucūñama camasā cawāma poa mena. ³⁹Tunu bairoa use oco cabucure caetiatana ni ūcū jīcāē cawāmarē boecumi. Cū puame, “Use oco cabucu jeto yu ñuña,” ĩ tūgoñañami —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

6 ¹Cabero judío majā na cayerijārī rūmu caño Jesujāā netōásuparā weseripū. Bairo netōáná, Jesús cū cabuerā puame queyari trigo* apeacarē cacatirijerea peenerī bure ūgajūgoyuparā. Bairo na caáto, fariseo* majā puame na ĩñañuparā. ²Bairo na caáto ĩña yua, atore bairo na ī tutiyuparā:

—¿Nopēirā ati rūmu ūnorē paariquere bairo mujāā átiyati? Ati rūmu ūnorē caápericōāpee niña mujāā caátie ūnierē —na ī tutiyuparā fariseo majā Jesús cū cabuerārē.

³Bairo na caītutiro tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—David ānacū queyamiácú, ¿cū caátajere na caquetibujucūrīqūērē mujāā ĩñaetinucūñati Dios ya tutipū? Mujāā ĩñanucūrā. ⁴Bairo baiyuparo: David puame jāāetayupu Dios ya wiire cū ūmua mena. Ūgariquere macāārā jāāetayuparā. Bairi pan āñuparō, caroa Dios yaye majū na caicūrīqūē jeto. Tie pāārē sacerdote* majā jetore na ūgarotiyupu Moisés ānacū. Bairo

sacerdote majā jeto na caugarije caānimitacūārē, tie pāārē ūgari bero, cū ūmuarē na batonuñupū David —na iñupū Jesús.

⁵Tunu na ĩnemoñupū Jesús fariseo majārē:

—Yū, Camasā Jūgocū ānirī yū átirtomasīna yerijāricā rūmū cūārē camasā caroare na caātianipeere —na ĩ quetibujuyupū Jesús fariseo majārē.

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶Ape rūmū caāno tunu judío majā na cayerijārī rūmū caetaro ĩna, jāāetayupū Jesús ñubuerica wiipū. Bairo jāāeta, na buejūgoyupū. Topū āñupū jīcāñ cariape nūgōā caricábūricū. ⁷Mai, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā mena Jesús cū caātigarijere caroaro qūīña usayuparā, na quetiuparārē busujāgarā. “¿Yerijāricā rūmurēā cū catiouāti caricábūre?” ĩ tūgoñañuparā. ⁸Jesús masijāññupū na catūgoñarījērē. Bairo masīmicūā, atore bairo qūīñupū caricábūre:

—Tiaya. Ato yū tūpū asā.

Bairo cū caīrō tūgo, wāmūnucā, cū tūpū etanucā etayupū. ⁹Bairo cū caetaro ĩna, atore bairo na ĩ jēniñañupū Jesús fariseojāārē:

—¿Nērē marī ānaati atī rūmurī ūnorē, camasā na cayerijārī rūmurīrē? ¿Cañurījērē marī ānaati, o carorije puamerē marī ānaati? Cañurījērē marī átigarā. Bopacooro cabairārē marī canetōrōrē boyami Dios —na iñupū Jesús fariseo majārē.

¹⁰Bairo na ĩ yaparo, nipetirārē na ĩna, atore bairo qūīñupū Jesús caricábūricure:

—Mū ricāre ñupoya.

Bairo cū caīrō, caricábūricū puame cū caīrōrē bairo ásupū. Tocārōā

cū ricā ñucoasuparo yua. ¹¹Bairo cū caāto ĩnarā, fariseo majā puame asia netōcoasuparā Jesús mena. Bairo asia netōcōāti, atore bairo āmeo ĩ jēniñañuparā na majū: “¿Dope bairo marī ānaati, Jesure cū pajāgarā?” Cū tejāññuparā fariseo majā Jesure.

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹²Ti rūmurīrā Diore jēnigū, ūtāñ buipū acoásupū Jesús. Topū eta, ti ñamirē Diore qūī jēniñubue busucoásupū. ¹³Bairo baibusueta, na piyupū Jesús cū cabueparārē. Bairo na caetaro ĩna, na beseypū puğa wāmo peti rupore puğa pēnirō cānacāñ majū. Bese yaparo yua, “Mujāñ yū caquetibujerotijoparā mujāñ ānigarā,” na iñupū. ¹⁴Bairi puğa wāmo peti rupore puğa pēnirō cānacāñ majū āñuparā Jesús cū caquetibujerotijoparā. Cajūgoye āñupū Simón. Simorēā qūīñupū tunu “Pedro”. Tunu cabero āñupū Pedro bai, Andrés cawāmecucū. Tunu cabero āñuparā Santiago, Juan, Felipe, Bartolomé, ¹⁵Mateo, Tomás, apeī Santiago. Cū, Santiago, Alfeo macū āñupū. Tunu cabero āñupū apeī Simón. Cū puame celotes* na caīrā mena macāācū āñupū. ¹⁶Tunu cabero āñupū Judas, Santiago macū puame. Tunu cabero āñupū Judas Iscariote. Cū puame āñupū Jesure cañerotipū. Tocārōā niñama Jesús cū caquetibujerotijoparā, cū cabesericarā yua.

Jesús enseña a mucha gente

(Mt 4.23-25)

¹⁷Bairo Jesús na bese yaparo, buro bui caāniatacu ti burore cū cabuerā mena ruietayupū yua. Bairo cū caruiro, capāārā camasā qūīñacoteyuparā. Na, camasā nipetiropū caatātana

añuparā. Torena, Judea yepa macāāna, Jerusalén macā macāāna, capairiyatu macā macāāna, Tiro, Sidón na caĩrĩ macā macāāna cūā nipetiro añuparā. Jesús yaye quetire tūgogarā baiyuparā. Tunu bairoa, marĩ riayere cū netōóato, ĩrā baiyuparā. ¹⁸Bairo bairi Jesús ꝑame wātĩ yeri pūna jūgori popiye cabairārē na netōōñupū. ¹⁹Bairo to macāāna cariyecñarē na catioyupu Jesús cū camasĩrĩjē mena. Bairi nipetiro camasā cū pāñagayuparā, marĩ cūārē cū catioáto, ĩrā.

La felicidad y la infelicidad

(Mt 5.1-12)

²⁰Cabero Jesús cū cabuerārē na ĩñamai, atore bairo na ĩñupū:

“Useanirĩ āña mujāā yu cabuerā. Capee apeye ũnierē cacūgoenarē bairo caāna nimirācūā, āmerē Dios cū carotimasĩrĩꝑau macāāna mujāā āniña.

²¹“Tunu bairoa auanucāmirācūā, cabero mujāā ũgayapigarā. Bairi useanirĩ āña.

“Tunu bairoa āmerē otimirācūā, cabero useanirĩ mujāā boyetigarā. Bairi useani āña.

²²⁻²³“Mujāā, yu yarā majū mujāā āniña. Yu yaye quetire catūgousarā mujāā āniña. Bairo catūgousarā mujāā caānoi, camasā aperā mujāārē tejāñuñama. ‘Jāā mena āmerĩcōāña,’ mujāārē ĩñama. ‘Moena mujāā āniña,’ mujāārē ĩñama. Tunu yu, Camasā Jūgocure, yu mujāā catūgousaroi, mujāārē busꝑaiyama. Tore bairo jeto ásupa na ñicūjāā profeta* majā ānana cūārē tirūmꝑure. Mujāārē tore bairo na caáto ĩnarā, mujāā useanijāñugarā. Dios mujāārē caroare cū cajopee pajāñurō nigaro. Jōbuiꝑu mujāā caetaro, paio nigaro mujāārē caroa cū cajopee. Bairo tiere tūgoñari useanirĩqūē mena bairoa ānicōā

ninucūña,” na ĩ quetibūjuyꝑu Jesús cū cabuerārē.

²⁴Ī yaparo, aperā cū yaye quetire cariape catūgogaenarē atore bairo na ĩñupū: “Mujāā capee apeyere cacūgorā roque caroaro mujāā āmerĩgarā. Ati yepapꝑe caroaro ānimirācūā, cabero popiye mujāā netōgarā. ĩBopacooro mujāā tāmūogará!

²⁵“Tunu bairoa mujāā, ‘Ñe ũnie yu rusaetiya,’ caĩrā, ĩbopacooro mujāā tāmūogará mujāā cūā! Āmerē mujāā caborijere cūgomirācūā, cabero mujāā cūgoetigarā.

“Tunu mujāā, roro caĩboyetirā, ĩbopacooro mujāā tāmūogará mujāā cūā! Āmerē boyetimirācūā, cabero roro majū otiri mujāā yapapugarā.

²⁶“Tunu bairoa mujāā, ati yepa macāāna nipetirā na caĩroaricarā ānimirācūā, ĩbopacooro mujāā tāmūogará mujāā cūā! Tirūmꝑꝑe caānijūgoyaricarā cūā bairo átiyayupa profeta majā caĩtori majā ānanarē,” na ĩ quetibūjuyꝑu Jesús cūtu catūgorā etarārē.

El amor a los enemigos

(Mt 5.38-48; 7.12)

²⁷Bairo ĩ quetibūju yaparo, na ĩñupū tunu: “Bairāꝑua mujāā, yu yaye quetire catūgousarā ꝑame atore bairo mujāā caátore yu boya: Mujāā pesuare na mairotiya. Rorije na āmeo ápericōāña. Caroa roquere na ása. ²⁸Roro mujāārē caĩrārē, ‘Caroare cū joáto Dios mujāārē,’ na ĩña. Tunu bairoa mujāārē popiye mujāā baio joroque caánarē na jēnibojaya Diopꝑre. ²⁹Tunu ni jĩcāū ũcū mujāā wasoponarē cū capaata, ape nugōā cūārē cū ēñotaeticōāña. Tunu bairoa apei mujāā pesu ꝑame mujāā jutiro cabui macāātōrē cū caēmaata, mujāā camisa cūārē maieticōāña. ³⁰Tunu apei cū cajēniata, cū

cabopacarijere cū nuniña. Tunu bairoa mujãã cacūgorijere caēmau cūārē, ‘Jãã tunuõña,’ qūiētīcōãña. ³¹Aperã mujããrē caroaro na canucūbugoro mujãã boya. Torena bairo na cūārē mujãã canucūbugoro ñuña.

³²“Mujããrē camairã jetore mujãã caāmeo maiata, ¿ñe ũnie caroare mujãã āmeo átiyati? Tore bairo átinucūñama Dios yaye quetire catūgousaena cūã. Narē camairã jetore na mainucūñama. Torena, mujãã Dios yarã ānirī, mujããrē cateerã cūārē na mairotiya. ³³Tunu bairoa mujããrē caroaro caāna jetore caroaro mujãã caápata, ¿ñe ũnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucūñama Dios yaye quetire catūgousaena cūã. Narē caroaro caāna jetore caroaro na átinucūñama. Bairi mujãã, Dios yarã ānirī mujããrē carorije caāna cūārē caroaro na átirotiya. ³⁴Tunu bairoa mujããrē catunuomasirã jetore mujãã cawasoata, ¿ñe ũnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucūñama Dios yaye quetire catūgousaena cūã. Narē nipetirã na cawasoriijere catunuomasirã jetore na wasonucūñama. Bairi mujãã, Dios yarã ānirī mujããrē catunuomasirã cūārē na rotijoya. ³⁵Bairi yu yarã, mujãã pesuare na maiña. Caroaro na átirotiya. Na wasoya mujãã cacūgorijere. ‘Marī tunuomasirã, í tūgoñaeticōãña. Bairo mujãã caápata, mujãã cawapatapee paio nigaro. Caroaro mujãã caátie wapa jūgori paio nigaro. Dios puame nipetirãrē caññamai niñami. ‘Yu mena mu ñujãñuña,’ caññe, bairi rorije caāna cūārē na ñnamaiñami Dios. Bairi cū pūnaa, nipetirã netōōrō carotimasī pūnaa majū mujãã ānigarã, bairo mujãã caápata. ³⁶Marī Pacu Dios camasārē cū caññamairōrēã bairo

mujãã cūã mujãã yarārē na ñnamaiña,” na í quetibujuyuru Jesús cātū catūgorã etarārē.

No juzguen a otros

(Mt 7.1-5)

³⁷Bairo í quetibujū yaparo, na ññupū tunu: “Aperã noo na caátianierē roro busupaieticōãña, mujããrē bairo Dios cūã mujãã caátiere, ‘Roro átiyama,’ cū caññitiparore bairo ñrã. Tunu bairoa camasārē, ‘Carorã mujãã āniña,’ na ññitīcōãña, mujããrē bairo Dios cūã, ‘Carorã mujãã āniña,’ mujããrē cū caññitiparore bairo ñrã. Caroaro ása. Aperã roro mujããrē na caátiere masiritiya. Bairo mujãã caápata, Dios cūã roro mujãã caátiere masiriyobojagumi. Mujããrē netōōgumi yua. ³⁸Tunu aperã na cabopacarijere na joya. Bairo mujãã caápata, caroare mujãã jogumi Dios cūã. Petoaca cabopacarãrē mujãã cajoata, petoaca mujãã juátigumi. Netōjãñurō mujãã cajoata, netōjãñurō mujãã juátigumi. Aperãrē mujãã cajuátato cārō mujãã juátigumi Dios,” na í quetibujuyuru Jesús.

³⁹Í quetibujū yaparo, ape wãme na í cōñañupū tunu: “Ni jicãũ ũcũ cacaapee mácũ puame, apei cū bapare cacaapee mácũrē, ‘Mu yu jūgogu,’ cū caññata, ñuetō. Na, pugarãpu operu rocañcōãbujiorãma. ⁴⁰Tunu bairoa ni jicãũ ũcũ bueri majōcũ, cūrē cabuei netōōrō masiētīñami. Bairo masiṑeoyetimicũã, cabero roquere masiṑeoyuru, cūrēã bairo masiṑgumi,” na ññupū Jesús.

⁴¹⁻⁴²“Tunu bairoa jicãũ caññu cū baire, ‘Mu caapearu pūrōãcã jãñãña. Yu nerocapa,’ quññupū. Bairo quñmicũã, cū puame tatu majū cūgocōãñami cū caapearu. Tore bairo baiyami jicãũ ũcũ paio roro caátacu cū cūã petoaca

roro caátacure, ‘Roro m̄ baiya,’ cū cū caĩbusupaiaata. ¡Caĩtopairā mujāā āniña! Torena, mujāā puame roque rejūgoya mujāā carorijere. Bairo átiri bero roque, mujāā quetibujū masĩgarā aperārē rorije na caátiere,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

El árbol se conoce por su fruto

(Mt 7.17-20; 12.34-35)

⁴³Ī quetibujū yaparo, na ĩnupū tunu: “Yucu, carou puame carorijere ríacaperiya. Tunu bairoa apei yucu caroricu caroare ríacaperiya. ⁴⁴Tocānacā yucu caríacacutiire ugarā, tiire marĩ masiña. Tunu marĩ caugarije, higuera* na caĩrijērē marĩ jeetiya pota yucupū. Tunu bairoa use cūārē marĩ jeetiya pota wopū. ⁴⁵Torea bairo camasā caroarā na yeripū caroaro tūgoñañama. Bairi caroaro busuyama. Aperā carorā na yeripū roro tūgoñañama. Bairi roro busuyama. Marĩ yeri marĩ catūgoñamasirĩjēpu cañoi, marĩ busunucũña,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

Las dos bases

(Mt 7.24-27)

⁴⁶Ī quetibujū yaparo, na ĩnemoñupū tunu: “Mujāā yu yaye quetire átigaetimirācūā, ĩnopēĩrā, ‘Jāā Quetiupau,’ yure mujāā ĩñati? ⁴⁷Āmerē ape wāme ĩcōnarĩ mujāārē yu quetibujūgū camasĩ cū cabairijere. Ni ũcū yutu caetau, yu yaye quetire tūgori, cabero yu caĩrōrē bairo caacu atore bairo niñami: ⁴⁸Tutuari wiire caqūēnouřē bairo camasĩ niñami. Cū puame pupea yeseari cū wii botare ũtā buire nūcōñupū. Bairi cabero ria putaro, oco puame ti wiipū etayuparo. Bairo ti wiire butiuro to cajabemiatacūārē, ti wii puame toa nicōñūparō, usuro cū caqūēnorĩcā

wii ānirĩ. ⁴⁹Tunu bairoa apei cūā yu yaye quetire tūgoaetiri, yu caĩrōrē bairo caapei atore bairo niñami: Tutuaeti wiire caqūēnouřē bairo caacū niñami. Cū puame ũtā bui mee cū wii botare nūcōñupū. Paputiropu cū wiire qūēnoñupū. Bairi cabero ria putaro, oco puame ti wiipū etayuparo. Bairo eta, ti wiire butiuro to cajaberoi yua, ti wii puame pecoasuparo. ũsuetō cū caqūēnorĩcā wii ānirĩ ñee mano ñapeticoasuparo,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

Jesús sana al criado de un oficial romano

(Mt 8.5-13)

7 ¹Bairo camasārē na ĩ quetibujū yaparo yua, acoásupū Jesús Capernaum na caĩrĩ macāpū. ²Mai, ti yeparū āñupū jicāū, romano* soldaua* quetiupau capitán.* Cū puame capaabojarĩ majōcure cūgoypū, cū camai majūrē. Ti watoare riajāñūñupū cū capaabojarĩ majōcu puame. Ríacēpu baiyupū. ³Bairo butiuro majū cū cariaroi yua, tūgoypū quetiupau capitán ti yepare Jesús cū caetarijere. Bairo tiere tūgo yua, jicāārē judío majā cabutoa camasirārē na piiroti joyupū Jesure. “Tāmuri yu yaure cū catiou apáro,” na ĩ piiroti joyupū. ⁴⁻⁵Bairi yua, Jesutu etarā, tutuaro mena qūĩñuparā:

—Quetiupau capitán, jāārē cajou carou niñami. Marĩrē, judío majārē marĩ nūcūbugoyami. Jāā cañubueri wiire qūēnorotibojawĩ. Bairi mū cajuáto boya. Jito tāmuri jāā mena — qūĩñuparā cabutoa camasirā Jesure.

⁶Bairo na caĩrō tūgo, “Jau,” ĩ, na mena ásupū Jesús. Bairo quetiupau capitán na wiipū na caetaparo jūgoye, aperā cū mena macāñanarē na joyupū tunu Jesús tūpu quetiupau capitán

puame. Atore bairo na í rotijoyupũ Jesure: “Mu, caanimajũũ mu ãniña. Yu puame roque murẽ bairo yu baietiya. Bairi yu ya wiire mu cajããrõ ñuetõ. ⁷Bairi yu majũ mu yu macãũ áperiarũ. Bairi torua ãcũ, cũ catiáto, í joya. Bairo mu caĩrõ, caticoagumi yu yaũ. ⁸Yu netõjãñurõ carotirã na carotiricu yu ãniña. Tunu bairoa yu cãã quetiupau ãnirĩ yu ãmuarẽ na yu rotimasĩnucũña. Bairi ‘Tiaya,’ yu caĩrõ, jicoquei atĩnucũñama. Tunu ‘Ánaja,’ yu caĩrõ, jicoquei ánucũñama. Tunu ‘Bairo ása,’ yu paabojari majãrẽ yu caĩrõ, jicoquei yu caĩrõrẽ bairo átinucũñama,” na í rotijoyupũ quetiupau capitán Jesure.

⁹Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgo, Jesús puame tũgoacũacoasupũ. Bairi cũrẽ caũsarãrẽ na ãmejore ñña, atore bairo na ññupũ:

—Mujããrẽ cariape ñña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ñcũ cũrẽ bairo yu mena catũgoñatutuauere yu bócaetañaẽtĩña. Cũ puame tũgoña tutuajãñuñami Dios cũ carotimasĩrĩjẽrẽ —na ññupũ Jesús cũ bero caũsarãrẽ.

¹⁰Bairo cabero quetiupau capitán cũ cajoatana wiipure tunueta ãna, paabojari majõcũ cacatipure cũ etayuparã yua.

Jesús resucita al hijo de una viuda

¹¹Jesús puame atie bero ásũpu tunu Nafín cawãmecuti macãpũ. Cũ mena bapacutiásuparã cũ cabuerã. Aperã capããrã camasã cũã na bero usayuparã. ¹²Bairo ti macãtu na caetaripau Jesús puame ññajoyupũ capããrã camasã ti macã, cawitiánãrẽ. Na puame cabaiyasiatacure cũ yaránã, cũ neásuparã. Cabaiyasiatacũ puame jĩcãũã ãñupũ cawapearico macũ.

¹³Bairo Jesús cawapearicore ññau, cõ ññamaiñupũ. Bairi atore bairo cõ ññupũ:

—Yu yao, otieticõãña.

¹⁴Bairo í yaparo, ti masã potire etanucã, pãñañupũ. Bairo cũ caáto, ti potire caneatana puame tuanucãñuparã. Bairo na cabairo, cariaacoatacure qũĩñupũ Jesús:

—Cawãmau, tũgoya yu caĩrĩjẽ. Murẽ ñña: iWãmũnucãña! —quĩñupũ Jesús cariaacoatacure.

¹⁵Bairo cũ caĩrõ, cariaacoamiatacũ puame jicoquei cati wãmũnumũñupũ yua. Baicõã, busujũgoyupũ. Bairo cũ cabairo ñña, Jesús puame cũ joyupũ cũ pacopure. ¹⁶Bairo Jesús cũ caátijẽñorĩjẽrẽ ññarã, nipetiro camasã butiro uwiyparã. Tunu Diore qũĩ basapeoyuparã:

—Profeta* carou cañuu majũ marĩtu etayami.

Tunu atore bairo í basapeoyuparã:

—Dios cũ yarãrẽ juátinemoğu marĩtu etayami —í basapeoyuparã Jesús cũ caáto caĩñaatana.

¹⁷Bairo ti yepa, Judea yepa macããna, bairi ti yepa tũni macããna cũã nipetirã Jesús cũ caátiaatajere tũgopeticoasuparã.

Los enviados de Juan el Bautista (Mt 11.2-19)

¹⁸Juan cũã, presopũ na cacũrocaricu tũgoyupũ tie quetire. Cũ cabuerã puame cũ quetibujuyparã. Bairi na mena macããnarẽ na piijoyupũ.

¹⁹“Jesure na jẽniñarã ápáro,” í, na piijoyupũ. “¿Cariapea Mesías* Dios cũ cajou majũ mu ãniñati? ¿Cũ mee mu caãmata, apei puamerẽ jãã coterãati?” qũĩ jẽniñarájã,” na ññupũ Juan cũ cabuerã pugarãrẽ. ²⁰Bairi cũ cabuerã cũ caĩrõrẽ bairo ásúparã Jesús tũpũ. Bairo cũ tũpũ eta yua, atore bairo quĩñuparã Jesure:

—Juan, camasãrẽ cabautizamiricũ* puame jãã joami. Murẽ jãã

jēniñarotiami: “¿Cariapea, Mesías, Dios cū cajou majū mu āniñati? Cū mee mu caāmata, ¿apei puamerē jāā coterāati?” —qūi jēniñañuparā Juan cū cajoatana Jesure.

²¹ Mai, na cajēniñaparo jūgoyeaca, Jesús puame capāārā camasārē na catioyupū. Cariayecunarē, bairi popiye cabairā cūārē, bairi wātī yeri pūna cacāgorā cūārē, nipetirārē na catioyupū. Tunu bairoa cacaapee iñamasiēna cūārē na catioyupū Jesús. ²² Bairi Juan cū cabuerā na cajēniñarō, atore bairo na iñupū:

—Iñañijate mujāā majū yu caātiatajere. Tere Juarē cū quetibujurájá. Yu camasirījē jūgori cañnamasiētāna merē iñamasiñama. Tunu caāmasiētāna cūā merē ámasiñama. Carupau boaatana cūā merē caticoayama. Catūgoetana cūā merē tūgomasīñama. Tunu cabaiyasiatana cūā merē caticoayama. Tunu cabopacarā cūā caroa queti tūgoyama Dios narē cū canetōrijērē. Tere cū quetibujurájá. ²³ Tunu bairoa mujāārē niña: iUSeanirī niñama camasā yu mena catūgoñatutuajānaena puame! —na ī joyupū Jesús, Juan cū cabuerārē.

²⁴ Bairo Juan cū cajoatāna na caátó iña, to macāāna capāārā camasārē na quetibuju jūgoyupū Jesús, Juan cū cabairiquere. Atope bairo na iñupū: “¿Nopēirā desierto* cayucumanopū mujāā ásúpari? ¿Jicāū yeruacaca, wīnoī cayuguiricucacarē iñagarā, topū mujāā ásúpari?

²⁵ ¿O caūmu, caroa jutii cajāñaurē qūiñagarā, topū mujāā ásúpari? Mujāā baesupa. Camasā caroa jutii cajāñarā puame caroa wiiripū, quetiuparā ya wiiripū āniñama. Desierto cayucumanopū etaetiyama na ūna. ²⁶ ¿O profetare* qūiñagarā,

topū mujāā ásúpari? Bairoa mujāā baiyupa. Cariape mujāārē niña: Mujāā puame, ‘Profeta ācūmi Juan,’ mujāā caitūgoñamiatacūārē, Juan profeta netōōjāñurō caānimajūū niñami. ²⁷ Cūā niñami Dios yaye quetibujurica tutipū na cawoatujūgoyecutacu majū. Atope bairo ti tutipū ī quetibujuyayupi Dios cū macūrē, Juan cū cabaipere:

‘Mu, yu cajopau, ti yeparū mu cabuiaparo jūgoye, apeire cū yu qūēnoroti jojūgogu.

Camasā mu yaye quetire na tūgousaáto ī, apeire yu qūēnoroti jojūgogu.’

ī quetibujuyayupi Dios Juan cū cabaipere.

²⁸ Cariape mujāārē niña: Ni jicāū ūcū ati yeparū cabuiaricu Juan netōō caquetibujunetōōmasī maami. Baiṗua, Dios cū carotimasirīpau macāācū puame nipetirā netōō cabūgoro macāācū ānamicūā, ape rūmupū roquere Juan netōō masīcōāgūmi.

²⁹ “Bairo cū caīrō tūgo, nipetiro camasā Juan cū cabautizaricarā puame Diore qūiroayuparā. Gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā cūā qūiroayuparā. ‘Torecu, marī Pacu Dios caroaro cariape átinucūñami,’ qūi tūgoña masīñuparā Dios cū caātiere. ³⁰ Aperā fariseo* majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīquērē cajūgobueri majā puame roque Juan cū cabautizarijere boesuparā. Bairo boena, Dios narē cū cajuátigamirījērē butioro iñateyuparā,” na ī quetibujuyupū Jesús.

³¹ Cū puame masīcōāñupū na catūgoñarījērē. Bairi atore bairo na iñupū: “¿Dope bairo mujāā, ati yutea macāāna mujāā ūnarē ñicuti? ¿Noa ūnarē bairo mujāā ānicuti? ³² Cawīmarārē bairo mujāā āniña. Cawīmarā puame camasā na caneñaporipau ūno plazapū* eperā,

awajari atore bairo ī joyama na baparārē: ‘Jāā catōrōā putiro mujāā basaetiapū. Tunu bairoa jāā caotiro cūārē, jāā mujāā otinemoetiapū,’ ī joyama cawīmarā na baparārē. Narē bairo mujāā āniña cayugaena majū. ³³Tūgopeoya mai. Yu jūgoye etayupi Juan, camasārē na bautizaū etaū. Cū puame pan ūgaesupu. Tunu ūse oco cūārē etietinucūñupū. Bairo cū cabairijere īnarā, mujāā puame, ‘Wātī yeri pūna cacūgon ācūmi. Cū marī tūgoetiroa,’ mujāā īñupā Juarē. ³⁴Bairi Juan bero yu, Camasā Jūgocū, yu etaū. Yu puame camasā mena yu ūganucūña. Na mena yu etinucūña. Bairo yu cabairijere īnarā, mujāā puame, ‘Ūgapacajāñuñami. Ūse oco cūārē etipacajāñuñami. Carorā mena bapacūtiyami. Tunu bairoa Roma* macāācū gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā mena bapacūtiyami. Bairi carōū ācūmi. Cū marī tūgoetiroa cū cūārē,’ yu mujāā īnucūña. ³⁵Baipua, Dios puame cū camasīrījērē camasārē na āti īñoñami cū mena catūgoñatutuarā caroaro na caātie jūgori,” na īñupū Jesús.

Jesús en casa de Simón el fariseo

³⁶Cabero fariseo majā mena macāācū jīcāū, Simón cawāmecucū Jesure qūñupū: “Jito, marī ūgaāto yu ya wiipū.” Jesús puame cū cairō tūgo, “Jau,” ī, cū ya wiipū ásúpu. Topū eta, ti wiire jāā, cū mesapu etanumuñupū. ³⁷Mai, ti macāpu āñupō carōmio roro caāco. Cō puame tūgoyupo Jesús fariseo ya wiipū cū caugau etaro. Bairo tiere tūgo, ti wiipū ásúpo cō cūā. Caroarūcapū cajūtīnurījērē cūgori ti wiipū ásúpo. ³⁸Bairo ti wiire jāāeta, Jesús rupori tūpu ruiyupo. Bairo rui, otiyupo. Bairo cō caotiro, cō yaco oco puame cū rūporipū etayuparo.

Bairo cabairo īña, cō poa mena cō caapee ocore pareyupo. Bairo pare yaparo, Jesure cū nūcūbugori cū rūporire ūpūñupō. Ūpū yaparo, caroa cajutiñurījē, cō cajeatajere cū rūporire piopeoyupo yua. ³⁹Bairi fariseo ti wii upau puame bairo cō caāto īña, atore bairo ī tūgoñañupū: “Jesús, cariapea Dios yau profeta cū caāmata, atio carōmio cō caātiānierē masībujoumi. ‘Yure capāñao, rorije caāco niñamo,’ ī masībujoumi, Jesús profeta cū caāmata,” ī tūgoñañupū fariseo, ti wii upau puame. ⁴⁰Jesús puame masicōañupū cū caitūgoñarījērē. Bairi atore bairo qūñupū:

—Simón, jīcā wāme mu ñigaya.

Bairo cū cairō tūgo, “Jau, īña,” qūñupū.

⁴¹Bairi Jesús puame atore bairo qūñ quetibujuyupu Simorē:

—Caūmua pugarā dinerore cawapamorā āñuparā. Jīcāū pajjāñurō, quinientos denario* moneda tiiri majū wapamoñupū. Apei puame petoaca cincuenta denario moneda tiiri majū wapamoñupū. ⁴²Na, pugarāpu tie dinerore tunuo masīsūparā. Bairi na cawapamou puame bopacooro na īnarī, “Nugaro. Mujāā cawapamorījērē yu masiritigu,” na īñupū yua. Bairi, ¿ni puame cūrē cū mainetōcuti? —qūñ jēniñañupū Jesús fariseore.

⁴³Bairo cū caijēniñarō tūgo, atore bairo qūñupū fariseo Jesure:

—Yura, pajjāñurō cawapamou puame butioro cū maijāñuñami —qūñupū.

Bairo cū cairō, “Cariape miña,” qūñupū Jesús puame.

⁴⁴Ī yaparo, carōmiorē āmejore īña, qūñupū Simorē:

—¿Atio carōmio cō caātiatajere miñaetiyati? Mu ya wii yu caetaro bero, yu mu oco joetiapū, yu rūporire yu cacosepeere. Bairo

mũ caápericōamiatacũārē, atio cō caapee oco mena yũ rũporire coseamo. Áticōã tunu, cō poa mena yũ rũporire pareamo. ⁴⁵Tunu bairoa mũ ya wii yũ caetaro, caroaro jēnirí yũ mũ ũpũetiapũ. Bairo mũ caápericōamiatacũārē, atio nũcũbugorique mena yũ rũporire ũpũ jānaētĩnamo.

⁴⁶“Tunu yũ rũpoare use oco aceite* mena mũ peoetiapũ. Bairo mũ caápericōamiatacũārē, atio caroa cajutiñurijērē yũ piopeoamo yũ rũporire. ⁴⁷Bairi mũrē ñiña: Atio yũre cō caátiroarije jũgori yũre butioro cō camairōrē áti iñoñamo. Bairi cō carorije wapa paio to caānimiatacũārē, tiere yũ masiriyoya. Baiřua, apei petoaca cũ carorije wapare cũ camasiryoata, petoaca cũ camairijē cũārē áti iñobujioñmi cūrē camasiryoare,” qũĩñupũ Jesús Simorē.

⁴⁸Qũĩ yaparo yua, atore bairo cō iñupũ Jesús carōmiorē:
—Yũ yao, mũ carorije wapare yũ masiriyoya.

⁴⁹Bairo cũ caĩrō tũgo, ti wii macããna, cũ mena caugari majã řuame ãmeo iñuparã na majũ:

—Bairo caĩ, ãñamũ ũcũ cũ ãnicuti?

⁵⁰Bairo Jesús řuame na caĩrĩjērē masĩmicãã, carōmiorē cō iñemoñupũ:

—Yũ mena mũ tũgoñatutuaya. Bairi mũrē yũ netōõña. Caroaro useanirĩqũē mena ácõja —cō iñupũ Jesús carōmiorē.

Mujeres que ayudaban a Jesús

8 ¹Cabero Jesús ãñesēãñupũ ape macããrĩřũ. Bairi tocãnacã macã, capairi macã, o õcã macããcã cũārē etau, to macããnarē na quetibũjũyupũ. Caroa queti, Dios cũ carotimasĩřipau caetarore na quetibũjũyupũ. Cũ cabuerã, řuga wãmo peti řupore

řuga pēnirō cãnacãũ apóstolea* majã mena quetibũjũ ñesēãñupũ. ²Tunu carõmia, wãtĩ yeri pũnarē cacũgomiatana cũã cũ mena bapacũti ñesēãñuparã. Jesús řuame wãtĩ yeri pũnarē na acurewiyojoboyupũ. Jĩcãõ Jesús mena caácõ, María Magdalena wãmecũsupo. Cõ řuame wãtĩ yeri pũnarē jĩcã wãmo peti řuga pēnirō majũ cacũgomiataco ãñupõ. ³Apeo, Juana cawãmecũco ãñupõ. Cõ řuame Cuza, Herodes ya wiire paari majãrē carotibojau ñumo ãñupõ, Juana řuame. Apeo, Susana cawãmecũco ãñupõ. Capããrã ãñuparã bairãřua Jesús mena cañesēãrĩ majã rõmirĩ. Na cacũgorije mena Jesujããrē na juátinemoñuparã.

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴Cabero camasã capããrã, na y macããřũ caatfatana Jesutũre neña etayuparã, qũĩñagarã. Bairo na caneñaetaro iña yua, na quetibũjũ jũgoyupũ Jesús. Oteriquere caoteire icõñarĩ atore bairo na i quetibũjũyupũ: ⁵“Jĩcã rũmũ ásupũ jĩcãũ caĩmũ cũ wesepũ, oteriquere otei ácũ. Torũ eta, cũ oteriquere wēbato otejũgoyupũ. Bairo caroaro cũ caotemiatacũārē, oterique jĩcã rupa ñãñuparõ maarũ. Bairo cabairoi, ti wããrē caãnetõrã camasã řuame oteriquere pea aboyuparã. Tunu bairoa minia ti rupare iñarĩ, wũ ruiatĩ, ũgarecõãñuparã maarũ cañaatarupare. ⁶Cabero cũ cawēbatoro, ape rupa ũtã yerapũ ñãñuparõ. Bairo tie oterique řuame pũtiatĩmii yua, yoaro mee riacoásũparo, ti yepa caoco mano jũgori yua. ⁷Cabero ape rupaa pota yucũ watoapũ ñãñuparõ. Cabero pota yucũ řuame butinetõrõ, tie oterique caroaro pũtimasĩēsuparo. Pota yucũ řuame otere butibiãcõãñuparõ.

⁸Cabero ape rupaa p̄ame caroa yepar̄ ñañuparō. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátō yua, tocānacā jatír̄ua cien rupa jeto rícacusuparo,” na ĩ quetibuj̄uyup̄ Jesús.

Ī quetibuj̄u yaparo, atore bairo na ĩnemoñup̄: “Muj̄ā caāmooc̄na muj̄ā āniña. Bairi āmerē yua, muj̄āārē yu caquetibuj̄uatajere tūgoāmewiyoya muj̄ā yerip̄,” na ĩñup̄, Jesús busurique tutuaro mena cūtu caneñaetari majārē.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹Cabero Jesús cū cabuerā p̄ame q̄i ĩñiñañuparā: “¿Dope ĩgaro to ĩñati caotei queti?” q̄iñuparā. ¹⁰Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩ quetibuj̄uyup̄ Jesús: “Dios cū carotimasír̄ip̄ macāāj̄erē tirūmup̄ macāāna na catūgoetajere muj̄ā roquere muj̄ā masĩōñami. Aperā tiere na camasĩrōrē boetiyami. Torec̄u, ape wāme ĩcōñarī na quetibuj̄u rotiyami Dios. Na p̄ame cacaapee cōgorā nimirācūā, Dios cū caatiere ĩñamasĩētĩñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tūgomirācūā, tiere tūgomasiētĩñama,” na ĩ quetibuj̄uyup̄ Jesús cū cabuerārē.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹Bairo ĩ quetibuj̄u yaparo, atore bairo na ĩnemoñup̄ Jesús tunu cū cabuerārē: “Āmerē yua, muj̄āārē yu quetibuj̄u caroaro ĩcōñarī camasārē yu caquetibuj̄uatajere. Caotei cū caoterije Dios yaye quetire bairo niña: ¹²Camasā jicāārā Dios yaye quetire tūgoyama. Bairo tūgomirācūā, tūgomasiētĩñama. Dios

busuriquere na catūgoatato beroaca, wātī p̄ame uwaro eta, jecōñami na camasĩbuj̄oatajere. Minia na cawj̄e ugaricarore bairo etanecōñami wātī, na camasĩbuj̄oatajere, Dios busuriquere cariape na tūgoeticōāto, ĩ. Na canetōrōrē boetiyami wātī. Na p̄ame caotei cū caoterique maarp̄ cañaricā rupaare bairo niñama. ¹³Tunu aperā camasā Dios yaye quetire useanirō tūgo, jicoquei, ‘Jau,’ ĩñama. Bairo bomirācūā, bair̄p̄ua na yerip̄ caroaro cū yuetiyama. Capūtirije canucōmanaj̄erē bairo niñama. Bairi wātī p̄ame, ‘Roro āsa,’ cū caĩrō, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire. Dios mena yoaro āmerĩñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ũtā rupaa buip̄ cañaricā rupaare bairo niñama. ¹⁴Tunu aperā camasā Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrō bero, apeye ũnie p̄amerē butiōro tūgoña macāñama. Ati yepa macāāj̄e wapatarique ũnierē, bairi caroaro na cañigarije cūārē tūgoñañama butiōro. Bairi Dios busuriquere tūgoña masiriticōñama. Caroaro cañarē bairo na caāperoi, carica butimasiētĩerē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoarp̄ cañaricā rupaare bairo niñama. ¹⁵Bair̄p̄ua, aperā roque Dios yaye quetire useanirō tūgoyama. Na yeri p̄nap̄ cariape tūgopeori, tiere tūgousayama. Bairi Dios mena tutuaro niñama. Cū yaye quetire jānaētĩñama. Capee caroare átinucūñama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yepar̄ cañaricā rupaare bairo niñama. Bairi capee carícacutac̄ure bairo niñama yua,” na ĩ quetibuj̄uyup̄ Jesús cū cabuerārē.

La parábola de la lámpara

(Mr 4.21-25)

¹⁶Ī yaparo, atore bairo na ĩ quetibuj̄unemoñup̄ Jesús

tunu: “Ni ūcū jīcāū jīñaworiquere bŭgacūētīnucūñami jotu rocapū. Cama rocapū cūārē cūētīñami. Jōbuiṗu roque cūnucūñami, camasā nipetiro cajāāetarā na caññamasīparore bairo ī. ¹⁷Na cajīñaworipau nipetiro baugaro caññamaniataje. Torea bairo ape rūmṗu camasā nipetiro āme camasā manierē masīpeticoagarāma.

¹⁸“Bairi yu caquetibujurijere mŭjāā catūgopeoata, Dios puame mŭjāārē masīōnemogūmi tunu yu caquetibujurijere. Bairo tūgomirācūā, petoaca mŭjāā catūgopeoata roque, cabero mŭjāā camasīmiatajere mŭjāā masiriticōāgarā. Bairi caroaro cariape tūgopeoya,” na ī quetibujuyurū Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

¹⁹Bairo cū caīquetibujuro bero, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topu etayuparā. Bairo camasā capāārā Jesús tṗu na cañnoi, na yau tṗure eta āmasīēsuparā. Bairi Jesús cū cañni wii macāṗu cū cotenucūñuparā. ²⁰Bairo macāṗu na cacotenucūrō, Jesutu macāācū jīcāū bairo qūñupū Jesure: —Mu paco, mu bairā mu macāūparā. Macāṗua murē coterā átiuparā — qūñupū jīcāū Jesure.

²¹Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús to macāānarē:

—Noa ūna Dios yaye quetire catūgousarā puame niñama yu pacore bairo cañna, bairi yu bairārē bairo cañna —na īñupū Jesús to macāānarē.

Jesús calma el viento y las olas

(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

²²Jīcā rūmṗu Jesús cū cabuerā mena cūmua capairicapū ájāāñupū. Bairo ájāā yua, atore bairo na īñupū:

—Jito, ati ūtabucura ape nŭgōāṗu marī peña átóca.

Bairo cū caīrō bero, peñacoásúparā.

²³Bairo na caátó yua, wīno paio papu átījūgoyuparo. Bairo capapuro, ocoturi paio átījabejāāñuparō, cūmua ruagari tūñipū yua. Mai, Jesús puame cāñijāācoasupū. ²⁴Bairo cū cabairoi, cū cabuerā puame cū wācōñuparā. Cū wācōrī atore bairo qūñuparā Jesure: —iJāārē cabuei, ruarā marī baiya! iYasirā marī baiya! —qūñuparā.

Bairo na caīrō tūgowācā, wāmṗnucāñupū Jesús. Wāmṗnucā, wīnorē jānarotiyupū. Tunu bairoa oco turiri cūārē jānarotiyupū. Bairo cū caīrō, jicoquei jānacoasuparo yua. ²⁵Cabero atore bairo na īñupū Jesús cū cabuerārē:

—¿Dios mena mŭjāā tūgoña tutuaetiyati? —na īñupū.

Cū cabuerā puame cū caátó īña acnacoasuparā. Bairi atore bairo āmeo īñuparā na majū:

—Ago tame, inocārō majū cū masīñati Jesús! Wīno, ocoturi cūā cū tūgocōāña —īñuparā, Jesús cū camasīrjērē īñarī.

El endemoniado de Gerasa

(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

²⁶Cabero ti ūtabucura ape nŭgōāṗu peña etayuparā Jesujāā. Galilea yepa jīāme, Gerasa cawāmecutopu etayuparā. ²⁷⁻²⁹Bairo eta yua, maanucāñupū Jesús. Bairo cū camaa nucārō, caūmṗu jīcāū, wātī yerī pūna cacūgoṗu puame cū atu etayupū. Mai, caūmṗu puame yoaro jutii mácū niñesēāñupū. Wiipū āmeñupū. Ūtā wiiripū roque camasārē na carericaropu niñesēāñupū. Tunu wātī yerī pūna cūrē cū caāno jūgori nairō mecūnucūñupū. Bairi camasā puame cū ñesēā rotietimiñuparā. Cū wāmōrīrē, bairi cū rupori cūārē āṗōā wēērī mena cū jiyancūmiñuparā. Bairo

na caátimiatacūārē, cū p̄ame āpōā wēērīrē tūgājure recoanucūñupū. Bairo áticōā, camasā manop̄u rutiñesēācōā nucūñupū. Bairo bai, ti r̄m̄m̄ Jesús t̄p̄u eta, r̄p̄opaturi mena etanumurī Jesure q̄ūi awajayup̄u. Mai, Jesús p̄ame atore bairo q̄ūiñupū wātī yeri p̄unarē:

—Wātī, ijicoquei cū witi áćuja!
—q̄ūiñupū.

Bairo cū caīrō tūgo, wātī yeri p̄una cacūgou p̄ame, Jesure q̄ūi awajayup̄u:

—iM̄u, Dios, jōbui macāācū macū, m̄u āniña! ĩNerē m̄u ácuati yature? iPopiye yu cabaipere ápericōāña! — butioro q̄ūiñupū.

³⁰⁻³¹ Bairo cū caīrō tūgo, q̄ūi jēniñañupū Jesús wātī yeri p̄unarē:

—ĩNam̄u m̄u wāmecutiyaŋi?

Bairo cū caīrō tūgo, q̄ūiñupū wātī yeri p̄una Jesure:

—Jāā, capāārā jāā niña. Bairi yu wāme, Legión* yu āniña. iJāārē aperop̄u, popiye bairicarop̄u jāā m̄u joepa! —butioro q̄ūiñupū wātī yeri p̄una Jesure.

³² Mai, totu ūtāñup̄u capāārā yesea nuricārā ūgarā ásuparā. Bairo na caugaāno, wātī yeri p̄una p̄ame atore bairo butioro q̄ūiñuparā Jesure:

—iYeseap̄ure jāārē jāárotiya! Nap̄ure jāā jāāgarā —butioro q̄ūiñuparā.

Bairo na caīrō tūgo, “Jau, top̄u ánaja toroque,” na iñupū Jesús, na ároŋi yua. ³³ Bairo cū caīrō, wātī yeri p̄una p̄ame caūmurē cū witipeticoásuparā. Yeseap̄ure jāārásuparā. Bairo yeseare na cajāārīpau yua, yesea ūtāñi bui cañnimitana p̄ame mecūrā utabuc̄urap̄u ature ñañuacoásuparā. Bairi yua, ruapeticoásuparā yesea p̄ame.

³⁴ Bairo na cabairo iña, yeseare cacotemiatana p̄ame acuari acoásuparā. Macāp̄u etacoasuparā.

Top̄u na quetibujuyuparā nipetiro yesea na cabaiatajere. Macā t̄ñi macāāna cūārē na quetibujuyuparā.

³⁵ Bairo tie tūgori camasā p̄ame iñarásuparā cabaiatajere. Bairo top̄u etarā, q̄ūiña acuacoasuparā capāārā wātī yeri p̄unarē cacūgomiatacure. Cū p̄ame jutii jāñari, caroaro tūgoñariq̄ūē mena ruiyup̄u. Bairi dope bairo cū cabaiatajere masiēna, uwijāñuñuparā. ³⁶ Bairo baicōā, caññaatana p̄ame, na quetibujuyuparā caetarārē. Wātī yeri p̄unarē cacūgomiatacū cū cabaiatajere na quetibujuyuparā. ³⁷ Bairo na caquetibujuro, butioro Jesure cū uwiri atore bairo q̄ūiñuparā: “Tunu áćuja m̄u caatíatatorp̄u,” q̄ūiñuparā Jesure to macāāna, Gerasa yepa macāāna. Bairo na caīrōi, Jesús p̄ame cūmuarē ájāñup̄u tunu cū cabuerā mena.

³⁸ Bairo cū caájāārō, wātī yeri p̄unarē cacūgomiatacū p̄ame butioro q̄ūiñup̄u Jesure:

—Jesús, m̄u mena yu ágaya butioro —q̄ūiñup̄u.

Bairo cū caīrō, Jesús q̄ūiñup̄u tunu:

³⁹—Yu yau, tuaya. M̄u ya macā p̄ame tunu áćuja. Top̄u etau, to macāānarē na quetibujuya marī Quetiupau Dios caroaro m̄u cū caátiaatajere —q̄ūiñup̄u.

Bairo cū caīrō tūgo, tunucoásup̄u cū ya macāp̄u. Top̄u etau, nipetirārē na quetibujuyup̄u Jesús cū caátiaatajere.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús

(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)

⁴⁰ Bairo cabero Jesús ti utabuc̄urare cū capēñetaro, capāārā camasā cū coteyuparā. Bairi useanirīq̄ūē mena cū bocáyuparā. ⁴¹ Bairo Jesús cū camaanucārō, cūtu etayup̄u cañm̄u jīcāñi, Jairo cawāmec̄uc̄u. Jairo p̄ame

camasã na cañubueri wii sinagoga*
quetiupau añupũ. Torecu, cũtu eta,
rupopaturi mena eta numurĩ Jesure
qũĩroayupu. Bairi butioro, “Yu ya
wiipu mu caátó yu boya,” qũĩñupũ.

⁴²Mai, Jairo macõ puame riãjãñupõ.
Cũ macõ, jicãõã caãcõ puga wãmo peti
rupore puga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ
majũ cacũgo añupõ. Bairo bairi merẽ
riãcõpu baiyupo. Bairi Jesús cũ ya
wiipu cũ caátóre butioro boyupu Jairo,
cõrẽ cũ catioáto, ĩ. Bairo Jesús puame,
Jairo macõ cõ cabairo tũgo, Jairo mena
acoásupu, cariao cõ cañorpu ácú.

Bairo cũ caátó, camasã puame
utabijaro majũ cũ usayuparã Jesure.
⁴³Mai, na mena macããcõ jicãõ
carijãnaecõ añupõ. Yoaro, puga
wãmo peti rupore puga pẽnirõ
cãnacã cũmarĩ majũ tiere riayupo.
Catimasĩesupo. Capããrã camasã cõrẽ
na caucotimiatacũãrẽ, cõ tũgoesuparo.
⁴⁴Bairo baicõã yua, tũgoñañupõ
cõ puame Jesús cũ camasĩrĩjẽrẽ, cũ
cariaye netõmasĩrĩjẽrẽ. Bairo tiere
tũgoñarĩ, Jesús bero puame asũpo.
Bairo aperã na caĩñaeto, cũ jutiro
cayoaro yapaacarẽ tuañañupõ. Bairo cõ
caátó, tocãrõã, jicoquei caticoasupo. Cõ
carif petirique riaye jãnacõsuparo yua.
⁴⁵Bairo cõ capãñarõ bero, atore bairo
na ññupũ Jesús cũtu caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati yu jutirore? —na
ĩ jẽñañupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã, “Jãã
tuañaetiapu,” qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ bero, Pedro puame
qũĩñupũ Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã
capããrã niñama. Bairi mu
tunerocayama noo na caboro. Nana
na caátiere mi bauya —qũĩñupũ Pedro
Jesure.

⁴⁶Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, atore
bairo na ññemoñupũ Jesús tunu:

—Yu camasĩrĩjẽrẽ yu átiroyaarpu.
Bairi yu masĩña yu caátiatajere. Jicãũ
ũcũ yu jutirore pañaroyaami —qũĩñupũ
Jesús Pedroro.

⁴⁷Bairo cariamiataco puame, ruti
masiẽtĩmiácó, uwi tũgoñarĩ, Jesutu
etayupo. Rupopaturi mena Jesús rupori
tũpu etanumuñupõ. Nipetiro camasã na
caĩñarõ, atore bairo ĩ quetibũyupõ:

—Catigo, yua, mu jutirore yu
tuañaarpu. Bairo yu caátó, jicoquei yu
caticoaarpu, —qũĩ quetibũyupõ.

⁴⁸Bairo cõ caĩquetibũjũro bero, cõ
ññupũ Jesús:

—Yu yao, yu camasĩrĩjẽrẽ cariape
mu tũgoñaupa. Bairi mu riayere yu
netõcõãña. Tunu ácõja useanirĩqũẽ
mena —cõ ññupũ Jesús.

⁴⁹Bairo cũ caĩñitoyea, jicãũ
etayupu, Jairo ya wii macããcũ puame.
Jairore qũĩ quetibũjũ etayupũ:

—Mu macõ merẽ baiyasicoaamo.
Bairi tocãrõã cũ patowãcõña marĩrẽ
cabueire —qũĩ quetibũyupũ Jairore.

⁵⁰Bairo Jesús cũã cũ caĩrĩjẽrẽ
tũgoyupu. Bairo tũgori, atore bairo
qũĩñupũ Jairore:

—Jairo, tũgo acuaeticõãña. Dios cũ
camasĩrĩjẽ jetore tũgoñatutuaya. Bairo
mu catũgoñaata, mu macõ netõgomo
—qũĩñupũ Jesús Jairore.

⁵¹Cabero Jairo ya wiipu etayuparã.
Bairo ti wiipu etarã, ti wiire jããñuparã.
Pedro, Santiago, Juan, bairi cawĩmao
pacua Jesús mena jããñuparã. Aperãrẽ
na jããrotiesupũ Jesús. ⁵²Mai, to
macããna nipetirã otiawaja ãñuparã.
Bopacooro cõ cabairijere cõ ñña
otiyuparã. Bairo na cabairo ññarĩ, atore
bairo na ññupũ Jesús:

—Atio cawĩmao baiyasietiyamo.
Cãnio baiyamo. Awaja otieticõãña
mujãã —na ññupũ Jesús.

⁵³Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã
to macããna puame roro cũ

bócaboyeticōāñuparā, “Merē yasicōāāmo,” írā. ⁵⁴Bairo roro cūrē na caboca boyetimiatacūārē, Jesús puame cawīmao cariacoataco cō cañopu jāāeta yua, cō ānacō wāmorirē ñerī, atore bairo cō ĩñupū:

—iCawīmao wāmuncāña!

⁵⁵Bairo cū cairō, jicoquei catitunucoasupo. Bairo cati yua, wāmuncācoasupo. Bairo cō cawāmuncārō ĩña, “Cō nuña űgariquere. Queyao baiyamo,” na ĩñupū Jesús. ⁵⁶Cō pacua puame bairo cō cabairo ĩña, butioro tūgoñacōa maníasuparā. Bairo na catūgoña maniamiatacūārē, Jesús puame na ĩnemoñupū tunu atore bairo:

—Aperārē na quetibujeticōāña mū macō cō cacatiatajere —na ĩñupū.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)

9 ¹Jīcā rūmū na neñoñupū Jesús cū cabuerārē, puğa wāmo peti rupore puğa pēñirō cānacāñ cañanarē. Bairo narē neño, narē joyupu masirīquērē. Tocānacā wāmerpnea wātī yeri pūnarē wiyomasirīquērē na joyupu. Baicōā, riaye netōmasirīquē cūārē na joyupu. ²Baicōā, na quetibuju rotijoyupu. Camasārē Dios cū carotimasirīpau caetorore na masiáto ĩ, na quetibuju rotijoyupu. Tunu bairoa, camasā cariyecunarē na catiáto ĩ, na joyupu Jesús cū cabuerārē. ³Bairi na caápáro jūgoye atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Mujāā yaye apeye űnierē jeápéricōāña. Bairi tuericu, wasopoa, pan, dinero cūārē mujāā jeápéwa. Mujāā cajāñarō mena tocārō mujāā neágarā. Apero mujāā cawasoaparore mujāā neápéwa. ⁴Bairo noo mujāā cañesēārōpu jīcā wii űnorē etarā, toa

tuacōāña, ti macāpu mujāā caāni rūmurī cārō. Capee wiiripu mujāā capatowācō ñesēārōrē yu boetiya.

⁵Bairi di macā macāña űna mujāārē na caññateata, na mena āmerīcōāña. Bairo mujāārē na caboetiere ĩñarā, na macā ñerirē mujāā ruo jutii macāājērē mujāā paregarā. Mujāā mena roro na caātiānierē na masiáto írā, bairo mujāā átigarā —na ĩ quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

⁶Bairo cū caīquetibujuro bero, acoásuparā cū cabuerā. Macāā caāno cārō āñesēāñuparā. Caroa quetire, Dios roro cabairārē cū canetdōirjērē na quetibuju ñesēāñuparā. Tunu bairoa cariyecunarē na catiopyuparā.

Incertidumbre de Herodes

(Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)

⁷Ti yutea caāno Herodes, ti yepa macāña quetiupau puame tūgoypu nipetirije Jesús cū caátimasirījērē. Bairo tūgori yua, dope bairo ĩ masiēsupu Herodes. Mai, cūtu macāña atore bairo qūi quetibujuyuparā: “Juan el Bautista, cabaiyasiricu ānacū merē catiupū,” qūĩñuparā cūtu macāña jīcārā Herodere. ⁸Aperā qūĩñuparā: “Dios camasārē cū caquetibujurotjoricu ānacū, Elías cawāmecucu ānacū catiri buiaetaupū,” qūĩñuparā. Bairo aperā qūĩñuparā: “Apei, tirūmupu caānana profeta* majā mena macāācū jīcāñ catiri buiaetaupū,” qūĩñuparā aperā Herodere, Jesús cū caātiere tūgori yua. ⁹Bairo na cairō tūgo, Herodes puame na ĩñupū:

—Juarē cū boecuna, cū ruoore yu patarocacōa rotiwu. Bairi, űñamū űcū cū ānicuti āni, “Tocārō capee áti ĩñoñami,” mujāā cai? —na ĩñupū Herodes cūtu macāñanarē.

Bairo na ĩ yaparo yua, Jesure qūĩñagamiñupū butioro.

Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰Cabero apóstolea* Jesús cū caquetibujerotijoricarā puame tunu etayuparā. Bairo eta yua, Jesure cū quetibujuyuparā na caátiñesēatajere. Bairo na caíquetibujero tūgo, “Jito aperopu,” na ĩñupū Jesús cū cabuerārē. Bairo ĩ yua, Betsaida na caírī macāpu na jūgo ásúpu. ¹¹Camasā puame Jesús topu cū caátóre tūgoyparā. Bairo tūgo yua, cū berore usayuparā. Bairo Jesús na causaeatore ĩña, caroaro mena na bocáyupu. Bairo na boca yua, Dios cū carotimasírīpau caetare na ĩ quetibujuyupu. Tunu bairoa aperā cariyecunarē na catioyupu.

¹²Bairo yoaro capee cū caáto jeto, ñamicāácá nicoasuparo. Bairo cū cabuerā puame Jesutu etari, atore bairo qũĩñuparā:

—Ānoa camasā capāārā niñama. Tunu atopure wiiri maniña. Bairo ānoarē na árotiya macāāpu, topu yerijā, na caugaparore bairo ĩ —quĩñuparā cū cabuerā Jesure.

¹³Bairo na caírō tūgomicūā, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Mujāā majū na ugarique nuña.

Bairo cū caírō tūgo, bairo quĩñuparā na puame:

—Jāā, jīcā wāmo cārō pan jororiaca, wai pugarāācā, tocārōā jāā cūgoya, ānoa na caugapeere macāpu jāā cawapatijeápericōāta —quĩñuparā cū cabuerā.

¹⁴Mai, topu añuparā jīcā wāmo cānacā mil majū camasā, Jesús cū cabuerijere catūgoatāna puame. Tocārō na caānimiatacūārē, atore bairo na ĩnemoñupū Jesús tunu cū cabuerārē:

—Camasārē na ruirotya. Rupa poari na ruirotya. Cincuenta majū jīcā poare na āmarō —na ĩñupū Jesús.

¹⁵Bairo cū caírō tūgo, “Jau,” ĩ, cū caírōrē bairo ásuparā. Bairo nipetiro camasā ape poa, ape poa ruiyuparā.

¹⁶Jesús puame bairo na caruiro ĩña, pan rupa, wai mena nerī, jōbuire ĩnamugōjori, “Jāā Pacu, mu ñujāñuña jāā mena,” qũĩ jēniñupū Jesús Diore. Bairo qũĩ jēni yaparo, pan rupare carecomacā peeri, wai cūārē carecomacā peeri, cū cabuerārē na nuniñupū, camasārē na cabatoparore bairo ĩ. ¹⁷Bairo áticōā yua, nipetiro camasā caroaro uga yapicoasuparā ugarique na cabatoatajere. Bairo na caugayaparoro bero, jejāñuparā piirīpu na caugarugarijere. Puga wāmo peti rūpore puga pēniro cānacā piiri majū jejāā jiroyuparā yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías
(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸Ape rāmū Jesús jīcāū ācū, Diore cū jēni baiyupu. Bairo cū cabairo, cū cabuerā puame cūtu etayuparā. Bairo na caetaro ĩña, atore bairo na ĩ jēniñañupū Jesús:

—“¿Noa ācūmi?” yu na ĩnucūñati camasā.

¹⁹Bairo cū caírō tūgo, atore bairo quĩñuparā Jesure cū cabuerā puame:

—Jīcāārā ĩñama: “Juan el Bautista ācūmi.” Aperā ĩnucūñama: “Elías ānacū catiri ācūmi,” miñama. Aperā ĩnucūñama: “Tirūmupu caānana profeta majā mena macāācū jīcāū catiri caatācū ācūmi,” minucūñama —quĩ quetibujuyuparā cū cabuerā Jesure.

²⁰Bairo na caíquetibujero bero, na ĩ jēniñanemoñupū tunu Jesús:

—¿Mujāā ate? “¿Noa ācūmi?” yu mujāā ĩnucūñati —na ĩ jēniñañupū.

Bairo cū caírō tūgo, jicoquei Pedro puame quĩñupū Jesure:

—Mua, Mesías,* Dios cū cajou, mu āniña —quĩñupū.

Jesús anuncia su muerte

(Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Bairo cū caīrō tūgo, na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē: “Cūā yu āniña. Bairo cūā yu caānimitacūārē, bairāpua mai, na quetibujueticōāña aperārē.”

²² Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ī ĩnemoñupū tunu Jesús cū cabuerārē:

—Yu, Camasā Jūgocu, butioro popiye yu baigu. Marī quetiuparā cabutoa camasirā puame popiye yu baio joroque yu átigarāma. Dios cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā cūā yu tejāñugarāma. Sacerdote* majā quetiuparā cūā yu tejāñugarāma. Bairo bairi yu pajīā rotigarāma. Bairo yu na capajīārō, cariacoaatcu nimicūā, itia rūmu bero yu caticoagu tunu —na ī quetibujuyupū Jesús.

²³ Cabero atore bairo na ī quetibujuyupū Jesús tunu nipetirārē:

—Ni cabou, yu cabuei caānigau, cū caātimirījērē jānagumi. Yu carotirore bairo jeto roque átīgumi tocānacā rūmua. Popiye riaricaro cārō baimicūā, yu yaye quetire jānaetīgumi, yu cabuei caānigau puame. ²⁴ Bairo tunu caūmu apeī cū caānie puamerē mairī, yu yaye quetire jānacoagumi. Bairo maimicūā, yasioagumi yua. Apeī roque yu yaye quetire cajānaecu roque netōcōāgumi. Cūrē na capajīā rocacōāmiatacūārē, caticōā āninucūgumi tocānacā rūmua.

²⁵ Tunu caūmu apeī ati yepa macāājē nipetirije merē cūgoyami, cū caborije caāno cārō. Bairo cūgomicūā, Diore cū tūgoñaētīñami. Bairo catūgoñaecū ānirī cū cariaatato bero Dios mena āmerīgumi. Bairi dope baieto paio cū cacūgorije puame. Wapa maa tie ati umurecōo macāājē, Diore cū camasīētīcōāta. ²⁶ Bairi ni jīcāū ūcū yure tūgoñabobori, o yu yaye queti

cūārē tūgoñabobori, “Jesús yau yu āniña,” cū caīquetibujugaeticōāta, yu cūā, “Āni, yu yau niñami,” cū ĩi masīētīgu. Yu, Camasā Jūgocu, ati yepapu yu Pacu cū camasīrījē mena nemo yu catunuetaro, “Āni, yu yau niñami,” cū ĩi masīētīgu. Ángelea* majā jōbui macāāna, cañurā mena tunu yu catunuetaro, bairo cū ĩi masīētīgu ni jīcāūrē yure tūgoñabobori, “Jesús yau yu āniña,” cū caīquetibujugaeticōāta. ²⁷ Cariape mujāārē yu quetibujuya: Mujāā jīcāārā, ato caāna, mujāā cariaparo jūgoye mujāā ĩñagarā Dios cū carotimasīrīpau majūrē —na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

La transfiguración de Jesús

(Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ Cabero Jesús atiere na quetibujuri bero, jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rūmurī bero, Pedrore, Juarē, bairi Santiagore, “Jito,” na ĩñupū Jesús. Bairi ūtāū caūmuarīcu buipū na mena wāmu ásúpū Jesús. Diore qūī jēniācu, topū na jūgoásúpū. ²⁹ Bairo cū cajēniāno, Jesús riapē cū baurique wasoacoasuparo. Baicōā, cū jutiro cūā botiro baicoasuparo. Asiyau baicoasupū Jesús yua. ³⁰⁻³¹ Bairo cū cabaiāno, caūmua puagarā asiyarije mena buiaetayuparā. Na puame, Moisés ānacū, bairi Elías ānacū āñuparā Jesutu cabuiaetarā. Bairo buiaeta yua, Jesús mena busupēniñuparā Jerusalēpu cū cariapeere. ³² Bairo na caīāno, Pedrojāā wūgoa paimirācūā, Jesús bairi cū mena macāāna puagarā na caasiyarijere ĩña acuacoasuparā. ³³ Bairo cabero Jesús mena macāāna na caātípaua, Pedro puame dope bairo ī masīētīrī, atore bairo qūīñupū Jesure:

—Jāārē cabuei, iatopū marī caāno ñumajūcōāña! Bairi itia wiipārīcā

majū mujāārē jāā qūēnobojarā.
Jīcā wii mū ya wii, ape wii Moisés
ya wii, ape wii Elías ya wii mujāārē
jāā qūēnobojarā —qūīñupū Pedro
Jesure.

³⁴Bairo cū caīāno, buseriwo atí na
tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojāā
pūame tipoa toyepū āñuparā. Bairi
butioro uwiyparā. ³⁵Bairo na
cabairo, busurique buseriwo watoapū
cabusucajorijere tūgoyparā. Atore
bairo īñuparō: “Āni, yū macū, yū
cabesericū majū niñami. Cū yaye
busuriquere tūgousaya,” ī ocajoyuparo
jōbuipū.

³⁶Bairo caīrō bero, Moisés, bairi
Elíajāā mañuparā. Jīcāñā tuayupū
Jesús jeto yua. Tie na caīñaatajere
quetibujesuparā Pedrojāā aperārē.

**Jesús sana a un muchacho que tenía
un espíritu impuro**

(Mt 17.14-21; Mr 9.14-29)

³⁷Ti rūmū, cabusuri rūmū Jesujāā
ti ūtāūrē ruicoasuparā. Bairo na
caruietaro bero, capāārā camasā
Jesutū etayuparā. ³⁸Bairi jīcāñā na
mena macāacū busurique tutuaro
mena qūīñupū Jesure:
—Cabuei, qūīñauasá yū macūrē.
Jīcāñā caācū niñami yū macū. ³⁹Wātī
yeri pūna pūame cū mecūō joroque
átinucūñami yū macūrē. Bairo cū
awajao joroque cū átinucūñami. Tunu cū
yugui mecūō joroque cū átinucūñami,
cū risero jopo witrinucūpū. Roro
popiye cū baio joroque cū átinucūñami.
Pitigaetiyami wātī yeri pūna yū macūrē.
⁴⁰Bairi mū cabuerārē butioro na yū
wiyorotimiapū wātī yeri pūnarē. Mū
cabuerā pūame na wiyoyo masīētīñama
—qūī quetibujayupū wātī yeri pūna
cacūgou pacū Jesure.

⁴¹Bairo cū caīquetibujero tūgo, atore
bairo na īñupū Jesús:

—iMujāā, ati yepa caāna Dios
cū camasīrījērē cariape mujāā
tūgoetimajūcōña! ¿Nocārō yoaro
mujāā mena yū ānibujiocuti? Jau, mū
macūrē cū neasá toroque —qūīñupū
Jesús cariaū pacure.

⁴²Bairo cawāmaū pūame Jesutū
cū caetaripaū yua, wātī yeri pūna
pūame cū jūgoñañupū yepapū. Bairo cū
jūgoñau, riañarīqūrē bairo cū ásupū
tunu. Bairo cū caáto, Jesús pūame
cū jānaoñupū wātī roro caācure. Cū
acuwiyo joyupū yua. Bairo cū caáto,
cawāmaū pūame caticoasupū. Cū
cacatiro īña, cū pacure cū tunuoñupū
Jesús cū macūrē yua. ⁴³Bairi camasā
pūame bairo Dios cū camasīrījē jūgori
Jesús cū caáto īñarā, butioro tūgocōā
maniásuparā.

**Jesús anuncia por segunda vez su
muerte**

(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Bairo to macāāna Jesús capee
caroaro cū caátiere na catūgoñacōā
maniátipaua Jesús pūame atore bairo
na īñupū cū cabuerārē:

⁴⁴—Āmeacā mujāā yū
caquetibujurijere tūgopeoya. Mujāā
masiritiepa. Yū, Camasā Jūgocū, yū
ñerotiecoyū camasārē —na īñupū
Jesús cū cabuerārē.

⁴⁵Na pūame tie cū caīrījērē
tūgomajūcōāmīrācūā, tiere
tūgomasiēsuparā. Dios na
catūgomasīpeere na joesupū mai. Tunu
bairoa Jesure cū jēniña uwjāñuñuparā
tiere.

¿Quién es el más importante?

(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶Cabero tunu āmeo ī busuyuparā cū
cabuerā na majū: “¿Ni majū cū ānicuti
marī menarē caānimajūūrē bairo
caācū?” āmeo īñuparā na majū. ⁴⁷Jesús

puame masicōañupū na cañrījērē. Bairo masirī yua, cawīmauacarē cūtu cū tūgāētoyupū. ⁴⁸Bairo átícōā, atore bairo na ī quetibujuyupū. Jesús cū cabuerārē:

—Ni jīcāū ūcū, yu yaye quetire tūgousari, āni cawīmaurē bairo caācūrē cū camaiata, yure camairē bairo cū ñiñagu. Tunu bairoa yure camai cū caānoi, yu jeto mee Dios yure cajoricu cūā cūrē camairē bairo qūñnagumi. Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū, mujāā roca netōjāñurō carotimasī puame mujāā netōjāñurō caānimajūūrē bairo qūñnagumi Dios — na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor
(Mr 9.38-40)

⁴⁹Juan puame atore bairo qūñnupū Jesure:

—Jāārē cabuei, apei caūmurē jāā ññawū. Cū puame mu wāme mena īrī rotimasīwī. Bairo rotimasirī yua, cū acurewiyowwī wātī yeri pūnarē, cū caūmurē cajāñamiatacure. Bairo cū caāto ñña, jāā puame cū caātire cū jāā átīrotiepu, marī mena macāācū cū caāmerōī —qūñnupū Juan Jesure.

⁵⁰Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūñnupū Jesús Juarē:

—¿Nopēirā cūrē, “Ápeina,” mujāā īrī? Bairo iētīcōāña. Jīcāū ūcū caūmu marirē cū catutieticōāta, marirē cajuācure bairo caācu ññami —na ññupū Jesús cū cabuerārē.

Jesús reprende a Santiago y a Juan

⁵¹Cabero Jesús puame jōbui pu cū pacutu cū caátī rūmu caetagarō ñña yua, yeri tutuarique mena Jerusalēpu ájūgoyupū. ⁵²Bairi cū jūgoye cū mena macāānarē, Samaria yepa macārē na ájūgorotiyupū, “Atfyami jāārē

cabuei,” na íato, ī. Narē caqūēnoparārē bou, topu na ájūgorotiyupū. ⁵³Bairo topu cū cajomiatacūārē, to Samaria macāāna puame na caetaro boesuparā. “Jerusalēpu ácu baiyami Jesús,” na cañrījērē na catūgoatato bero jūgori, na boesuparā. ⁵⁴Bairo Jesure na caboeto ññarā, cū cabuerā, Santiago, Juajāā puame atore bairo Jesure qūñnuparā:

—Jāā Quetiupau, ¿peero, jōbui macāā peeroi na marī joerecuti? Roro na cañrījē wapai, ¿Elías ānacū cū caātatore bairo na marī áti yasiorecuti? —qūñnuparā cū cabuerā Jesure.

⁵⁵Bairo na cañrō tūgo, narē āmejore ñña, na ī tutiyupū Jesús cū cabuerārē: “Mujāā masīētīña mujāā cañrījērē. Wātī cū carotirore bairo mujāā tūgoñaña. ⁵⁶Yua, Camasā Jūgocu, camasārē na rei ácu mee yu apú. Na netōōī ácu yu apú ati yeparure,” na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē. Bairo ī quetibujuyupū yaparo, na jūgoacoásúpu ape macāpu yua.

Los que querían seguir a Jesús
(Mt 8.19-22)

⁵⁷Bairo maapu na caátó, jīcāū caūmu Jesutu etayupū. Cūtu eta yua, atore bairo qūñnupū Jesure:

—Yu cūā, mu cabuei yu ānigaya. Bairi noo mu cañesēārōpu yu águ yu cūā.

⁵⁸Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūñnupū Jesús:

—Macāncū macāāna waibutoa na caānipauri cūgoyama. Minia cūā na riabatiri na caānipaurire cūgoyama. Bairo na cacūgomiatacūārē, yua, Camasā Jūgocu, yu caānipau ūno yu cūgoetiya —qūñnupū Jesús caūmurē.

⁵⁹Cabero apeire qūñnupū tunu:

—Jito, yu bapacusa.
Bairo cū cañrō tūgo, caūmu puame “Jau,” ímicūā, atore bairo qūñnemoñupū:

—Yn Quetiupau, mai m̄ mena yn barac̄periḡu. Yn pac̄ure cū cotei ácu yn baiya. Cū cariac̄oato bero roque, m̄ mena yn ábujion —q̄iñup̄ Jesure.

⁶⁰Bairo cū caĩrō t̄go, atore bairo q̄iñup̄ Jesús:

—Camasā cariac̄oatanarē bairo caāna p̄ame na q̄iñeoāto cabaiyasirārē, ñiña. M̄ p̄ame Dios cū carotimasir̄ipau caetarore m̄ quetibuj̄u ñesēāgu yua.

⁶¹Cabero tunu apei q̄iñup̄ Jesure:

—Jāa Quetiupau, yn cūa m̄ mena yn barac̄utiḡu. Baiṙna mai, caj̄ugoye yn ya wii macāanarē na ñiñagu. “Ácú yn baiya marirē cabuei mena,” na ñiágu mai —q̄iñup̄ apei cañm̄ Jesure.

⁶²Bairo cū caĩrō t̄go, atore bairo q̄iñup̄ Jesús:

—Ni jicāũ ũcū jicā yeri mena caroaro Dios cū carotiriquere cū cat̄gousaeticōāta, ñuēt̄iña. Ape wāme, ape wāme ricaati t̄goñar̄iq̄iñerē cū cat̄goñaata, ñuēt̄iña. Bairi yua, Dios cū carotimasir̄ipauṙe dope bairo átimas̄iā maniñami —q̄iñup̄ Jesús cañm̄ apeare.

Jesús envía a los setenta y dos

10 ¹Cabero Jesús, mar̄i Quetiupau, cū caquetibuj̄uṙotijoparā setenta y dos maj̄ũ cañm̄uarē na beseyup̄u. Bairo na beseri bero yua, tocānacā macāa, p̄garā jeto cū caetarorop̄u na áj̄ugo rotiyup̄u.

²Mai, na caáparo j̄ugoye atore bairo na iñup̄ũ: “Oterique camasā na cajepee paio cañnimiatacūārē, tie uparārē caj̄ujeparā p̄ame capāārā mee ñiñama. Torea bairo Dios yaye quetire cat̄gousaparā capāārā na cañnimiatacūārē, marirē caj̄uquetibuj̄uparā p̄ame capāārā mee ñiñama. Bairo na cabairoi, mar̄i Pac̄u Diore muj̄āa caj̄enirō boya.

Cū p̄ame oterique Uṙaure bairo cū yaye busurique caj̄uquetibuj̄u batoparārē na jomas̄iḡumi. ³T̄ugoya, āmerē muj̄āārē caroa quetire yn quetibuj̄u rotijoya. Corderos* nuricārā, macānuc̄ũ macāāna lobos* cauwiorā watoa na caāno uwiojāñuña. Torea bairo muj̄āa p̄ame camasā watoa muj̄āa caāno uwiojāñugaro. Bairi masacatiri muj̄āa cañesēārō ñuña,” na ĩ quetibuj̄uyup̄u Jesús cū cabuerārē.

⁴Bairo na ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibuj̄unemoñup̄u Jesús tunu:

“Bairo áná, dinero jāaricā poa, bairi waso poa cūārē, bairi ṙupo jutii cūārē muj̄āa jee ápewa. Tunu maarp̄u muj̄āa cabocáetarārē na mena muj̄āa busup̄eniepa. Cariapea muj̄āa acoápa.

⁵Bairi jicā wii ũno etarā, ‘Dios caroa yericutaje cū joáto ati wii macāanarē,’ muj̄āa ĩ etagarā ti wiire. ⁶Bairi ti wii macāana p̄ame caroaro mena muj̄āārē na caj̄eniata, muj̄āa caĩrōrēa bairo caroa yericutajere na joḡumi Dios. Baiṙna, caroaro mena muj̄āārē na caj̄enieticōāta, muj̄āa caĩrōrē bairo na áperiḡumi Dios. ⁷Bairo muj̄āārē caq̄iñonorārē bócarā yua, na ya wiirp̄u muj̄āa añicōāwā. Capee wiirp̄u patowācōēt̄icōāña. Bairi jicā wiia āni, muj̄āārē na canur̄ij̄e jetore muj̄āa ũgawā. Muj̄āa, paari maj̄ā ānir̄i, muj̄āa ũgamas̄iña na canur̄ij̄erē. ⁸Bairo bairi jicā macā ũno etarā, muj̄āārē caroaro na caj̄eniata, na yaye ũgarique na canur̄ij̄e jetore ũgaya. ⁹Tunu bairoa ti macā macāana cariyec̄unarē na catioya. Tunu atore bairo na ĩ quetibuj̄uyua: ‘Dios cū carotimasir̄ipau merē etaro baiya ati yeparure.’ ¹⁰Bairo muj̄āa caquetibuj̄uñesēārō, di macā macāana ũna muj̄āārē caroaro mena na caj̄enieticōāta, ti macā maarp̄u nipetiro camasā na cat̄gogorop̄u atore bairo na muj̄āa ĩgarā: ¹¹‘Jāa yaye

quetire mujãã catũgogaetoi, mujãã ya macã ñerirẽ jãã ruo juti catusarijere jãã pareya! Ape macãpu jãã áya. Bairo jãã caápáro jũgoye tũgopeoya mai. Jãã yaye quetire mujãã catũgoata, Dios cũ carotimasírĩpau macããjẽrẽ mujãã tũgobujiorã, 'na mujãã ígarã ti macã macããnarẽ. ¹²Mujãã, yu yarã cariape mujããrẽ ñiña: To macãana mujããrẽ na catũgoetie wapa, Dios puame roro na átigumi. Camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũrẽ Sodoma* macããna netõjãñurõ popiye na baio joroque na átigumi," na í quetibũjuyupu Jesús cũ cabuerãrẽ.

Los pueblos desobedientes

(Mt 11.20-24)

¹³Bairo na í yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu Jesús ape macãã macããnarẽ, Corazín, bairi Betsaida macãã macããnarẽ: "iRoro majũ baigarãma to Corazín macã macããna! iRoro majũ baigarãma Betsaida macã macããna cũã! Dios cũ caátijẽñoĩñorijẽ capeere ññawã. Bairo caĩnarã nimirãcũã, roro na caátiere jãnagaema. Tirũmũpu macããna Tiro, Sidón macããna ãnana, Corazín, Betsaida macããna na caĩñaricãrõrẽã bairo na cũã na caĩñaata, roro na caátajere jãnabujioricarãma Tiro, Sidón macããna puame. Bũtioro yapapuarã na cajãñarijẽ juti ñnierẽ jãñabujioricarãma. Tunu peero õwãwopũ ruibujioricarãma, bũtioro na cayapapuarijere ññorã yua. ¹⁴Bairi camasãrẽ Dios cũ caĩñabeseri rũmu caetaro Corazín, bairi Betsaida macãã macããna puame, Tiro, Sidón macãã macããna netõjãñurõ popiye baigarãma yua. ¹⁵Torea bairo Capernaum macã macããna cũã baigarãma. 'Jõbuiyu jãã ágarã,' caĩtũgoñarã na caãnimiatãcũãrẽ, icaũcũãrĩ opepu roquere na regumi Dios!" na í

quetibũjuyupu Jesús cũ cabuerãrẽ Corazín, Betsaida, Capernaum macãã macããna na cabaipere.

¹⁶Bairo na í quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: "Yu cabuerã, ni jicãũ ùcũ mujãã yaye quetire catũgou, yu yaye quetire catũgoure bairo ññami. Tunu bairoa ni jicãũ ùcũ apei mujãã yaye quetire catũgogaecu, yu yaye quetire catũgogaecure bairo ññami. Bairo caãcũ ãnirĩ Dios, yure cajoricu yaye queti cũãrẽ caboecure bairo ññami," na í quetibũjuyupu Jesús.

Regreso de los setenta y dos

¹⁷Cabero Jesús cũ

caquetibũjũrotijoricãrã setenta y dos majũ useanirĩqũẽ mena tunu etayuparã caquetibũjuñesẽarãtãna. Bairo etarã yua, atore bairo quĩ quetibũjuyuparã Jesure:

—iJãã Quetiupau mu wãmei jãã caĩjẽñirõ, wãtĩ yeri pũna cũã jãã caĩrotirorea bairo baimajũcõãñama! —quĩñuparã.

¹⁸Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Ñuña mujãã caátiataje. Yu puame wãtĩ quetiupau jõbuiyu caãnimiatacu cũ cañarõrẽ ññajaoapu. Cabũpo yaberije cañarõrẽ bairo majũ ññami. ¹⁹Mujããrẽ masirĩqũẽrẽ yu jowu, ãña mujããrẽ cũ cabacamiatãcũãrẽ, mujãã cariaetiparore bairo í, o cotapa mujããrẽ cũ catoamiatãcũãrẽ, mujãã cariaetiparore bairo í. Tunu bairoa mujããrẽ masirĩqũẽrẽ yu jowu, marĩ pesu wãtĩ cũ catutuarije nipetirijere mujãã canetõparore bairo í. Bairo tie masirĩqũẽrẽ cacũgorã ãnirĩ, dise ñnie wãtĩ roro mujããrẽ cũ caátigamirijẽrẽ mujãã tãmuoetinicũgarã. ²⁰Bairãpua, wãtĩ yeri pũnarẽ cawitiroti jomasirã nimirãcũã, tie jetore mujãã catũgoñarõ

boetiya. Jōbuiṙ Dios ya pūrōṙ mūjāā caāno cārō mūjāā wāmerīrē cū cawoaturicarā mūjāā āniña.

Tie ṙamerē tūgoñajesoya —na ī quetibūjuyuyṙ Jesús cū cabuerārē.

Jesús se alegra

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Bairo tipaau butiuro Espiritu Santo mena ānirī atore bairo useanirīqūē mena Diore qūī basapeoyuyṙ Jesús: “Caacu, mū, ati umurecōo nipetiro upau, mū ṙujāñuña yṙ yarā mena. Naa, cabūgoro macāānarē bairo caāna na caānimiatacūārē, masirīqūērē na mū joyupa. Aṙerā, ati yepa macāāna, ‘Marī roque marī masīnetōña’ caīrā ṙamerē na mū joetiya. Caacu, tore bairo mū ásupa mū cabojuṙoyetiricarore bairo caāno juṙori,” qūī jēniñupū Jesús cū ṙacure.

²² Bairo qūī jēni yaparo, atore bairo na iñupū Jesús cūtu caānarē: “Yṙ Pacu ṙuame nipetirije masirīqūērē yṙ jowī. Tunu yṙ caātīānie cūārē yṙ Pacu jeto masīñami. Tunu cū caātīānierē yṙ cūā yṙ masīpeyocōāña. Bairi yṙ cūā yṙ jeto na yṙ masīōmasiña camasā yṙ cabeserārē yṙ Pacu cū caātīānierē,” na iñupū Jesús.

²³⁻²⁴ Bairo ī yaparo, cū cabuerārē na āmejore iña, atore bairo na iñupū na jetore: “Tirūmuyṙ macāāna profeta* majā capāārā mūjāā caīñarījē ūnierē iñagamiñupā. Quetiuparā ānana cūā tiere iñagamiñupā. Mūjāā catūgorije ūnie cūārē tūgogamiñupā. Bairi mūjāā ṙuame capee iña, tūgo caāna ānirī useanirī āña,” na iñupū Jesús cū cabuerārē.

Parábola del buen samaritano

²⁵ Cabero jīcāñ, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuei Jesús tṙṙṙ etayuyṙ. “Cariape cū quetibūjuyati

Jesús,” ī masīṙ, cūtu etayuyṙ. Bairo cūtu eta, atore bairo qūī jēniñañupū Jesure:

—Jāārē cabuei, ¿dope bairo yṙ ácuati Dios tṙṙṙ cariamanoyṙ água? —qūī jēniñañupū cajūgobuei Jesure.

²⁶ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū Jesús:

—Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na cawoaturica pūrōṙ mū caīñaata, ¿nopē īgaro tie bairo to īcuti murā? — qūī jēniñañupū Jesús cajūgobueire.

²⁷ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū Jesure:

—Atore bairo iña ti pūrōṙ: ‘Mūjāā, Israel macāāna, mūjāā caātīānie nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mūjāā yeripṙ, mūjāā catūgoñarījē nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mūjāā catutuarije nipetirije mena cū maiña.’ Tunu torea bairo: ‘Mūjāātṙ macāāna cūārē mūjāā ṙupaṙre mūjāā camairōrēā bairo na maiña,’ ī quetibūjuyupi ti pūrōṙ —qūīñupū cajūgobuei Jesure.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūīñupū Jesús:

—Cariape miña. Tore bairo ī woatuyupi Moisés ānacū. Bairo bairi cū caīrīcārōrēā bairo caroaro cariape mū caápata, Dios tṙṙṙ cariamanoyṙ mū águ —qūī quetibūjuyuyṙ Jesús Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueire.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgomicūā, cū caīrōrē bairo átigaesuyṙ. Bairi atore bairo qūī jēniñanemoñupū Jesure tunu:

—¿Noa ūna na āniñati marī yarā, marī ṙupaṙre bairo marī camaiparā?

³⁰ Bairo cū caīrō tūgo, īcōñarī atore bairo qūīñupū Jesús cajūgobueire:

—Jīcāñ Jerusalēṙ caāniatacu Jericó macāṙṙ ásupṙ. Bairo ti macāṙṙ cū caetaparo juṙoye jerutiri majā ṙuame maapṙ cū bocáetayuparā. Cū bocáeta yua, roro cū ásuparā.

Cū apeyere, cū jutii nipetirijere jeyuparā. Jee yaparo, cū payuparā butioro, ñe mano riaricaropu. Áticōā yua, ruticoásúparā. ³¹Bairo na caátó bero, jicāñ sacerdote* na caqũēatacu cū cacũñarĩ wāārē ásúpu cū cūā. Bairo ácú, etayupu na caqũēatacuture. Bairo qũĩñamicũā, cū owanetōcoásúpu. ³²Bairo cū canetōátó bero, apei tunu levita* poa macāācũ etayupu. Bairo eta, qũĩña, cū owanetōcoásúpu cū cūā. ³³Bairo na canetōátó bero, apei tunu Samaria yepa macāācũ etayupu. Bairo eta, bopacooro qũĩñañupũ na caqũēatacure, Samaria yepa macāācũ puame. ³⁴Qũĩña mai yua, cũtu eta, cū cāmiirē cū ucotiyupu. Aceite,* bairi use oco majũ mena cū cāmiirē cū ucotiyupu. Tunu jutii mena cū cāmiirē jiyayupu. Áti yaparo, cū yau burro* buipu cariaure cū nepeoyupu. Bairo áti, cū neásúpu camasā ñesēārĩ majā na cacānirĩ wiipu. Topu ācũ, cū ucotinemoñupũ tunu. ³⁵Ape rūmu, cabusuri rūmu cū caápáro jũgoye Samaria yepa macāācũ puame atore bairo qũĩñupũ ti wii upaure: “Ëjũ, puğa denario* moneda tiiri mu yu nuniña. Āni, yu caneatíatacure cū mu caqũēnorō yu boya. Mūrē yu canunirijē to caetaeticōāta, cabero acúpu, mu yu wapatinemogu tunu,” qũĩñupũ Samaria yepa macāācũ ti wii upaure —bairo icōñarĩ quetibũjuyupu Jesús cajũgobueire.

³⁶Bairo icōñarĩ bero, atore bairo qũĩnemoñupũ:

—¿Dope bairo mu tũgoñañati? Camasā itiarā qũĩñañuparā jerutiri majā na caqũēatacure. Bairi, ¿ni puame cū yaure bairo qũĩñañuparĩ? — qũĩ jēniñañupũ Jesús cajũgobueire.

³⁷Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Cūrē caĩñamairícũ puame cū yaure bairo qũĩñañupũ —qũĩñupũ cajũgobuei puame.

Bairo cū caĩrō tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Bairo baimajũcōāñupũ. Bairi mu cūā cūrē bairo ácuja. Aperā mu yarā, mu ñnarē, mu rupaure mu camairōrē bairo na mu juátinemogu na cūārē —qũĩñupũ Jesús, Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobuei puamerē.

Jesús en casa de Marta y María

³⁸Cabero netōásúpu Jesús.

Bairo ácú, jicā macāpu etayupu tunu. Topu cū caetaro, jicā wii macāācō, Marta cawāmecuco puame bairo qũĩñupũ: “Jāā mena ugañ asá.” ³⁹Mai, Marta puame baiocusupo, María cawāmecucore. Bairo Jesús na ya wii cū caetaro, María cū rũporitũre etanumuñupũ. Jesús cū caquetibũjurijere butioro tũgogayupo. ⁴⁰Marta puame jesaesupo: “Yu jeto paarique nipetirijere yu átimiña,” ĩ tũgoñañupũ. Bairi Jesutu cō baio cō caruiro ñnarĩ, Jesure qũĩñupũ: —Yu Quetiupau, ¿yu cabairijere mu tũgoñaētĩñati? Yu baio puame yu juáperiyamo. ¿Bairo cō cabairije to ñuñati mūrā? Jicāōā yu puame yu paaya. Bairi, “Cō jupaoja,” cō ñña — qũĩñupũ Marta Jesure.

⁴¹Bairo cō caĩrō tũgo, atore bairo cō ññupũ Jesús:

—Marta, mua, capee apeye ñnierē mu tũgoñaña. ⁴²Bairo mu catũgoñamiatacūārē, jicā wāme cariape tũgoñarĩqũē ñña. Bairi María puame ti wāmerē tũgogayamo. Bairi noa una, “Tocārōā tũgojānaña tiere,” cō ĩ masĩēnama —cō ññupũ Jesús Martare.

Jesús y la oración

(Mt 6.9-15; 7.7-11)

11 ¹Ape rūmu Jesús Diore cū cajēnirō bero, cū cabuerā mena macāācū jīcāū, p̄ame atore bairo qūīñupū Jesure:

—Yū Quetiup̄u, Diore jāā cajēnimasīparore bairo jāā m̄u buewa. Juan cū cabuerārē cū caīrīcārōrē bairo jāā cūārē m̄u buewa —qūīñupū Jesure.

²Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús cū cabuerārē:

—Diore jēnirā, atore bairo mujāā ī jēniwā:

‘Jāā Pacu, jōbui macāācū, nipetiro camasā m̄u wāmerē na īroāto.

Tunu bairoa m̄u carotimasīrpau ati yeparu to apāro.

Jōbui m̄u carotirorea bairo to baiāto ati yeparu cūārē.

³Tunu tocānacā rūm̄ua jāā caugapeere jāārē jonucūña.

⁴Tunu bairoa roro jāā caātaje cūārē jāā masiriyobojaya.

Camasā roro jāārē na caātajere jāā camasiritirorea bairo roro jāā caātaje cūārē jāā masiriyobojaya m̄u cūā.

Tunu wātī roro jāārē cū caātigarijere jāā ēñotaya. Jāā netōña,’

bairo Diore cū mujāā cajēnipee ñuña —na ī quetibujuyup̄u Jesús cū cabuerārē.

⁵Bairo na ī yaparo, ape wāmerē īcōñarī atore bairo na ī quetibujunemoñupū tunu:

—Jīcāū, ñami recomacā cū bapa ya wiip̄u etayup̄u. Eta yua, bairo qūīñupū: ‘Yū wasoya itia pan ūnoacā.

⁶Yū yau jīcāū cayoarop̄u caatīatacu etayami. Cūrē yū canupee maniña yū wiire. Bairi m̄u yū jēniña,’ qūīñupū. ⁷Bairo cū caīmiatacūārē,

cū bapa p̄ame cū yuesup̄u: ‘Yū pajūgoeticōāña. Merē jope biaricaro ñiña. Yū, yū pūnaa cānirā jāā baiya. Bairi dope bairo wācārī m̄u yū jomasīēcū,’ qūīñupū ti wii macāācū cajēniñaurē. ⁸Bairi mujāārē ñiña: Cū bapa cū caānimiatacūārē, cū caīrōrē bairo átigaesup̄u. Bair̄ua, ‘Nairō yū patowācōremi,’ ī, atore bairo átibujioumi: Wācā, jopere pā, noo cū bapa cū caborore bairo nipetirijere cū jobujioumi yua. ⁹⁻¹⁰Tūgopeoya mujāā mai mujāārē īcōñarī yū caquetibujurijere: Noa ūna na cajēniata, na cajēnirījērē bōcamasīgarāma. Tunu bairoa ap̄eye ūnierē na camacāata, na camacārījērē bōcamasīgarāma. Tunu jop̄ep̄u na capīiata, ti wii up̄au p̄ame ti jopere pāāḡumi. Bairi tore bairo Diore mujāā cajēniata, mujāā caānimasīpeere joḡumi. Bairi Diore mujāā cajēnirō ñuña.

¹¹“Mujāā, capūnaacuna mujāā pūnaa pan rupare na cajēniata, ĩūtī rupare na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. Tunu bairoa waire na cajēniata, ĩāña ūcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. ¹²Tunu bairoa āmona riare na cajēniata, ĩcotapa ūcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. ¹³Mujāā, carorā nimirācūā, mujāā pūnaarē caroa wāmerē mujāā jomasīnucūña. Marī Pacu Dios um̄nrecóo macāācū roque carou majū ñiñami. Camasā netōrō carou ñiñami. ¡Bairi noa ūna cūrē cajēnirārē na joḡumi Espiritu Santore!” na ī quetibujuyup̄u Jesús cū cabuerārē.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)

¹⁴Ape rūmu Jesús wātī yeri pūnarē cū acuwīyojoyup̄u sañm̄rē cajāāmiatacure. Mai, sañm̄

puame busumasĩesupun, wātĩ yeri cū cajāñarō jūgori. Bairo Jesús cūrē cū caacuwiyojoro bero, caĩmu puame tunu busumasĩñupū yua. Bairo cū cabairo ñnarĩ, to macāāna camasā ñna acucacoasuparā. ¹⁵ Jīcāārā qūiroaesuparā Jesure. Atore bairo qūĩñuparā: “Beelzebú* wātĩ quetiupau majū cū camasĩōrijē jūgori wātĩ yeri pūna, camasārē caānarē na acurewiyojo masĩĩmi Jesús,” qūĩ busupaiyuparā Jesure.

¹⁶ Apeṛā tunu, dise ũnie átijēñorīqūērē umurecō macāājērē Jesús cū caátijēñorō boyuparā. Na puame roro cū átĩ ñnarā ásuparā, “¿Dope bairo cū ácuatĩ añi?” ĩrā.

¹⁷ Jesús puame na caĩtūgoñarĩjērē masīcōāñupū. Bairi atore bairo na ĩñupū:

“Quetiupau rey cū carotimasĩrĩpau macāāna na caāmeoboeticōāta, jīcārō ānimasīētĩñama. Tunu bairoa jīcā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasīētĩñama. ¹⁸ Tore bairo Satanás,* wātĩā quetiupau cū yarārē na cū caboeticōāta, ¿dope bairo to āninetōrōātĩ cū carotimasĩrĩpau? Āninetōmasīēto. Yasipeticoagaro cū yarārē, na cū caboeticōāta. ¹⁹ Tunu bairoa Beelzebú jūgori wātĩ yeri pūnarē na yu caacurewiyo jomasĩata, ¿ñamū cū camasĩrĩjē jūgori mujāā yarā cūā yure bairo na ātimasīcutĩ? Bairo mujāā caĩrō tūgorā, mujāā yarā puame, ‘Cariape mee mujāā tūgoñaña,’ mujāārē ĩbujiorāma. ²⁰ Yu puame, Dios cū camasĩōrijē jūgori wātĩ yeri pūnarē yu caacurewiyo jomasĩata, nipetiro camasā yu caátiere ñnarā, ‘Merē Dios cū carotimasĩrĩpau marĩrē etaya,’ ĩ masĩbujiorāma,” na ĩ quetiubujuyupu Jesús.

²¹ Bairo ĩ quetiubujū yaparo, cajerutiri majōcure ĩcōñarĩ atore bairo na ĩ

quetibujunemoñupū tunu: “Jīcāū wii upau, catutuau majū cū ya wii macāājērē caroaro cū caĩñacoteata, ni ũcū cajerutiri majōcū cū yayere jerutimasīēcūmi. ²² Baiṛua, apeĩ cū netōrō catutuau cū wiire jāārĩ, cūrē cū caqūēenetōata roque, ti wii upau yaye cū besure cū ēmapeyo masĩñami. Ti wii upau puame, ‘Yu besu mena ni ũcū ati wiire cajāāūrē cū yu netōcōāgu,’ cū caĩtūgoñamiatacūārē, cū besure cū ēmapeyo masĩñami. Bairo ácu yua, ti wii upau apeye ũnierē jeruti masīcōāñami yua,” na ĩ quetiubujuyupu Jesús.

²³ ĩ quetiubujū yaparo, bairo na ĩnemoñupū tunu: “Yu mena caānigaecu, yure caĩñateire bairo niñami. Tunu bairoa yu mena caquetibujunetōogaecu, camasārē caquetibujumawijioare bairo niñami,” na ĩ quetiubujuyupu Jesús.

El espíritu impuro que regresa

(Mt 12.43-45)

²⁴ ĩ quetiubujū yaparo, ape wāme cūārē na ĩnemoñupū tunu: “Wātĩ yeri pūna caĩmūrē cū cawitiatato bero, noo caoco manorĩpu āñesēñami. Áñesēñ yua, cū caāniparore cū cabōcaeticōāta, atore bairo ĩ tūgoñañami: ‘Yu caānimiatatorua yu tunuágu tunu,’ ĩ tūgoñañami. ²⁵ Bairo ĩ tūgoña yua, tunuá, caĩmūrē qūĩñañami tunu. Caĩmū yeri puame wiire, caroaro na caowaqūēno peyoata wiire bairo bauya. ²⁶ Bairo cabairo ñna yua, acoásupū tunu wātĩ, apeṛā jīcā wāmo peti puḡa pēñirō cānacāñ majū cū netōrō cañuenarē na piineñou ácu. Bairo na bóca, ‘Jito,’ na ĩ, caĩmūrē cū jāāñama tunu nipetirā. Bairi cū yeripu ānicōāñama tunu. Bairo na caño, jōpuame roro baibujioñmi tunu caĩmu puame yua,” na ĩ quetiubujuyupu Jesús cūtu catūgorā etarārē.

La felicidad verdadera

²⁷Bairo cū caĩño, na mena macããcõ jĩcãõ atore bairo qũĩñupõ butioro:

—iCaroaro cariape m̃u quetibũjuya!
Bairi m̃u paco, murẽ camasõricõ
p̃uame useanirĩ ãcõmo m̃u mena —
qũĩñupõ busurique tutuaro mena.

²⁸Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ññupũ Jesús:

—iYu paco netõõrõ useaniñama Dios yaye quetire catũgousarã p̃uame roque!

La gente mala pide una señal milagrosa

(Mt 12.38-42; Mr 8.12)

²⁹Cabero camasã p̃uame aperã, aperã capããrã majũ na caneñaporo ñña, atore bairo na ññupũ Jesús: “Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro tũgoñaetiñama. Átijẽño ññoriquẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere na áti ññoitigumi Dios. Merẽ na quetibũju cũñupĩ Jonás ãnacũ cũ cabairiquere. ³⁰Tirũm̃p̃ure Jonarẽ cũ caátajere Nínive macã macããnarẽ na ññoñupĩ. Bairo narẽ cũ caĩnorõ bero, to macããna p̃uame, ‘Cariapea Dios cũ caquetibũjñetõrotiricu majũ niñami Jonás,’ ñ tũgoñamasĩñupã. Tore a bairo yure Dios cũ caátipeere mujãã ãme caãnarẽ cũ caĩnorõ bero, bairoa mujãã ñ tũgoñamasĩgarã yu cũãrẽ yua. ³¹Tunu bairoa ti rũm̃u camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũm̃u caetaro, jĩcãõ ãnacõ catitunurĩ, mujãã, ãme caãnarẽ, ‘Cariapea mujãã tũgousaep̃u,’ mujããrẽ ñregomo cõ cũã. Ape nugõã waru jopep̃u macããcõ quetiupao ãnacõ bairo mujããrẽ ñgomo. Cõ p̃uame noo cayoarop̃u asũpo, Salomón ãnacũ cũ camasĩrĩjẽrẽ tũgogo. Bairo cõ catũgogarico cõ cañnimitacũãrẽ, mujãã, ãme caãna yu camasĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. Bairo Salomón

netõrõ camasĩ yu cañnimitacũãrẽ, yu caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya.

³²Tunu bairoa ti rũm̃u camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũm̃u caetaro, Nínive macã macããna ãnana catitunurĩ, ‘Caroaro mujãã tũgousaep̃u,’ mujããrẽ ñgarãma na cũã. Na p̃uame Jonás ãnacũ cũ caquetibũjñerere tũgorã, roro na caátiere tũgoña qũẽnoñuparã. Bairo na catũgoñaqũẽnomiatacũãrẽ, mujãã, ãme caãna, mujãã tũgoña qũẽnogaetiya. Jonás netõrõ camasĩ yu cañnimitacũãrẽ, yu caĩrĩjẽ tũgori, mujãã tũgoña qũẽnogaetiya,” na ñ quetibũjuyup̃u Jesús.

La lámpara del cuerpo

(Mt 5.15; 6.22-23)

³³Ñ quetibũju yaparo, atore bairo na ññemoñupũ tunu: “Ni ñcũ jĩcãũ jĩñaworique cũ cajĩñawogaata, cayasiorop̃u cũẽcũmi. Ni ñcũ jĩcãũ carupapata rocap̃u cũẽcũmi. Jõbuiup̃u cũnucũñami, camasã nipetiro cajããetarã na caĩñamasĩparore bairo ñ. ³⁴⁻³⁵Tunu bairoa mujãã caapee p̃uame cajĩñaworicare bairo niña mujãã rupare. Mujãã caapee caroaro to caĩñamasĩata, caroaro mujãã ññamasĩgarã. Caroye tuata, caroaro mujãã ññamasĩtĩgarã. Tore bairo mujãã, cayeriñurã ãnirĩ cariape mujãã catũgoñaata, caroaro mujãã átimasĩgarã. Cayeriñuena mujãã caãmata roque, caroaro mujãã átimasĩtĩgarã. Bairi Dios mujããrẽ cũ camasĩõrĩjẽrẽ tũgousa jãnaeticõãña. ³⁶Bairi mujãã yerip̃u caroa jeto tũgoñarĩ, bairi tunu carorijere tũgoña ñnotari, Dios cũ caátigarije nipetirijere mujãã tũgomasĩgarã. Jĩñaworique mujããrẽ cajĩñaworore bairo caroaro mujãã tũgomasĩgarã nipetirijere yua,” na ñ quetibũjuyup̃u Jesús catũgorã etarãrẽ.

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 20.45-47)

³⁷Bairo cū caīrō bero, fariseo* majōcū Jesure, “Jito, marī átōca. Yū ya wiipū marī ūgaáto,” qūññupū. Bairo cū caīrō tūgo, “Jau,” ĩ, cū turū ūgau ásurū Jesús. Bairi cū wiipū jāāeta, cariapea cū mesapu etanumu etayupū. ³⁸Bairi fariseo puame, Jesús cariapea cū caetanumurō ĩña yua, “Tame,” ĩ tūgoñañupū, “Marī, judío majā marī ya wāmerē bairo áperiyami Jesús. Cū wāmorirē coseetiyami cū caugaparo jūgoye yua,” ĩ tūgoñañupū fariseo Jesús cū cabairijere. ³⁹Marī Quetiupau puame masicōññupū cū catūgoñarījērē. Bairi atore bairo qūññupū:

—Mujāā, fariseo majā jotu bapaari mujāā cacosepeere nairō mujāā tūgoñanucūña. Bairi tie ūnierē nairō tūgoñamirācūā, mujāā yerire coserique puamerē mujāā tūgoñāētīña. Bairi yajariquere, bairi ape wāme ricaati tūgoñarīqūē cūā nicōāña mujāā yeripū. ⁴⁰Caītopairā mujāā āniña. Cajotubapariwei puame jotu bapa bui cūārē, capupea cūārē qūēnoñami. Toreā bairo Dios puame mujāā rupau jeto meerē, mujāā yeri pūna cūārē ásupi. ⁴¹Atore bairo mujāā caátiere boyami Dios: Mujāā yeri mujāā caqūēnorō boyami. Bairo mujāā caápara, mujāā ñubujorā.

⁴²“Bairo átato ūnorēā, ricaati mujāā, fariseo majā, mujāā átinucūña. Bairo ána yua, pūga wāmo cārō moneda tiiriacarē mujāā cacūgoata, jīcā tiaca mujāā jonucūña Diore. O ūgarique jīcā wāme ūno, pūga wāmo cārō mujāā cacūgoata, jīcārōācā mujāā jonucūña Diore. Bairo cariape tie ūnierē átimasīmirācūā, ape wāme pajāñurō Dios cū carotirique puamerē

mujāā tūgoñāetimajūcōāña. Caroaro āmeo átaje cūārē marī rotiyami Dios. Caroaro āmeo mairīqūē cūārē marī rotiyami. Tie puamerē mujāā tūgoñāētīña. iBairi mujāā carorije wapa paioo nigaro!

⁴³“Tunu bairoa ñubuerica wiipū mujāā caápara, caroapare mujāā ruiganucūña. Tunu bairoa maapu mujāā caāñesēāta, nipetiro camasā nūcūbūgoricarō mena na cajēnirō mujāā bonucūña. Bairo mujāā caboroi, imujāā carorije wapa paioo nigaro!

⁴⁴“Mujāā, camasā ānanarē na cayarica opeere bairo mujāā āniña. Āme caāna puame ti opee buire áná, ‘Masā operi āno,’ ĩ masīētīñama. Tore bairo mujāā āniña. iBairi mujāā carorije wapa paioo nigaro!” na ĩ quetibūjuyupū fariseo majārē.

⁴⁵Bairo cū caīrījērē tūgo, fariseo mena macāacū jīcā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuei puame atore bairo qūññupū Jesure:

—Cabuei, bairo mū caāta, jāā, jāārēā roro ĩ micupū.

⁴⁶Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūññupū Jesús:

—Jīcā, cū paabojari majōcure cū jurusaetiyami. Jīcā wāme ūnoacā cūārē cū juáperiyami. Tore bairo na mujāā átiya camasārē. ‘Moisés ānacū cū carotiriquere jīcā wāmeacā rusaeto ása,’ camasārē na mujāā ĩnucūña. Bairo caīrotirā nimirācūā, mujāā puame tore bairo mujāā áperimajūcōāña. iBairi mujāā carorije wapa paioo nigaro!

⁴⁷⁻⁴⁸“Tunu bairoa caītopairā mujāā āniña. Profeta* majā na rupauri ānajē masā ope buire mujāā qūēnonucūña caroa ūtā wiīacarē, camasā profeta ānanarē na ĩroáto, ĩrā. Bairo qūēnomirācūā, mujāā ñicūjāārē bairoa mujāā ānicōāña. Na puame Dios

yaye quetire boena, profeta majārē pajāreyuparā. Narē bairo mujāā boetiya Dios yaye quetire mujāā cūā. Bairi, ‘Marī nīcūjāā profeta majārē na capajārīcārōrē bairo nūrō. Dios yaye queti to yasicōāto,’ īrārē bairo mujāā átinucūña. ¡Bairi mujāā carorije wapa paio nigaró!

⁴⁹“Dios puame camasī ānirī atore bairo īñupī: ‘Yū yarārē na yū jogu camasā tūpu. Profeta majārē, apóstolea* majā cūārē natu yū jogu, na quetibujáto, ī. Bairo yū cajomiatacūārē, jīcāārē na pajāregarāma. Aperārē roro popiye na baio joroque na átigarāma,’ īñupī. ⁵⁰Bairi Dios puame camasā profetare roro na caátaje jūgori ati rūmurē popiye na baio joroque na átigumi. Tocānacū profeta majā, caāñīnarīcārārē na carī reyarique wapa popiye na baio joroque na átigumi āme caānarē. ⁵¹Na carī rejūgoricu, Abel cawāmecucupū nijūgoaná, Zacarías, altar,* santuario* watoa na capajārīcūpu nituetayama na carī rejūgoatana capāārā beropū. Bairo na ānana wapa roro popiye na baio joroque na átigumi āme caānarē yua,” na īñupū Jesús.

⁵²Ī yaparo, atore bairo na īnemoñupū tunu: “Dios yaye queti puame llavere bairo niña camasārē. Llave jūgori wiire biaricarore marī pajāāmasīña. Torea bairo Dios yaye queti jūgori umrecóore marī jāāmasīña. Mujāā puame Dios cū cabuerijere masīmirācūā, cūrē mujāā boetiya. Tunu bairoa camasā Diore na camasīgarijere mujāā ēñotaya. ¡Bairi mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīquērē cajūgobueri majā, mujāā carorije wapa paio nigaró!” na ī quetibujuyupū Jesús.

⁵³⁻⁵⁴Bairi cū caīrōī, to macāāna, Moisés ānacū cū caroticūrīquērē

cajūgobueri majā, bairi fariseo majā mena cū asiayuparā Jesure. Bairi ape wāme, ape wāme cū jēniñañuparā. “Carorije buei átiyami Jesús,” qūī busujāgamirā, cū jēniñamiñuparā nairō.

Jesús enseña contra la hipocresía

12 ¹Bairo na cabairo, capāārā majū camasā, Jesutu neña etayuparā. Bairi capāārā majū āna, dope baiá masī manopū āñuparā. Bairi Jesús puame cū cabuerārē atore bairo na ī jūgoyupū: “‘Fariseo* majā pan pairica na cawauorijere boeticōāña,’ īrīcārō puamata, ‘Na caītopairijere mujāā boepa,’ niña. ²Tunu bairoa āme caāna na catūgoñarījē nipetirijere masīopeyocōāgumi Dios nipetirārē. Baujaro nigaró mujāā yeripū mujāā catūgoñarījē nipetirije. ³Bairo bairi yasioro aperārē mujāā caīrīquē cūārē nipetiro camasā tūgogarāma. Mujāā ya aruapū biajāāti, mujāā caīrīquē cūārē capāārā na catūgojoro tiere quetibujugarāma aperā, busurique tutuaro mena,” na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

A quién se debe tener miedo

(Mt 10.26-31)

⁴Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo na īñupū tunu: “Yū yarā cariape mujāārē niña: Mujāārē capajāmasīrārē na uwieticōāña. Mujāārē na capajāatato bero, dope bairo átimasīēnama mujāā yeri pūna puamerē. ⁵Bairo puame ása: Dios yaye quetire tūgousaya. Cūā, camasā na cariaro bero, caūpetietopū na yeri pūnarē jomasīñami. Bairi Dios puame roquere cū uwiri jīcārō tūni caroaro ása.

⁶“Tunu minia, jīcā wāmo caānacūērē puga moneda tiaca wapacutiyama.

Bairo petoaca wapaçutimiracũã, ni jïcãũ ùcũ Dios cũ caĩnacotecu maami. Nipetirãrẽ na cabairijere masĩcõãñami. ⁷Mujãã cũãrẽ mujãã cabairijere masĩpeyocõãñami. Mujãã poa wẽerĩ cũãrẽ cõõnapeyocõãñami Dios. Bairi, ‘Marĩ cabairijere masĩcõũmi Dios,’ ï tũgoñaeticõãña. Minia netõjãñurõ mujãã maiñami. Bairi uwieticõãña,” na ï quetibujuyuru Jesús cũ cabuerãrẽ.

**Los que reconocen a Jesucristo
delante de los hombres**
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸Ï quetibujũ yaparo, atore bairo na ïnemoñupũ tunu: ‘Cariape mujããrẽ ñiña: Ni jïcãũ ùcũ, ‘Jesús yau yu ãniña,’ aperã camasã na catũgoro caĩquetibujure yu yau cũ cañierẽ yu cũã yu Pacu yarã ángelea* majã cũãrẽ na yu quetibujũgu. ⁹Bairi tunu apeĩ, ‘Jesure yu masĩtĩña,’ caĩ puamerẽ yu cũã, ‘Cũ yu masĩtĩña cũãrã,’ na ñi quetibujũgu, yu Pacu yarã ángelea majãrẽ.

¹⁰“Bairi tunu noa ùna yu, Camasã Jũgocure, roro na caĩrijẽrẽ masĩriyogũmi Dios, cũrẽ na cajẽniata. Tore bairo átomicũã, Espĩritu Santore roro na caĩata roque, na masĩriyojoaetigũmi,” na ï quetibujuyuru Jesús cũ cabuerãrẽ.

¹¹Bairo ï quetibujũ yaparo, atore bairo na ïnemoñupũ tunu: “Yu yarã, mujããrẽ tutigarã, mujããrẽ jeãgarãma. Jïcã rũmu, ñubuerica wii uparã tũru, ape rũmu ñnabeserica wii uparã tũru, ape rũmu ñnabeseri majã tũru, ape rũmu macã quetiuparã tũru mujããrẽ neãgarãma. Bairo mujããrẽ na caáto uwiri, ‘¿Dope bairo na marĩ ïrãati?’ ï tũgoña macãẽticõãña. ¹²Marĩ mena macããcũ, Espĩritu Santo puame tipau caetaro ñña, na mujãã caĩpeere mujããrẽ masĩõgũmi,” na ï quetibujuyuru Jesús cũ cabuerãrẽ.

El peligro de las riquezas

¹³Bairo cũ caĩrõ bero camasã capããrã watoa jïcãũ qũĩñupũ Jesure: —Cabuei, yu pacu riacoámĩ. Bairi cũ cacũgomiatajere carecomacã yu boya. Bairi yu mu juĩgu yu jũgocure, tiere cũ ricawoáto, ï —quĩñupũ.

¹⁴Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caũmure:

—Yu yau, mujãã yayere cabatopau mee yu ãniña. Bairo áti acũ mee, yu apú ati yeparure.

¹⁵Ï yaparo, atore bairo na ïnemoñupũ tunu to macããnarẽ:

—Dios puame, “Carorije wapa cacũgoenarẽ bairo mujããrẽ ñiñaña,” na ï tũgoñaẽtĩñami, camasãrẽ paio na cacũgorije jũgori. Torena, paio apeye ùnierẽ ñnaugaripeaeticõãña. Roro mujãã tũgoñare —na ñupũ.

¹⁶Ï yaparo, capee apeye ùnierẽ cacũgoure ïcõñarĩ bairo na ï quetibujunemoñupũ tunu: “Jïcãũ caũmu caroa yepa majũrẽ cũgoyuru. Bairi cũ oterique capee cũ ricacutibojayuparo.

¹⁷Bairo capee carĩcacuto ñnarĩ, atore bairo ï tũgoñañupũ caũmu puame: ‘¿Dope bairo yu ácuati? ¿Yu cajepeere noorẽ yu cũãti?’ ï tũgoñañupũ.

¹⁸Ï tũgoña yaparo yua, atore bairo ï tũgoñanemoñupũ tunu: ‘Merẽ yu masĩña yu caátipeere. Otere yu cacũnucũrĩ aruarire yu weeregu. Áti yaparo, paca arurĩ majũ yu quẽnogu tunu. Topu yu cacũgorije, bairi yu cajepee mena nipetiro to jeto yu quẽnocũgu yua. ¹⁹Bairo áti yaparo, yu yerire atore bairo ñigu: “Ámerẽ yua, capee cũmarĩ yu cacũgopee nicõãña. Bairi ámerẽ noo yu caborore bairo jeto yu átiyu. Yerijã, uga, eti, useanirĩ yu baiãniyu yua,” ï tũgoñañupũ capee cacũgou puame. ²⁰Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, Dios puame

atore bairo qũĩnũpũ: ‘Catũgoñamasĩecũ mũ añiña bairo mũ caĩtũgoñaata. Ati ñamia mũ riacoagu. Bairi ati yepare cañmei añirĩ, ¿mũ yaye apewe mũ cacũgorijere dope mũ ácuati yua? ¿Nopẽ mũ ápei?’ qũĩnũpũ Dios capee apeyere cacũgomiatacure. ²¹Cũrẽ bairo niñami camasã nipetiro capee apeyere cacũgorã, Dios yaye quetire tũgousaena. Cũ ùna catũgoñamasĩena majũ niñama,” na ï quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Dios cuida de sus hijos

(Mt 6.25-34)

²²⁻²³Bairo ï quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñemoñũpũ tunu: “Mujãã yeri pũna puame mujãã caugapee netoõjãñurõ cañimajũrĩjẽ majũ niña. Tunu bairoa mujãã cajãñapee netoõjãñurõ cañimajũrĩjẽ majũ niña. Bairi mujããrẽ ñiña: Ati yepa macããjẽrẽ butioro bootũgoñaeticõãña. Mujãã cacũgopeere, mujãã caugapeere, bairi mujãã cajãñapeere tũgoña macãẽtĩcõãña. ²⁴Minia na caãtiãnierẽ mujãã masĩña. Na caugapeere otejũgoetiyama. Na caugapeere jeri wiipũ quẽnocũetinucũñama. Bairo na caãperimiatacũãrẽ, na caugapeere jonucũñami Dios. ¡Mujãã roquere minia netoõrõ mujãã maiñami Dios! Bairi ãme mujãã caãnierẽ tũgoña macãẽtĩcõãña. ²⁵Ni ùcũ mujãã mena macããcũ, cũ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori, ‘Yũ butĩnemogu jĩcã metro recomacã majũ, ãmũau añigu,’ ï masĩecũmi. Mujãã catũgoñamacããrĩjẽ jũgori mujãã átimasĩetĩña. ²⁶Bairi cabũgoro macããjẽ ùnierẽ caãtĩmasĩena nimirãcũã, ¿nopẽĩrã, ‘Marĩ átimasĩepycõãrã marĩ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori,’ caĩtũgoñarãrẽ bairo mujãã ñiñati?

²⁷“Tunu bairoa oó, tataboaro macããjẽ cabairije cũãrẽ mujãã masĩña. Oó puame paetinucũña. Eetinucũña.

Bairo áperimirõcũã, caroa bauya. Quetiupau rey Salomõn ãnacũ caroa majũ cũ cajutii jãñarĩqũẽ netoõjãñurõ caroa bauya oó puame. ²⁸Bairo tie taa ùnie Dios cũ caquẽnorĩqũẽ jĩcã rũmu caroa cabaumiatacũãrẽ, ape rũmu peeropũ joeyama camasã, peero riorã. Mujããrẽ taa ùnie netoõjãñurõ mujãã maiñami Dios. Bairi mujãã cajãñapeere mujãã jogũmi yua. ¡Mujãã, Dios mena catũgoñatutuaenarẽ bairo mujããrẽ ñiñãña! ²⁹⁻³⁰Ati yepa macããna Diore caĩroaena puame na caugapeere, bairi na caetipeere tũgoña macãnucũñama. Mujãã puame roque narẽ bairo baieticõãña. Marĩ Pacũ Dios, marĩ cabopacarijere masĩpeycõãñami. Bairi tũgoña macãẽtĩcõãña. ³¹Dios cũ carotimasĩrĩpau roquere tũgoñaña. Bairo mujãã catũgoñaata, ati yepa macããjẽ mujãã cabopacarije cũãrẽ mujãã jogũmi Dios.

Riqueza en el cielo

(Mt 6.19-21)

³²“Mujãã yu yarã, oveja* petoaca caãnarẽ bairo mujããrẽ ñiñãña. Bairo capããrã mee caãna mujãã caãnimiatacũãrẽ, Dios puame cañuu añirĩ cũ carotimasĩrĩpau pu mujãã caãnorẽ boyami. Bairi mujãã uwietigarã. ³³Tunu bairoa mujãã cacũgorijere nunireri, dinero ñerĩ, aperã cabopacarãrẽ na batorãjã. Bairo mujãã caãpata, jõbui pu mujãã cawapatapee paio nigaro. Ati yepapu mujãã caãno, mujãã yaye boacoaya. O jerutiri majã tiere jeruti recõãñama. O moena tiere ugareyama. Jõbui pu roquere mujãã yaye caãnipee yasietigarõ. ³⁴Ati yepapu macããjẽ jetore mujãã camaitũgoñaata, tie jetore mujãã bootũgoñagarã. Jõbui pu mujãã cacũgopeere mujãã camaitũgoñaata roque, ati yepa macããjẽrẽ butioro

mujãã bootũgoñaetigarã,” na ĩ quetibujuuru Jesús cũ cabuerãrẽ.

Hay que estar preparados

³⁵Bairo ĩ quetibujuu yaparo, ape wãmerẽ na ĩ cõñañupũ: “Caroaro mujãã qũenoyuwa. Mujãã jutii, mujãã cajãñaapeere qũenoña. Tunu bairoa mujãã cajĩñaworijere jĩñaapeori mujãã cotewa. ³⁶Jĩcããrã paabojari majã ùnarẽ bairo ása. Na puame na quetiupau aperã na cawãmojiyari bose rũmurẽ caĩñau atãcu cũ catunuetaparore caroaro cũ yuyuparã. ‘Jicoquei cũ caetaro, cũ marĩ pãjõrõã,’ irã cũ yuyuparã. ³⁷Useanigarãma capaacoteri majã, na quetiupau cũ catunuetarore caroaro cacotemasĩrã. Cãniena cacoterã ãnirĩ cũ mena useanigarãma. Cariape mujããrẽ ñiña: Na quetiupau puame mesapu na ruirotigumi, ugariquere na nugũ. ³⁸Bairi noa ùna cãniena cacoterã useanirĩ nigarãma, noo ñami recomacã, o cabusuatĩpau na quetiupau cũ catunuetarore cacoterã puame,” na ĩ quetibujuuru Jesús.

³⁹Ī quetibujuu yaparo, ape wãmerẽ na ĩ cõñañupũ tunu: “Apei wii upau, cũ ya wii macããjẽrẽ cayajauacũ cũ caetaparore cũ camasiata, cãnietibujoricumi. Cũ caetaparore ññacotebujoricumi, jããremi, ĩ. ⁴⁰Tore bairo yũ, Camasã Jũgocũ, tunu yũ caetari rũmurẽ jĩcãũ cayajari majõcure bairo yũ etagu ati yeparure. ‘Ti rũmu majũ etagumi,’ caĩã manĩ rũmu majũ yũ etagu. Bairi caroaro ãña. Yũ catunuetarore caroaro mujãã cotewa,” na ĩ quetibujuuru Jesús cũ cabuerãrẽ.

El criado fiel y el criado infiel

(Mt 24.45-51)

⁴¹Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro puame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jãã Quetiupau, ĩjĩcãũrẽ cũ ãmua cũrẽ na cacoterijere ĩcõñarĩ jãã jetore

ĩ quetibujuu miñati? ¿O nipetiro camasãrẽ ĩ quetibujuáto miñati? —qũĩ jẽniñañupũ Pedro Jesure.

⁴²⁻⁴³Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús Pedrorẽ: “Ni ùcũ jĩcãũ mayordomore* bairo caãcũ, cũ quetiupau cũ carotirore bairo caátimasĩ ùcũrẽ ñiña. Cũ quetiupau puame cũ caápáro jũgoye, ‘Yũ ãmua aperãrẽ na mu qũenowã. Ugariquere na mu batowa,’ qũĩ cũñupũ cũ ãmurẽ. Bairi cabero tunueta, cũ ãmũ, cũ caĩrotiricarorea bairo cũ caápata, caroare cũ jogumi. Bairi useanirĩ nigumi mayordomo. ⁴⁴Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Quetiupau cũ yaye nipetirije upãre bairo cũ cũgumi, cũ, mayordomo puame. ⁴⁵Bairo cũ cacũmiatacũãrẽ, cũ puame carõu cũ caãmata, ‘Yũ quetiupau tãmurĩ tunu etaecumi,’ irĩ, aperã cũ baparãrẽ roro na átibujioumi. Cũ quetiupau ãmua, cũ paabojari majã rõmirĩ cũãrẽ roro na átibujioumi. Tunu bairoa uga, eticũmu baibujioumi. ⁴⁶Bairi cabero cũ quetiupau cañesããuatacu puame, ‘Ti rũmu etagumi,’ cũ caĩmasĩtĩ rũmurẽ etabujioumi. Bairo eta yua, cũ caroticũátacu roro cũ caãtiere ññabujioumi. Bairo ñña yua, popiye cũ baio joroque cũ átibujioumi. Cũ piticõãbujioumi, aperã yũ caĩroaena mena cũ ãmarõ, ĩ.

⁴⁷“Ni jĩcãũ ùcũ cũ quetiupau cũ caĩrĩjẽrẽ masimicũã, tore bairo cũ caápata, cũ paecogumi butiuro cũ quetiupare. ⁴⁸Apei cũ quetiupau cũ caĩrĩjẽrẽ masĩtĩrĩ roro átiyami. Bairo roro cũ caátimiatãcũãrẽ, butiuro cũ paetigumi cũ quetiupau puame. Bairi pajãñurõ camasĩjũgoricarã puame netõjãñurõ caroaro na caãtiere átirotiya. Petoaca camasĩã netõjãñurõ caroaro na caáto ñiña,” na ĩ quetibujuuru Jesús.

Jesús es causa de división

(Mt 10.34-36)

⁴⁹Í yaparo, atore bairo na ññupũ tunu: “Camasãrẽ na quetibũju ácu yu apé ati yepapure. Tunu yu yaye busurique peerore bairo niña narẽ. íBairi tiere nipetiro na masipeyocoáto! ⁵⁰Yu cãã, yu yaye busurique jũgori popiye yu baiya. Bairoa yu baicõã ãñigu yu paarique capetiparo jũgoye. ⁵¹Mujãã, camasãrẽ yu caátiatãjere mujãã masiẽtĩña. ‘Dios cũ cajou, cũ caetaro bero nipetiro camasã caroaro ãmeo átigarãma,’ mujãã í tũgoñaña. Bairo mujãã caitũgoñamiatacũãrẽ, bairo mee niña. Yu caetaro jũgori camasã jĩcãrõ tũni tũgoñaetigarãma. ⁵²Bairi jĩcã wii macããna jĩcã wãmo cãnacãũ majũ na caãmata, yu yaye busuriquere tũgorã, itiarã ñroagarãma. Pũgarã ñroaetigarãma. Torea bairo ape wii macããna cãã pũgarã ñroagarãma. Itiarã ñroaetigarãma. ⁵³Bairi jĩcãũ cũ macũrẽ cũ pesucutigumi yu yaye busuriquere cũ catũgousaro jũgori. Torea bairo ape cũ pacure cũ pesucutigumi. Apeo cãã cõ macõrẽ cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ pacore cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ pẽẽpõrẽ cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ mañicõrẽ cõ pesucutigomo, yu yayere cõ catũgousaro jũgori,” na ññupũ Jesús cũtu catũgorã etarãrẽ.

Las señales de los tiempos

(Mt 16.1-4; Mr 8.11-13)

⁵⁴Bairo í quetibũju yaparo, atore bairo tunu na ññemoñupũ camasãrẽ: “Oco poari muipũ cũ cawãmuatõ to cawãmu atõre ññarã, ‘Oco atõ baiya,’ mujãã í masiña. Torea bairo bainucũña. ⁵⁵Tunu bairoa ape nugõã warua jopepũ cawĩno atõre ññarã, ‘Asigaro baiya ãme rũmũrẽ,’ mujãã í masiña. Torea bairo

bainucũña. ⁵⁶Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cũãrẽ bairo caññamasiã nimirãcũã, ñnopẽirã Dios ati yuteare cũ caátĩãnie puamerẽ mujãã masiẽtĩñati? íCañtopairã mujãã ãniña!” na í quetibũjuyupũ Jesús.

Procura ponerte en paz con tu enemigo

(Mt 5.25-26)

⁵⁷Bairo í quetibũju yaparo, atore bairo tunu na ññemoñupũ: “¿Nopẽirã cariape átajere mujãã majũã mujãã í busu quẽnomasiẽtĩñati? ⁵⁸Ni jĩcãũ ñcũ, ‘Yu mujãã wapamoña,’ íri, mujããrẽ juez* caññabesei tũpũ cũ caneápáro jũgoye, cũ mena busuquẽñojũgoya. Mujããrẽ juez tũpũ cũ caneápéripároro bairo írã, cũ mena busuquẽñojũgoya. Mujãã cabusuquẽñojũgoeticõãta, juez puame guardiare* mujããrẽ ñerotigumi. Bairo áti yaparo, na puame preso jorica wiipũ mujããrẽ cũrecõãgarãma. ⁵⁹Cariape mujããrẽ ñiña: Dinero mujãã cawapamorijẽrẽ mujãã cawapatipeyoparo jũgoye, topũ mujãã ãnicõãgarã. Mujãã witimasietigarã,” na ññupũ.

Importancia de la conversión

13 ¹Jĩcã rũmu caãno camasã Jesure quĩñarã etayuparã. Eta, atore bairo quĩ quetibũjuyuparã: “Pilato puame Galilea macããnarẽ na pajĩãreupũ, Diore na cañbuerã etaro. Waibũtoa riire na cajoemũgõrã etaro na pajĩãreupũ,” quĩ quetibũjuyuparã camasã Jesure.

²Bairo na cañquetibũjuro tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús: “¿Dope bairo mujãã í tũgoñañati na cabaiatajere? ‘Na yarã Galilea macããna nipetirã netõrõ carorã ãñiupã. ¿Bairi butioro majũ na carorijẽ wapa jũgori yasiupa,’ mujãã í tũgoñañati? ³Bairo mujãã

caítũgoñamiatacũārē, baietiupa. Na yarā netōrō carorā mee āniupā. Caānorē bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūā roro mujāā yasigarā, roro mujāā caátiere yapapuari Diore mujāā caĩbusuqũēnoeticōāta. ⁴Tunu bairoa, ¿dope bairo mujāā ī tũgoñañati caũmarī wii Siloé macāājē ũtā rupaa mena catāni yasiricarārē? Dieciocho majū catāni yasiricarārē roro na cabairiquere, ¿dope bairo mujāā ī tũgoñañati? ‘Jerusalén macāāna nipetiro netōrō carorā āniupā. ¿Bairi butiuro majū na carorije wapa jũgori yasiupa,’ mujāā ī tũgoñañati? ⁵Bairo mujāā caítũgoñamiatacũārē, baiesupa. Jerusalén macāāna netōrō carorā mee āniupā. Caānorē bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūā roro mujāā yasigarā, roro mujāā caátiere yapapuari Diore mujāā caĩbusuqũēnoeticōāta,” na ī quetibũjũyũpũ Jesús.

La parábola de la higuera sin fruto

⁶Bairo ī quetibũjũ yaparo, higuera* yucũ carícamanirē ĩcōñarī tunu na ī quetibũjunemoñupũ: “Jĩcāũ, cū wesepũ cũgoyupũ higuera cawāmecutiire. Bairi jĩcā rũmu caricare ĩñau etayupũ. Bócaesupũ. Ríca mañuparō mai. ⁷Itia cūmarī majū bairo jeto baiyupũ. Ríca mañuparō. Bairo cabairoi, qũĩñupũ cū ũmurē: ‘Merē itia cūma majū caricare yũ macāmiña. Caríca mani āno ati higuera marī caotemirĩcu. ¿Nopēĩrō to ānicōāroati ati yeparũ? Bairi quetĩrocacōāña,’ qũĩñupũ ti wese upau cū ũmurē. ⁸Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo qũĩñupũ cū ũmu pũame: ‘Yũ quetiupau, ati yũteare marī quetĩtiroa mai. Tii pũtore yũ jetugũ. Abono cūārē yũ jāāgu mai. ⁹Bairi ape yũteare carícacũpata, ñujāñugaro. Tii caríca manicōāta roquere, tiire quetĩrocacōā rotiya,’ qũĩñupũ caũmu ti wese upaũre,” na ī quetibũjũyũpũ Jesús camasārē.

Jesús sana en el día de reposo a una mujer jorobada

¹⁰Ape rũmu tunu Jesús judío majā na cayerijārī rũmu caāno na cañubuenearī wiipũ jũgobuei ásupũ.

¹¹Mai, ti wiipũ āñupō jĩcāo carōmio. Cō pũame wātī yeri pũna jũgori riajāñũñupō. Dieciocho cūmarī majū riayupo. Bairi wāmu pomasiēsupō.

¹²Bairo cō cabairo ĩñau, Jesús pũame atore bairo cō ĩñupũ:

—Yũ yao, mu cariyecutīe to petiáto, ñiña. Mu yũ catioya —cō ĩñupũ.

¹³Bairo ī yaparo, cū wāmorirē cō buire pitipeoyupũ. Bairo cū caáto, jicoquei wāmupo masĩcoasupo yua. Tunu Diore cū basapeo jũgoyupo, catiáco yua. ¹⁴Bairo ỹseanirō cō caāniatacũārē, ti wii ñubuerica wii quetiupau pũame asiajāñũñupũ. Judío majā na cayerijārī rũmurē Jesús cū caátiere ĩnarī asiajāñũñupũ. Bairo asiari atore bairo na ĩñupũ ti wii canearī majārē:

—Marī capaari rũmu jĩcā wāmo peti jĩcā pēnirō cānacā rũmurī majū ñiña. Ti rũmurī jeto catio rotiya. Marī cayerijārī rũmu caānorē catio rotieticōāña —na ĩñupũ.

¹⁵Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Caĩtopairā mujāā āniña, bairo mujāā caāta. ¿Ni ũcũ mujāā mena macāacũ marī cayerijārī rũmu caāno cū wecure, o cū burrore* na oco etiricapau na cū jee áperinucũñati? Nipetirā bairo jeto átinucũnama ati rũmu ũno cūārē. ¹⁶Bairi mujāā wecuare caqũēnonucũrā nimirācũā, ¿nopēĩrā, ‘Atiore Abraham ānacũ pārāmeorē dieciocho cūmarī majū Satanás,* wātī quetiupau roro cō cū caátie jũgori popiye cabaiore cō marī catorotietigarā ati rũmu ũnorē,’

írārē bairo mujāā ññati? iRoro mujāā tūgoñaña! —qūñupū Jesús ti wii ñubuerica wii quetiupaure.

¹⁷Bairo cū caĩrō, cū pesua puame bobotūgoña jāññuparā na caĩatajere. Aperā camasā puame useani peticoasuparā, Jesús nocārō caroaro cū caatiere ññarī.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸Cabero atore bairo na ñnemoñupū Jesús tunu: “¿Dope bairo mujāārē yu masiōñati Dios cū carotimasirīpaure? ¿Di wāme ñnorē ñcōñarī mujāārē yu quetibujuyati? ¹⁹Mostaza* na caĩrī apeacarē jīcāñ cū wesepu cū caotericaacarē bairo ñña Dios cū carotimasirīpau. Bairi cañmu tiacarē cū caotero bero pairicu batiya. Bairi minia puame tii rūpu buire na ria batiirire qūñonucūñama. Torea bairo ñña Dios cū carotimasirīpau cūā,” na ñ cōña quetibujuyupu Jesús.

La parábola de la levadura

(Mt 13.33)

²⁰Ī quetibuju yaparo, ape wāmerē ĩ cōñanemoñupū tunu: “¿Dope bairo mujāārē yu masiōñati Dios cū carotimasirīpaure? ²¹Levadurare* bairo ñña Dios cū carotimasirīpau. Jīcāñ trigo* wāñārīquē wetare, itia rūri majū, oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jāññamo. Bairo petoaca cō cajāñmiatacūārē, tie puame jesapeticoaya yua. Torea bairo ñña Dios cū carotimasirīpau cūā,” na ñ cōña quetibujuyupu Jesús.

La puerta angosta

(Mt 7.13-14, 21-23)

²²Bairo bai, Jesús Jerusalēpu ácú, tocānacā macāñ cū canetōrī macāārē

camasārē na quetibujuyupu. Capaca macāārī, ōcā macāārīacā cūārē na quetibujuyupu. ²³Bairo cū caátō, cū mena macāācū jīcāñ atore bairo qūñ jēñiñañupū:

—Jāā Quetiupañ, ñnocānacāñ majū camasārē marī Pacu Dios cū netōñati? ¿Petoaca majū na ññiñati Dios cū canetōparā? —qūñ jēñiñañupū cañmu Jesure.

²⁴Bairo cū cañjēñiñarō tūgo, atore bairo na ĩ quetibujuyupu Jesús:

—Ati yepapu mujāā caāno, puğa jopeere bairo ñña. Bairi ōcā jopeacaré mujāā capājāamasirō ñña. Cariape mujāārē ñña: Capāārā camasā ti jopere jāāgamigarāma. Bairo jāāgamirācūā, jāāmasiētīgarāma.

²⁵Jīcā rūmu ti wii upau puame wāmuátī, ti jopere biacōāgumi yua. Pāñnemoetigumi. Bairo cū caátō, mujāā macāpu caāna cū piirā, “Jāā pāñañ,” mujāā ñmigarā. Bairo mujāā cañmiatacūārē, “Mujāārē yu masiētīña,” mujāā ĩgumi. ²⁶Bairo cū caĩrō tūgo, mujāā ñnemojarā: “Jāārē mu masī. Mu mena eti, ũga jāā ápu. Tunu bairoa jāā ya macāāpu mu buñesēāwū. Jāārē mu masī,” mujāā ĩgarā. ²⁷Bairo mujāā caĩrō tūgo, atore bairo mujāā ñnemo gumi tunu: “Merē mujāārē ññapū: ‘Mujāārē yu masiētīña. Mujāā, carorije caāna mujāā caānoi, ati wiire mujāārē yu jāārotietigu. iÁñaja!’”

mujāā ĩgumi ti wii upau. ²⁸Mujāā, marī ñicūjāārē Abraham, Isaac, Jacob, profeta* majā nipetirā cūārē, Dios cū carotimasirī paupu cañnarē mujāā ññajogarā. Mujāā puame aperopu wērewiyo joricarē bairo mujāā ññigarā. Bairi butiuro mujāā otigarā. Mujāā opire mujāā bacarupotugarā, butiuro yapapuarā yua. ²⁹Tunu bairoa Dios cū carotimasirīpau caetaro camasā Diotu ñña etagarāma. Muipu

cũ cawãmuaatópũ caatíatana, bairi cawaru macã joperũ caatíatana, bairi ape nũgõa waru macã joperũ caatíatana, bairi muiþũ cũ cañajãátópũ caatíatana cũã Diotũ neñaetagarãma. Bose rũmurẽ netõrã ána, cũtu rui ʘgararãma. ³⁰Ati rũmurĩrẽ jĩcããrã carotimasĩtãna rotimasĩgarãma. Tunu bairoa ati rũmurẽ jĩcããrã carotimasĩrã rotimasĩtĩgarãma Dios tũpure —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús lllora por Jerusalén

(Mt 23.37-39)

³¹Bairo cũ caquetibũjũ ãno, ti rũmu majũrẽ cũtu etayuparã fariseo* majã. Bairo cũtu eta, atore bairo qũĩñuparã: —Ati yepa quetiupau, Herodes, murẽ pajĩã rocacoagayami. Bairi tãmurĩ ruti ácũja —qũĩñuparã.

³²Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ĩñupũ:

—Tunu ánãja Herodes tũpu, macãncũ yaire bairo caãcũ tũpu. Atoe bairo qũĩrãjã: “Áme wãtĩ yeri pũnarẽ yũ acurewĩyojõya. Tunu bairoa cariayecũna cũãrẽ na yũ catioya. Ñamirõcã cũãrẽ bairoa yũ átĩgũ. Bairi itia rũmu bero bairo yũ caãtiere yũ átĩjanagu, ĩñami Jesús,” qũĩrãjã Herodere —na ĩ joyupũ Jesús fariseo majãrẽ.

³³Ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Áme, ñamirõcã, ñamirõcã ape rũmu bairoa yũ átĩgũ, Dios yarã profeta majã camasã na capajĩã riĩrericaã ãnana Jerusalẽpu jeto yasinucũñupã. Bairi topũ cariape yũ caátõ ñũña,” na ĩñupũ.

³⁴Cabero atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu: “Jerusalén, Jerusalén macã macããna mujããrẽ ñiña: ĩDios yarã profeta majãrẽ mujãã pajĩã riĩrenucũñupã! Dios mujããrẽ cũ caquetibũjũrotijomirĩcãrãrẽ ʘtã mena

narẽ wẽerĩ na mujãã pajĩãrenucũñupã. Bairo roro majũ mujãã caãtimiatacũãrẽ, nairõ mujããrẽ yũ juãtinemogamiwũ. Áboco cõ pũnaarẽ na asipogo, narẽ cõ caneñoricãrõrẽ bairo mujãã yũ juãtinemogamiwũ. Bairo yũ caãtigamiatacũãrẽ, mujãã puame jĩcã nũgõa yũ mujãã boepũ. ³⁵Bairo mujãã caboetoi, tocãrõã yua, mujãã caãnipau yasicoagaro. Tore camasã aweyo rocacõãgarãma. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: ‘ĩUseanirĩ ñiñami Dios cũ cajõu majũ!’ mujãã caĩparo jũgõye, yũ mujãã ĩñaetigarã mai,” na ĩñupũ Jesús Jerusalén macããnarẽ.

Jesús sana a un enfermo de hidropesía

14 ¹Ape rũmu tunu judío majã na cayerijãrĩ rũmu caãno Jesús ʘgau ásupũ jĩcãũ fariseo* majã quetiupau ya wiipũ. Bairo topũ cũ caãno, ti wii macããna fariseo majã puame qũĩñausayuparã, “Dope bairo cũ caátõ,” ĩrã. ²Mai, Jesús riapere ãñupũ cariayecũcu cũã. Cũ puame oco riayere cacũgõu ãñupũ. ³Bairo cũ cabairo ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús to macããnarẽ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuerãrẽ, bairi fariseo majã cũãrẽ:

—Marĩ cayerijãrĩcã rũmurẽã cariayecũnarẽ marĩ cacatioro, ʘto ñucõãcuti? O paariquere bairo caãnoi, ati rũmu ʘnorẽ toe bairo caápericõãpee, ʘto ãnicuti? —na ĩ jẽniñañupũ Jesús to macããnarẽ.

⁴Bairo narẽ cũ caĩjẽniñamiatacũãrẽ, busuesuparã. Bairo na cabusũeto ĩña, cariaure cũ pãñarĩ cũ catioyupũ yua. Cũ catio yaparo, cũ árotiyupũ. ⁵Bairo áticõã, tunu na ĩnemoñupũ Jesús fariseojããrẽ:

—¿Ni ʘcũ mujãã mena macããcũ cũ macũ, o cũ wecu operũ ati rũmu ʘnorẽ

cū cañarocajáápata, jicoquei cū cū ne mwgō masiētīnati? Nipetirā mujāā tore bairo mujāā átibujiorā, marī cayerijārī rūmu ūno cūārē. ¿Bairo mujāā ápericuti? —na ī jēniñañupū Jesús.

⁶Bairo narē cū caijēniñamiatacūārē, dope bairo cū yumasitēsuparā.

Los invitados a la fiesta de bodas

⁷Cabero aperā ti wii upau cū capiiatana na caetarore īñañupū Jesús. Na pñame caroapaure ruigayuparā butiuro, “Cabugoro macāāna na caruiparore marī ruietiroa,” ĩrā. Bairo na cabairo ĩña, atore bairo na ĩ beyoyupū:

⁸—Ni jīcāū mujāā mena macāācūrē wāmo jiyarica bose rūmurē cūrē cū capiiata, ‘Caānimajūrā na caruiparopū cū ruigaeticōāto,’ ĩñā. Topū cū caruiata, cabero bobooro netōbujioūmi. Apei ti bose rūmu upau cū capiimajūatacu etabujioūmi. ⁹Bairi ti bose rūmu upau pñame cū caetaro ĩña, atore bairo qūībujioūmi: ‘Jōpū catūsaropū ruija. Āni pñame cabero caetau atore ruigūmi,’ qūībujioūmi. Bairo cū cairōī, mujāā ūcū bobotūgoñabujioūmi.

¹⁰Bairi mujāārē na capiiata, catūsari cūmurō roquere ruiya. Cabero bose rūmu upau pñame topū mujāā caruiro ĩña: ‘Ato pñame caānimajūrā mena ruirasá,’ mujāā ĩgūmi. Bairo cū cairō tūgo, aperā ti mesa macāāna mujāārē cū cairoarore ĩñagarāma yua. ¹¹Ni jīcāū ūcū cū majūā, ‘Caānimajūū yu āniña,’ caī pñamerē, cabugoro macāācūrē bairo cū ānio joroque cū átigūmi Dios. Apei, ‘Caānimajūū mee yu āninā,’ caī pñame roquere, cabero cabugoro macāācūrē bairo mee cū ānio joroque cū átigūmi Dios —na ī quetibujnyupū Jesús ti wii macāāna, fariseo cūrē capiiatacure.

¹²Bairo na ī quetibujny uparo, atore bairo qūīnemoñupū:

—Bose rūmurē mu caqūēnonemoata, mu baparārē na pieticōāña. Tunu bairoa mu bairārē, mu jūgocujāā nipetirā mu yarārē, mutū macāāna paioo dinero cacūgorā cūārē na pieticōāña. Na ūnarē bairo mu capiata, ape rūmu na cūā murē torea bairo átīamebujiorāma. Bairi merē wapatiricure bairo mu tuabujioū yua. ¹³Bairo bairi bose rūmurē mu caqūēnonemoata, cabopacarārē na piya. Tunu bairoa caāmasiēnarē, bairi jīcā rupo, o jīcā ricā caroyetuaricarārē, bairi caīñamasīēna cūārē, na ūnarē na piya. ¹⁴Bairo ácu, useanirī mu ānigu. Cabopacarā pñame mu átīame masiētīgarāma, ĩe ūnie cacūgoena ānirī. Bairo na caātiame masiētīmiatacūārē, cariaccoatana tunu na cacatiri rūmu caāno Dios pñame caroare mu jogūmi, caroaro na mu caátie wapa yua —qūī quetibujnyupū Jesús fariseo, cūrē capiiatacure.

La parábola de la gran cena

(Mt 22.1-10)

¹⁵Bairo cū caiquetibujnyo tūgo, jīcāū na mena mesapū carui pñame atore bairo qūīñupū Jesure:

—iDios cū carotimasīrīpau bose rūmurē caju ūgau pñame useanirī nigūmi! —qūīñupū.

¹⁶Bairo cū cairō tūgo, ape wāmerē ĩcōñarī atore bairo qūī quetibujnyupū Jesús:

—Jīcāū nocārō caroaro bose rūmurē qūēnogayupū. Torecu, capāārā camasārē na piineñorotiupū.

¹⁷Ūgaricapau caetaro ĩña, cū capiiatanarē cū ūmurē na pirotioyupū. ‘Merē marī caugaparo etaya. ĩe ūnie rusaetiya. Bairi, ‘Tāmuri mujāā apá,’ na ī quetibujnyja,’ qūīñupū. ¹⁸Bairo cū cairō tūgo, cū ūmu cū quetiupau cū cairōrēā bairo ásupū. Bairo narē

cū caīquetibujū netōmiatacūārē, nipetirā rīcaati jeto qūī wuyuparā. Jīcāū na mena macācācū atore bairo qūīñupū: ‘Meepu jīcā yepa, oterica yepare yu wapatiapu. Bairi āme ti yepare īñau āgu yu baiya. “Bairi yu āmasiētīña, īāmi,” cū miwā mu quetiupaure,’ qūīñupū jīcāū. ¹⁹Apei cūā atore bairo qūīñupū: ‘Wecua jīcā wāmo cānacā bapa majū yu wapatiapu. Bairi āme narē īñau āgu yu baiya. “¿Caroaro na paayati?” ī, nīñau āgaya. “Bairi yu āmasiētīña, īāmi,” cū miwā mu quetiupaure,’ qūīñupū. ²⁰Apei cūā atore bairo qūīñupū: ‘Meepu yu wāmoiyapu. “Bairi yu āmasiētīña, īāmi,” cū miwā mu quetiupaure,’ qūīñupū apei. ²¹Bairo jeto na caīrō tūgo, narē capiāmiatacu puame tunucoásúpū cū quetiupau tūpū. Eta yua, na caīatajere cū quetibujūnetōñupū. Bairi tiere tūgo, cū quetiupau puame na mena asiājñūñupū, cū capiijomiatana mena. Asia yua, atore bairo qūīñupū tunu cū ūmurē: ‘Tāmuri ācūja tunu macāpū. Cabopacarā maapu caānarē, “Ugarasá,” na miwā. Tunu bairoa caāmasīēnarē, bairi jīcā ruo, o jīcā ricā caroyetuarīcarārē, bairi caīñamasīēna cūārē nipetirā na ūnarē na jee asá yu ya wiipū,’ qūīñupū ti bose rūmu upau cū ūmurē. ²²Cabero cū ūmu puame bairo āti yaparo, cū quetiupaure atore bairo qūīñupū tunu: ‘Yure caroti, mu caīrōrēā bairo yu āti yaparoya merē. Bairopua, mu ya wii puame jiraetiya mai,’ qūīñupū. ²³Bairo cū caīrō tūgo, ti wii upau puame: ‘Ácūja tunu macāpū. Maa cañesēārī majārē, wii tūni macāāna cūārē na piija. Tutuaro mena, “Ugarasá,” na miwā. Yu ya wii to jiraáto ī, bairi murē yu jonemoña,’ qūīñupū ti bose rūmu upau cū ūmurē. ²⁴Caānorē bairo mujārē

ñiña: Noa ūna yu capiijūgomiatana caāpérā yu mena ūgaetigarāma —na ī quetibujuyupu Jesús.

Lo que cuesta seguir a Cristo

(Mt 10.37-38)

²⁵Bairo ti watoare camasā capāārā Jesús berore usayuparā. Bairi na cabairo īña, cū puame āmejorenucārī atore bairo na īñupū: ²⁶“Ni jīcāū ūcū, yu mena caāgau nipetirā netōrō yure cū camairō ñuña. Cū pacu, cū paco, cū numo, cū pūnaa, cū jūgocujāā, cū jūgocōjāā, cū bairā nipetirā netōrō yure cū camairō ñuña. Cū rupau netōrō yure cū camairō ñuña. Tore bairo yure cū camaieticōāta, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. ²⁷Tunu bairoa ni jīcāū ūcū yu mena caāgau, popiye cū cabaigaeticōāta, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. ²⁸Tunu ni jīcāū mujāā mena macācācū caūmuarī wiire cū caqūēnorotiparo jūgoye cū dinerore cōñajūgo masīñami mai, ‘¿Yu dinero yu cacūgorije to etaroati?’ ī. ²⁹Bairo cū cacōñaeiticōāta, cabero ti wiire qūēnopeyo masīētībujioūmi. Ūtāpārī, na cacūjūgoripārīrē na cacūyaparoro bero, cū dinero cū cacūgomirījē puame peticoabujioro. Bairi yua, nipetiro camasā cū paariquere īñarī, cū boyeti epebujiorāma. ³⁰Bairo qūībujiorāma: ‘Āni, cū ya wiire paajūgomicūā, paapeyo masīētīñami,’ qūībujiorāma camasā, cū capaapeyoetoi. ³¹Torea bairo jīcāū quetiupau apei mena cū ūmuarē cū caāmeo qūērotijoparo jūgoye, atore bairo ī tūgoña jūgobujioūmi: ‘Yu ūmua, puga wāmo cānacā mil majū soldaua* niñama. Yu wapana puame veinte mil majū niñama. Bairi na cabairoi, ¿narē yu netōomasīcuti?’ ī tūgoña jūgobujioūmi. ³²‘Yu netōomasīēcū,’ cū caītūgoñaata, cū wapana cayoaropua na caāno mai,

cū caquetibujunetōrotire na tɔpɔ cū jobujoumi. 'Marī āmeo qūēētīcōāto. Nūgaro,' na ījā qūī rotijobujoumi. ³³Bairo bairi ni ūcū mujāā mena macāācū cū yaye cū camairījērē cū cajānaeticōāta, yɔ cabueire bairo ānimasīētīnami.

Quando la sal deja de estar salada
(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴“Tunu bairoa moa caocarije nūjānūna. Moa caocaetie roque nērē átimasīētīna camasārē. ³⁵Bairi moa caocarije capeticōā usapata, nē ūnie pamerē nūētīna. Yepa ūnorē, o abono ūno cūārē nūētīna. Rerique niña. Mujāā, caāmoocuna mujāā āniña. Bairi moa cabairijere mujāārē īcōnārī yɔ caquetibujurijere tūgoāmewiyoya mujāā yeripɔ,” na ī quetibujuyupɔ Jesús.

La parábola del pastor que encuentra su oveja
(Mt 18.10-14)

15 ¹Bairi ti watoa Roma* macāānarē camasā yaye dinerore jejobojarī majā, aperā carorije caāna cūā Jesús cū caīquetibujurijere tūgogarā, cū ture etanucūnuparā.

²Bairo na caátó īña, fariseo* majā Jesure qūī busupaiyuparā. Aperā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē camasārē cajūgobuerā mena qūī busupaiyuparā atore bairo:

—Cū, Jesús carorije caānarē boyami. Moena mena ūgabapacuti nucūnami — qūīnuparā, Jesús cū cabairijere īnārī.

³Bairo na caīrōī, Jesús pɔame oveja* cacoteire īcōnārī atore bairo na ī quetibujuyupɔ: ⁴“¿Ni ūcū mujāā mena macāācū cien oveja majūrē cū cacūgoata, bairi jīcāū na mena macāācū cū camawijaata, jicoquei cū macāū áperibujoucuti? Jicoquei

cū macāū ácoabujoumi. Noventa y nueve caānarē ēnotaricaropɔ cūcōā, jīcāū camawijaatacure cū macāū ábujoumi. ⁵Bairi caūmɔ pɔame cabero ovejare cū macā bōcari, cū pɔsa, tunuatibujoumi ūseanirī. ⁶Bairo cū ya wiipɔ tunueta, cū bapare, bairi cūtu macāāna cūārē na neñoporotibujoumi. Bairo na caetaro īña, na ībujoumi: 'Jīcāū yɔ oveja, camawijiamiatacure merē cū yɔ bōcaapɔ. Bairi yɔ mena mujāā cūā ūseanirasá,' na ībujoumi. ⁷Caānorē bairo mujāārē niña: Jōbui macāāna netōjānūrō ūseaniñama ati yepa macāācū carorije caátimiatacɔ cū yerire cū cawasoaro berore. Noventa y nueve camasā cañurā caroaro na caátīānie netōrō īñajesoyama jōbui macāāna pɔame,” na īnupū Jesús fariseojāārē.

La parábola de la mujer que encuentra su moneda

⁸Ī yaparo, ape wāmerē īcōña quetibujuyupɔ tunu: “¿Dico ūcō carōmio moneda pɔga wāmo cānacā tiiri majūrē cō cacūgoata, bairi jīcā tii wiipɔ to cayasicoapata, jicoquei ti tiire cō macāō áperibujoucuti? Jicoquei macāō ácoabujoumo. Cō jīñaworique lámparare jīñawori canaitīārōrēā owa macābujoumo caroaro mena. Bōcaripɔ owa macājānabujoumo yua. ⁹Bairo carōmio pɔame cabero ti tiire macā bōcari, cō baparā rōmirīrē, bairi cōtu macāāna cūārē na neñopo rotibujoumo. Bairi na caetaro īña, na ībujoumo: 'Jīcā moneda tiire, cayasimiata tiire merē yɔ bōcaapɔ. Bairi yɔ mena mujāā cūā ūseanirasá,' na ībujoumo. ¹⁰Caānorē bairo mujāārē niña: Toreā bairo Dios yarā ángelea* majā cūā ūseaniñama ati yepa macāācū carorijere caátimiatacɔ cū yerire cū cawasoaro berore,” na īnupū Jesús fariseojāārē.

La parábola del padre que perdona a su hijo

¹¹Ī yaparo, ape wāme cūārē ī cōñañupū: “Jicāñ añupū puḡarā cañmuarē capūnaacucu. ¹²Bairi jicā rūmū cabai puame atore bairo qūññupū cū pacure: ‘Caacu mū cariaro bero, mū yaye mū cacūgomiriquērē yure na caricawopeere āmeacā yu boya. “Jau,” miwā,’ qūññupū cū pacure. Bairo cū caīrō tūgo, cū caīrōrēā bairo ásupu cū pacu puame. Na, puḡarāpurea na ricawoyupū cū yayere yua. ¹³Bairo cabero, nocānacā rūmū bero meea cabai puame cū cacūgomiataje nipetirijere nunireyupū. Bairo átícoā, tie wapa dinerore ñerī, acoásupu cayoaropū ape yeparū. Bairo topū eta, noo cū rupau caborije carorije jetore ásupu. Bairo ácu, tie dinerore átire peyocōañupū. ¹⁴Bairi cū dinero capetiro beropū, ti yepa macāñjē uḡarique cūā peticoasuparo. Bairo cabairoi, caátácu puame aua riájūgoyupū. ¹⁵Bairo auariari, ti yepa macācūrē paarique jēni ásupu. Bairo cū cajēnirō, to macācū puame cū yeseare cū coterotiyupū. ¹⁶Bairo na cote ācū yua, na caḡgarije, qūñenu ũnierēā uḡagamīñupū cū cūā, butioro queyari. Camasā noa ũna uḡariquere cū nuesupará. ¹⁷Bairo roro tāmworī cū pacu paabojari majā na caátianierē tūgoña bócauyupū: ‘Caacu ũmua capāārā āma. Ni ũcū na mena macācū queyaemi. Na uḡarique cūā rusacōānucūwū na ya wiipure. ¡Yu roque atopū ācū, auai yu riaya!’ ī tūgoñañupū cawāmau. ¹⁸Ī tūgoña, atore bairo ī tūgoñanemoñupū tunu: ‘Caacu tūpu yu tunuágu tunu. Topu eta, qūñña, atore bairo cū ñigu: “Caacu, Dios mena roro yu átiaru. Mū mena cūārē roro yu átiaru. ¹⁹Bairo roro yu

caátíataje jūgori, mū macūrē bairo yu āmerīña yua. Apei, mū paabojari majōcure bairo yure miñagu āmerē,” cū ñigu Caacure,’ ī tūgoñañupū cawāmau. ²⁰Bairo ī tūgoña, torea bairo baiyupū. Maaru cū pacu ya macā caátíwārē tunu ásupu yua.

“Bairi jōpūā mai cawāmau cū caāno, cū pacu puame qūññajoyupū. Qūññajo yua, bopacooro qūññañupū cū macūrē. Bairi cū tūpu atu ásupu. Bairo cū atu bocá, caroaro cū jēni, cū pabario, useanirī cū bocáyupū. ²¹Bairo cū caátimiatacūārē, cū macū puame tūgoña yaparuarī atore bairo qūññupū: ‘Caacu, Dios mena roro yu átiaru. Mū mena cūārē roro yu átiaru. Bairo roro yu caátíataje jūgori mū macūrē bairo yu āmerīña yua. Apei, mū paabojari majōcure bairo yure miñagu āmerē,’ qūññupū cawāmau cū pacure. ²²Bairo cū caīmiatacūārē, cū pacu puame cū yuesupu. Cū paabojari majārē jutii cū macū cū cawasoapeere na neátí rotiyupū: ‘Tāmurī jutii caroa majūrē jeasá. Tunu bairoa anillo, yu macū cū cawāmojāapa beto cūārē neasá. Tunu bairoa rāpo jutii cū capeapee cūārē jeasá. Cū marī jāāto,’ na ññupū. ²³⁻²⁴Ī yaparo, bairo na ĩnemoñupū tunu: ‘Marī wecu macū caroaro majū caricucure cū pajjārájá. Cū marī uḡarao. Āni, yu macū cariacobujoiatacu nimicūā, tunu cacatíatacure bairo ññami āmerē. Cayasicoamirīcūrē cū marī bócaya tunu. ¡Bairi marī bōse rūmū qūñnoto! ¡Useanirī marī ānito!’ na ññupū cū pacu cū ũmuarē. Bairo cū caīrō tūgo, cū caīrōrēā bairo ásupará. Bōse rūmū qūñno jūgoyupará yua.

²⁵“Bairo na cabaiāno, cajūgocu puame jōpu wesepū añupū. Bairo topū paatūsa, wiipū tunucoásupu tunu. Bairo tunuatí wiitu etayupū.

Bairo etañ yua, na cabasarijere tũgoyupũ wiipũre. ²⁶Bairo tũgo, paabojari majõcu jicãũrẽ cũ piijori qũĩ jẽniñañupũ: ‘¿Dope to baiyati?’ ²⁷Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: ‘Mu bai, tirũmupũ cañesẽãũ ámiricũ etaami. Bairi catiia cũ catunuetaro ñña, mũ pacu pũame wecu macũ caroaro majũ causecũcure jãã pajĩãrotiami. “Bose rũmu marĩ qũẽnoto,” iãmi mũ pacu,’ qũĩñupũ paabojari majõcu cajũgocure. ²⁸Bairo cũ caĩrõ tũgo, asiacoasupũ. Ti wiire jããgaesupũ. Bairo cũ cabairo tũgo, cũ pacu pũame macãpũ cũ pii asũpũ, cũ jããparo ï. ²⁹Cajũgocu pũame cũ pacure cũ yuesupũ mai. ‘Caacu nocãrõ yoaro mũ mena yũ paanucũña. Di rũmu ñno mũ yũ botioetinuucũña mũ carotirijere. Bairo caroaro majũ murẽ yũ caĩroamiatacũãrẽ, di rũmu ñno jicãũãcã ñcũ marĩ canũrẽ yũ mũ pajĩãrotierũ. “Mũ baparã mena useanirĩ bose rũmu qũẽnoña,” yũ mierẽ. ³⁰ãmerẽ ãni mũ macũ, carõmia caũmu mena caepewapatarã mena mũ dinerore caãtireatacu pũame etaupi. Bairo cũ catunuetaro ñña, jicoquei mũ pũame jicãũ wecu macũ caroaro majũ causecũcure cũ mũ pajĩãrotiupa, bose rũmu marĩ qũẽñoto, ï. Bairo mũ caãto ñuetõ,’ qũĩñupũ cajũgocu cũ pacure.

³¹“Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cũ pacu: ‘Macũ mũa, yũ mena mũ ãninucũña. Bairi yũ yaye nipetirije mũ yaye ñña. ³²Mũ bai pũame cariacobujioatacu nimicũã, tunu cacatiatacure bairo ññami ãmerẽ. Cayasicoamiricũrẽ cũ marĩ bõcaya tunu. Bairi marĩ causeanirõ ñña. Bose rũmu marĩ caqũẽnorõ ñña,’ qũĩñupũ capacu cũ macũ cajũgocure yua,” ñcõnarĩ na ï quetibũyuyupũ Jesũs fariseojããrẽ.

La parábola del mayordomo que abusó de la confianza

16 ¹ Ñ quetibũju yaparo, ape wãmerẽ ñcõnarĩ atore bairo na ï quetibũyuyupũ cũ cabuerãrẽ: “Jicãũ capee apeye ñnierẽ cacũgou pũame ñmũ cũgoyupũ cũ roca carotimasirẽ, mayordomo* na caĩrẽ. Bairo cũrẽ cũ cacũgomiatacũãrẽ, mayordomo pũame cũ dinerore cũ átiyasio rebojayupũ cũ quetiupau yayere. Bairo cũ caãtoi, aperã pũame cũ busujãñuparã. ²Bairo na caĩrõ tũgo, cũ ñmurẽ cũ piijori atore bairo qũĩñupũ: ‘Merũ yũ quetibũjuama roro mũ caãtiere. ¿Dope bairo mũ átiati yũ yaye dinero mena? Tocãrõã yũ mena mũ paetigu. Yũ roca jãñurĩ carotibojau mee mũ ãnigu yua. Bairi cõnarĩ mũ quetibũju woatugu yũ yaye carusarijere,’ qũĩñupũ cũ quetiupau cũ mayordomorẽ. ³Bairo cũ caĩrõ tũgo, mayordomo pũame tũgoña macãñupũ: ‘¿Dope bairo yũ ácuati ãmerẽ? Yũre caroti yũ paariquere yũ wiyogayami. Ñerẽ yũ paecu ãmerẽ. Oterica yepare yeseari yũ paawẽpũẽcũ. Tunu bairoa aperãrẽ dinerore yũ jẽnibobojãñucupũ. Bairi, ¿dope bairo yũ ácuati ãmerẽ?’ ï tũgoña macãñupũ. ⁴ Ñ tũgoña yua: ‘Yũ caãtipeere merẽ yũ masiña, yũ quetiupau yũre cũ cawiyoro bero, aperã na ya wiiripũ yũre na camaiparore bairo ï,’ ññupũ. ⁵Bairo ï yaparo yua, cũ quetiupãre cawapamorãrẽ jicããrã jeto na piijoneño jũgoyupũ, yũ mena na busupẽniatõ, ï. Bairi cũ capiijũgou cũ caetaro ñña, atore bairo qũĩñupũ: ‘¿Nocãrõ majũ yũ quetiupãre mũ wapamoñati?’ qũĩ jẽniñañupũ mayordomo pũame. ⁶Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: ‘Pairo, cien raperi majũ aceituna* oco rapeerire cũ yũ wapamoña,’ qũĩñupũ caetajũgou mayordomorẽ. Bairo cũ

cairō tūgo: ‘Ato ruiya mai. Ato niña mu cawapamorijērē caquetibujuri pūrō. Cien mu cawapamorōrē coseya. Cincuenta pūame woatuya tunu. iTāmuri ása!’ qūiñupū mayordomo caetajūgoure. ⁷ Cabero etayupu tunu apei. Bairo cū caetaro iña, bairoa qūiñupū tunu: ‘¿Nocārō majū yu quetiupaure mu wapamoñati?’ qūi jēniñañupū mayordomo pūame. Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūiñupū: ‘Pairo, trigo* ugariquere cien piiri majū cū yu wapamoña,’ qūiñupū cabero macāacū mayordomorē. Bairo cū cairō tūgo, ‘Ato niña mu cawapamorijērē caquetibujuri pūrō. Cien mu cawapamorōrē coseya. Ochenta pūame woatuya,’ qūiñupū mayordomo cabero macāacūrē. ⁸ Cabero yua, quetiupaure pūame cū ūmu carou, bairo cū caáto tūgoñamasirí, ‘iNocārō cū masiñati!’ qūi tūgoñañupū,” na i quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

Ī quetibujū yaparo, atore bairo na inemoñupū: “Bairo baiyama ati yepa macāana. Īto masijāñuñama, mayordomo cū caitorore bairo. Bairo Dios yarā cabusurupu caánarē bairo caána netōōrō átiāni masijāñuñama ati yepaure.”

⁹ “Cañorē bairo mujāārē niña: Mujāā pūame mujāā yaye dinero mena caroaro ása. Ati yepa macāana carorā na caátiquēno cūgorijere caroaro ása. Cabopacarārē dinerore na joya, mujāā mena na causeaniparore bairo irā. Bairo mujāā caápara, jōbuipu mujāā caetaro, useaniríqūē mena mujāārē bocágarāma.

¹⁰ “Noo jīcāū ūcū nucūrī yeri pūna mena apeye petoaca caānie ūnierē cū cañaricānugō masiata, pajāñurō caānie ūnie cūrāē iñaricanugō masibujoumi. Apei, nucūrī yeri pūna mena mee apeye petoaca caānie

ūnierē cū cañaricānugōmasiētīcōāta, pajāñurō caānie ūnie cūrāē iñaricanugōetibujoumi. ¹¹ Torea bairo mujāā ati yepa macāājē paio cawapacutiere nucūrī yeri pūna mena mujāā cañaricānugō masiētīcōāta, noa ūna jōbui macāājē nocārō cañurijē quetire mujāārē quetibujū cūēnama. ¹² Tunu bairoa apei yaye cū cacūgorijere nucūrī yeri pūna mena mujāā cañaricānugō masiētīcōāta, noa ūna mujāā yaye caānipeere mujāā joenama.

¹³ “Tunu bairoa paabojari majōcū ni jīcāū ūcū pugarāpua cū quetiuparā na cairōrē bairo átimasiētīñami, jīcārōrēā bairo na carotimasiētīcōāta. Bairo na cabaiata, jīcāūrē qūiroabujoumi. Apeire qūiroaetibujoumi. Jīcāū mena yeri ñugumi. Apeire qūiñategumi. Torea bairo mujāā cūā dinerore mujāā cabotūgoñaata, Dios yaye mujāārē cū caátitiririjere mujāā iñatebujiorā,” na i quetibujuyupu Jesús.

¹⁴ Fariseo* majā pūame dinerore catūgoñamaimajūcōārā ānirī cū cairījērē tūgomirācūā, cū cairījērē cariaepe tūgopeoesuparā. Cū bócaboyeti epecōañuparā. ¹⁵ Bairo na cabairo iña, Jesús pūame atore bairo na iñupū: “Mujāā camasārē caitorā mujāā āniña. Camasā na cañarōpura caroarā majū mujāā bauya, camasā watoa āna. Baipua, Dios pūame roque bairo mujāā cabaimiatacūrē, masijāñuñami roro mujāā yeri pūna caānierē. Tunu bairoa dise ūnierē, ‘Cabugoro macāājē mee niña atie,’ camasā na caiwāmetimiatacūrē, Dios pūame tiere iñatejāñuñami,” na i quetibujuyupu Jesús.

La ley y el reino de Dios

¹⁶ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na i quetibujū nemoñupū tunu:

“Moisés ānacū camasā na caátipeere cū caroticūrīqūē, bairi profeta* majā na caquetibūjucūrīqūē cūā mujāā jūgoāñupā, Juan camasārē cabautizamirīcū cū caetaparo jūgoye. Ati rūmūrīrā caroa queti, Dios cū carotimasirīpaū caetarore tūgorā átiyama camasā. Bairo na catūgoro jūgori cū carotimasirīpaure jāamasīō joroque na átiya tie caroa queti.

¹⁷“Bairopua, Moisés ānacū cū caroticūrīqūē pūame nicōāgaro. Noa ūna mujāā mena macāāna ati umūrecore, ati yepa cūārē átiyasiomasiētīñama. Torea bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jīcā wāmeacā ūno cūārē átiyasio masiētīñama camasā.

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mt 19.1-12; Mr 10.1-12)

¹⁸“Bairi ni jīcāū ūcū cū numorē cū capitiata, bairi apeo mena cū cawāmojiyaata, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caápei niñami. ‘Apeo mū nūmo mee caācō mena āmericōāña,’ cū caicūrīqūērē caápei niñami. Tunu bairo apei camanaru pitirico mena cū cawāmojiyaata, cū cūā Moisés cū caroticūrīqūērē caápei niñami,” na ī quetibūjuyuru Jesús.

El rico y Lázaro

¹⁹Ī quetibūju yaparo, ape wāmerē ícōñarī na inemoñupū tunu: “Jīcāū caūmū āñupū paio cadinero cūgon. Cū pūame jutii caroa caugueri manie jetore jāñanucūñupū. Bairi nūcūbūgorique mena āninucūñupū, caroa majūrē cajutii jāñau ānirī. Tunu bairoa tocānacā rūmua bōse rūmūrī quēnonucūñupū caroa rūmūrī majū. ²⁰Tunu bairoa āñupū jīcāū cabopacaū, Lázaro cawāmecūcū. Cū pūame bopacooro āninucūñupū.

Cāmii boarique cūgoyuru. Bairo bopacaū ānirī, paio cadinero cūgon jopeture ruinucūñupū yeparu.

²¹Bairo bopacaū ānirī paio cadinero cūgon cū caūgañorījērē, cū mesa roca cañarījērē ūgaganucūmīñupū. Bairo ūgamicūā, dope átimasiēsuru. Roro netōrō baiyuru. Nurīcārā yaia cū cāmirē cū weronucūñuparā roro majū. ²²Bairi yua, jīcā rūmū cabopacaū pūame riacoásuru. Bairo cū cabaiyasiro yua, ángelea* majā cū necoásúparā Abraham ānacū cū caānoru, nocārō caroaro caānoru yua. Bairo cabopacaū ānacū cū cabaiyasiro bero, paio cadinero cūgomirīcū cūā riacoásuru. Bairo cū cabaiyasiro iña, cū yarocacōāñuparā cū ānacū yarā pūame.

²³“Bairi yua, dinero paio cacūgomirīcū pūame roro majū netōñupū cariaricarā ānana cañuena na caānopure yua. Bairo toru ācū, iñamūgōjoyuru jōbuiru. Bairo iñamūgōjoch majū, qūiñabocayuru Abraham ānacūrē. Lázaro ānacū cūārē qūiñañupū Abraham menaru cū caāno. ²⁴Bairo na iña yua, atore bairo qūiñupū paio cadinero cūgomirīcū pūame Abraham ānacūrē, toru caācūrē, busūrique tutuaro mena: ‘Jāā nīcū Abraham, tūgoya mai ū caīrījērē. ¡Yū bopaca iñaña! Roro netōū ū baicuru atopure. Bairi Lázarore cū joya ū turu. Cū wāmojiā yapaaca mena ocoru weyori, ū nēmerōrē cū ūsūou apáro. Butiuro majū bopacooro ū netōcuru, ati peero caūjānaeti peerore ācū,’ qūiñupū paio cadinero cūgomirīcū Abrahārē. ²⁵Bairo cū caīmiatacūārē, atore bairo qūiñupū Abraham ānacū pūame paio cadinero cūgomirīcūrē: ‘Yū pārāmi, mua caroaro mū āmū jī yepapure. Caroaro netōrō majū mū āmū mū yarā mena. Āni, marī ūa, Lázaro pūame roque

roro majū netōwī, topu ācū. Bopacooro baiwī. Bairi āmerē cū useanio joroque cū jāā ātiya atopure. Yerijāū ātiyami bopacooro canetōricū ānirī. Mua, āni Lázaro cū cayerijārō ūnoa, mu puame bopacooro mu netōña caroaro caānacū ānirī yua. ²⁶Tunu mure ñiña: Ato jāā caāno pairi ope, ope caāni ēnotarore bairo ñiña. Bairi topu caāna, dope bairo atīmasiēnama atopure. Tunu bairoa, dope āmasiēnama ato caāna puame cūā mujāā tūpūre. Bairi dope bairo āmasiēcūmi Lázaro cūā mu tūpūre, qūīñupū Abraham ānacū.

²⁷“Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūīnemoñupū paio cadinero cūgomiricū puame Abrahārē tunu: ‘Jāā ñicū Abraham mure ñiña: Toroque Lázarore cū árotiya yu pacu ya wiipū. ²⁸Topu ānama yu bairā jīcā wāmo cānacāū majū yurea bairo caāna. Bairi Lázaro narē cū quetibūju ápáro, “Na cūā roro bopacooro netōrema ati peero cañjānaeti peerore na cariari rūmū,” ĩ, qūīñupū paio cadinero cūgomiricū Abrahārē. ²⁹Bairo cadinero cūgomiricū cū cairō tūgo, atore qūīñupū Abraham puame: ‘Merē na, ji yepa macāāna Moisés ānacū, bairi profeta majā ānana na caquetibūjuwoatucūñarīqūērē masīñama. Bairi tie na caquetibūjuwoatucūñarīqūērē na tūgousaáto, atore roro tāmuogaena,’ qūīñupū Abraham paio cadinero cūgomiricūrē. ³⁰Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūī yuyupū paio cadinero cūgomiricū Abrahārē tunu: ‘Jāā ñicū Abraham, bairoa baiya bairopua. Bairo cabaimiatacūrē, yu yarā puame tūgousaeti yama. Bairi cariacoatacu tunu cacati roquere qūīñarī, caroaro cū cairījē roquere tūgousa jūgobujiorāma. Na yerire tūgoña wasoabujiorāma yu yarā,’ qūīñupū

paio cadinero cūgomiricū puame Abrahārē. ³¹Bairo cū cairō tūgo, bairo qūī tsayupū Abraham puame: ‘Moisés ānacū, bairi profeta majā na caīquetibūjuwoatucūñarīqūērē na catūgousagaeticōāta, ti yepa macāāna mu yarā, cariacoatacu tunu cacati cū cairījē cūrē tūgousaetibujiorāma,’ qūī jānañupū Abraham puame paio cadinero cūgomiricūrē yua,” na ĩ quetibūjuyupū Jesús cū cabuerārē.

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-7, 21-22; Mr 9.42)

17 ¹Jesús atore bairo na ĩñupū cabero tunu cū cabuerārē: “Mujāārē ñiña: Tocānacānia nigarāma ati yepapure roro cajūgoirī majā. Roro majū baiyama camasā na caátie jūgori. Netōjāñurō yu puame bopacooro na ñiñaña, roro caītori majārē. ĩNa roquere bopacooro netōrō na baio joroque na átigūmi Dios, na yaye wapa! ²Bairi atore bairo ñi tūgoñaña yu busuriquere camasīpeyoenarē roro cajūgoirī majārē: Ūtāā capairica mena na wāmuarīrē jiyaturi, ria capairiyapū na carurecōāpee ñiña. ³Bairi mujāārē ñiña: Caroaro āsa. ĩMujāā cūā mujāā yasire!

“Ni jīcāū ūcū mujāā yau, roro cū caápata, cū quetibūjuya tutuaro mena. Bairi cū puame tunu cū catūgoñawasoata, cū masiriyobojaya. ⁴Bairi mujāārē ñiña tunu: Mujāā yau jīcā rūmurē jīcā wāmo peti puga pēñirō cānacāni majū mujāārē roro cū caápata, ñiña. Bairi cū puame tunu jīcā wāmo peti puga pēñirō cānacāni majū, ‘Mujāārē pūgani yu áperigū tore bairo,’ mujāārē cū caīata, cū mujāā camasiriyobojapee ñiña tocānacānia cū caīata,” na ĩ quetibūjuyupū Jesús cū cabuerārē.

El poder de la fe

⁵Cabero tunu, atore bairo qũĩ jēniņuparā cũ cabuerā Jesús, marĩ Quetiupaure:

—Jāārē pajjāņurō Dios mena tũgoņatutuariquere jāā jonemoña —qũĩņuparā.

⁶Bairo na caĩrō tũgo, atore bairo na iņupũ:

—Yũ yarā mujjāārē ñiña: Mostaza* cawāmecutii apeacā, ōcā apeacā majũ niña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mujjāā catũgoņatutuata, yucũ capairicũre etarĩ, tiire, ‘Wāāti ria capairiyapũ etanucārōjā,’ mujjāā caĩata, mujjāā caĩrōrēā bairo baibujioro tii yucũ puame —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús, bairo na caĩjēniņarō cũ cabuerārē.

El deber del que sirve

⁷Na ĩ quetibũju yaparo, na iņemoņupũ tunu Jesús: “¿Ni jĩcāũ ũcũ mujjāā mena macāācũ, cũrē paacoteri majōcũ cũ cacũgoata, wesepũ cũ quetiupau wecuare na nuũ, o yepa cũ caoteparore qũēnou caatĩatacu cũ caetaro iña, cũ quetiupau puame: ‘Tāmurĩ etanumurĩ ũgaya ũgariquere,’ cũ qũĩbujiocuti capaatacu cũ caetaro?”

⁸Iēcũmi yũra. Atoce bairo puame qũĩbujioũmi: “Tāmurĩ ũgarique qũēnorĩ yũ jeasá. ũgagu yũ átiya. Bairi etirique cũārē yũ joya. Mũa, cabero mũ ũgawa yũ caũgayaparoro bero,” qũĩbujioũmi cũtu macāācũrē cũ quetiupau puame. ⁹Tunu bairoa cũ capaacoteri majōcũre: ‘Yũ mena mũ ñujjāñiña. Bairi mũ mena yũ useaniña,’ qũĩ pitietibujioũmi cũ quetiupau puame cũ iũmũ cũ caũgarique nuu yaparoro berore. ¹⁰Bairi mujjāā puame Dios mujjāārē cũ caroticũrĩqũērē nipetirijere átipeyorā, atore bairo mujjāā caĩpee

niña: ‘Dios cũ carotirā marĩ āniña. Bairi cũ caroticũrĩqũē jetore cũ marĩ juátibojaya. Bairi noa ũna marĩ mena macāāna, “Caānimajũrārē bairo jāārē iñaña, jāā capaayaparoroi,” caĩmasĩrā maniņama,’ mujjāā caĩpee niña,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús cũ cabuerārē.

Jesús sana a diez leprosos

¹¹Cabero Jesús Jerusalén macāpu ácũ, Samaria bairi Galilea na caĩrĩ yepa watoare netōásupũ. ¹²Bairo ácũ, etayupũ jĩcā macāācārē. To cũ caetaro iña yua, puğa wāmo cānacāũ majũ caũmua witi asũparā, na rupauri cacāmiĩ boarā puame, Jesure cũ bocārā aná. Bairo atimirācũā, Jesús tũpu etaesuparā. ¹³Jōōpũā tuari atore bairo qũĩ busũjoyuparā busũrique tutuaro mena:

—¡Jesús cabuei, jāārē bopacooro jāā iñaña!

¹⁴Bairo na caĩrō, na iñajōō, atore bairo na ĩ joyupũ Jesús puame:

—Jau, mujjāārē yũ catiogũ. Bairi ánájja sacerdote* majā tũpu. Na quetibũjurájja mujjāā cabaiatajere —na iņupũ Jesús.

Bairo cũ caĩrō tũgo, acoásuparā. Bairo na caátutuato, na cāmiĩ caboamiataje na rupaurire peticoasuparo, cosericarore bairo yua, na riaye caānimiataje. ¹⁵Bairi yua, na mena macāācũ jĩcāũ tiere iñarĩ, butioro cũ basapeoyupũ Diore, busũrique tutuaro mena. ¹⁶Bairo ĩ yua, na mena caāmiatacu tunuatĩ, Jesús riape, yepapũ cũ rupopaturi mena etanumurĩ qũĩroayupũ. “Yũ mena mũ ñumajũcōāña,” qũĩņupũ Jesure cacāmiĩ boamiatana mena macāācũ jĩcāũ puame. Cũ puame Samaria yepa macāācũ āņupũ. ¹⁷Cũrē qũĩña, atore bairo qũĩiņupũ Jesús puame:

—¿Noate aperā mũ yarā? ¿Mũ, jĩcāũ ató mũ āniati? Yũa, puğa wāmo

cañnacūā ānama, mujāā űiāpū. ĩNoate aperā ıicā wāmo peti bapariĉnacāū caāniatana? ¹⁸ ĩĀni, apero macāācū ıeto ató Diore cū basapeo masīñati?

¹⁹ ĩ yaparo, atore bairo qūinemoñupū tunu:

—Wāmūñcārī tunu áćúıa mū ya wiipū. Yū mena mū catūgoñatutuarıe ıūgori mū riayere yū netōōcōāna — qūiñupū Jesús cacāmi boamiatana pūga wāmo cānacāū majū mena macāācū ıicāūē.

Cómo llegaré el reino de Dios

(Mt 24.23-28, 36-41)

²⁰ ıicāni fariseo* majā atore bairo qūi ıēniñañuparā Jesure: “ĩNocārōpū Dios cū carotimasīrīpau to etaroati?” Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ıiñupū Jesús pūame:

—Dios cū carotimasīrīpau baujaro etaetigarō. ²¹ Tunu bairoa ıētigarō: ‘Atoa niña merē,’ o ‘ıōō bauya,’ mujāārē ıā manigarō. Merē Dios cū carotimasīrīpau mujāā recomacāpū niña —na ıiñupū Jesús fariseo majārē.

²² ĩ yaparo, atore bairo na ıiñupū cū cabuerārē: “ıicā rūmū mujāārē atore bairo tūgoñarīqūē etagarō: ‘ıicā rūmū űno majū marī ıñagamiña Jesús, Camasā ıūgocūre,’ mujāā ı tūgoñagarā. Bairo yūre mujāā caññagamiatacūārē, yū bauetigū,” na ıiñupū Jesús cū cabuerārē.

²³ ĩ yaparo, na ınemoñupū tunu: “Aperā ıgarāma: ‘Ati macāpū etaupū,’ o ‘ıi macāpū etaupū,’ ıgarāma. Bairo na cañmiatacūārē, carıape na mujāā tūgoetigarā. Mujāā áperigarā. Na caīrıjērē na mujāā tūgousaetigarā.

²⁴ Bairi mujāārē űiña: Būpo cū cayaberıe mena űmūrecoóre ıññawoyami pūgatuapna. Torea bairo yū, Camasā ıūgocū nemo ati yepapūre yū catunuatī rūmūrē

yū baigū. Yoaro mee yū bauetagu.

²⁵ Bairua mai, caññıūgoro bairo yū baiıūgogu: Ati yepapūre roro popiye yū netōgū. Camasā, ati yepa macāāna űññateıañūgarāma ati yūtea macāāna pūame. ²⁶ Noé ānacū cū caññiyūteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo yū, Camasā ıūgocū ati yepapūre yū catunuatī rūmūrē. ²⁷ Alore bairo baiyayuparā camasā mai Noé ānacū cū caññi yūteapūre: Camasā caroaro āñuparā. Eti, űga, bairi tunu wāmo ıiıa átıañuparā, űē űno ıicā wāmeacā cabaiñnipeere tūgoñarī mee. Noé, cūmua capairicare cū caāıārī rūmūpū bairo baiıañañuparā. Ti rūmua ati yepare ruayuparo. Bairo caruaro, camasā ıipetiro ruayasi peticoasuparā, caroaro űseanirō caññimiatana yua. ²⁸ Torea bairo baiyupa Lot cū caññi yūteapū cūārē: Camasā űseanirō āñupā. Eti, űga, apeye űnierē wapatıee átıcōā, tunu nuni, oterique cūārē ote, wiiri cūārē caroa qūēnorī āñuparā, űē űnie rusaricaro mano, Lot ānacū cū caññi yūteapūre. ²⁹ Bairi Lot ti macā, Sodoma* macārē cū cawitiro bero, oco ocarore bairo wēñuparō. Peerori, azufre* mena asuyaro ıōbui űmūrecoópū caatıe űñañuparō. Tie mena yasi peticoasuparā ti macā Sodoma ānatō macāāna ānana. ³⁰ Torea bairo baigaro nemo yū, Camasā ıūgocū yū cabauetari rūmūrē,” na ıi quetibūıuyupū Jesús cū cabuerāre.

³¹ ĩ quetibūıu yaparo, na ınemoñupū tunu: “Ti rūmū caetarore ıicāū űcū wii cabuımacā arıapū cū caāmata, ruiatīri, cū apeyere, ape arıapū caññierē cū ıei ápericōāto. Tunu bairoa cū, wesepū caācū cū wiipū cū tunu apéricōāto. ³² Tūgoña masñnemoñıate Lot nūmo ānacō cō cabaiyariquere. Roro baiyupo. ³³ Bairi mujāārē űiña: Ni ıicāū űcū cū caññie pūamerē mairī,

yu yaye quetire jānacōāgumi. Bairi maimicūā, yasicoagumi yua. Apei roque yu yaye quetire cajānaescu roque caticōā āninucūgumi. Cūrē na capajīā rocacoamiatacūārē, caticoā āninucūgumi tunu. Cū ūcū pūame netōgumi.

³⁴“Mujāārē caānorē bairo nīña: Yu, Camasā Jūgocu nemo yu caetari rūmu caāno, ti nāmīrē jīcā camapu pūgarā cānigarāma. Bairo pūgarā nimirācūā, jīcāūā cū mena macāācū jeto neāecogumi. Apei cū bapa pūame neāecoetigumi. ³⁵Tunu bairoa pūgarā rōmia rupa bari trigo* wāīānigarāma. Bairo pūgarā rōmia nimirācūā, jīcāōā cō mena macāācō jeto neāecogomo. Apeo pūame neāecoetigomo. ³⁶Tunu bairoa pūgarā wesepu nigarāma. Bairo pūgarā nimirācūā, jīcāūā cū mena macāācū jeto neāecogumi. Apei pūame neāecoetigumi,” na ī quetibūjuyuru Jesús cū cabuerārē.

³⁷Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūī jēnīñāñuparā:
—Jāā quetiupau, ¿nooru to bairoati atie mu caīquetibūjūrije?
Cū pūame atore bairo na ī yūyuru:
—Noo rupauri ānajē cacūñarō, yucaā cūā toru neñaetagarāma —na ī yūyuru Jesús cū cabuerārē.

La parábola de la viuda y el juez

18 ¹Cabero Jesús icōnarī na quetibūjuyuru, jēnījūtimirācūā Diore cū na cajēnījānaetiparore bairo ī. ²Atore bairo na īñupū: “Āñupū jīcāū quetiupau juez* na caī. Cū pūame nipetirārē cauwiecu āñupū. Bairi Dios cūārē īroaesupu. Tunu bairoa camasārē na nūcūbūgoesupu. ³Cū, juez cū caāni macārēā āñupō jīcāō cawapeao cūā. Cō pūame aperā roro na caīpeo āñupō, na pesuore bairo caācō. Bairi cawapeao pūame tocānacānia

ānucūñupō juez quetiupau turu. Cūrē, ‘Tocārōā yūre na patowācōētīcōātō yūre roro caīrārē na mu quetibūjuwa, mu, quetiupau ānirī,’ qūīō acō ānucūñupō tocānacānia. ⁴Bairu, quetiupau juez pūame capee majū cō juátigaesupu. Bairo juátigaetimicūā, cabero atore bairo ī tūgoñāñupū: ‘Diore caīroaescu yu ānīña. Tunu bairoa camasā cūārē na yu nūcūbūgoetiya. ⁵Bairo cabai yu caānīmiatacūārē, atio pūame yu pajūgo jānaētīñamo. Bairi, yūre tocārōā cō pajūgo jānato. Nairō yu ture cō apéricōātō ī, cō yu juátigu,’ ī tūgoñāñupū,” na ī quetibūjuyuru Jesús.

⁶Ī yaparo, na īnemoñupū tunu: “Tūgopeoya juez cañuecū cawapeaore cō cū caátajere. ⁷Bairi, ¿Nopē bairo Dios, cū yarā cū canetōōparārē, ūmrecōo, nāmī nairō na cajēniata, na cū juāperibujicuti? Cañu ānirī na juátimajūcōāgumi. ¿O na cotecōā manio joroque na cū átibujicuti? Bairo na āperīgumi. ⁸Caānorē bairo mujāārē nīña: Coteri mea, jicoquei na juátibujioumi. Mujāārē nīña tunu: Nemo yu, Camasā Jūgocu yu catunuetari rūmurē, ¿ati yeparure mai Dios mena catūgoñatutuarārē na yu bócaetau átī?” na īñupū Jesús.

La parábola del fariseo y el cobrador de impuestos

⁹Cabero tunu Jesús ī cōñanemorī, quetibūjuyuru fariseo,* bairi jīcāū gobiernorē dinero jejobjari majōcu menarē. Na quetibūjugu ásupu aperā, “Caroarā majū jāā ānīña,” ĩrī aperārē caīñateri majārē. ¹⁰Atore bairo na īñupū: “Pūgarā nūbuerā ásuparā caūmua Dios ya wī, templo* na caīrī wīipū. Bairi jīcāū āñupū fariseo majā mena macāācū. Apei pūame āñupū Roma* macārē camasā yaye dinerore jejobjari majā mena macāācū jīcāū. ¹¹Atore bairo fariseo

puame nucūrī Diore qūī jēniñupū: ‘Dios nocārō cañuñ majūrē mūrē ñiña. Mu ñujāñuña yu menarē. Yua, aperārē bairo yu baietiya. Cañuñ yu ñiña. Narē bairo yu yajapaietiya. Rorije átajere yu áperiya. Carōmio mena rorije átaje cūārē yu áperiya. Tunu bairoa ñi, apeí, Roma macārē dinero jejjobojari majōcure bairo yu baietiya. ¹²Yua, puḡani jeto jīcā semanarē uḡarique betiri mu yu ñubuenucūña. Tunu bairoa yu cawapatarije cūārē puḡa wāmo petiro cānacā sero cārōrē jīcā sero cārō jeto tocānacānia mu yu jonucūña, ĩ jēniñupū Diore fariseo majōcu puame. ¹³Apei Roma macā macāñarē dinero jejjobojari majōcu puame, noo, jopetuaca ũnopūā tuacōñupū. Bairo tuari jīrīcā ũno cūārē umurecōore ñnamuḡonucūrī mee nucūñupū. Bairo nucūū, cū majū cotiare pari, atore bairo ĩ jēniñupū Diore: ‘Dios, nocārō cañuñ majū, mūrē ñiña. ĩYure bopacooro ñiña! Yua, roro caátajecucu yu ñiña,’ qūī jēniñupū Diore Roma macā macāñarē dinero jejjobojari majōcu puame. ¹⁴Mujāārē cañnorē bairo ñiña: ‘Ñi, Roma macā macāñarē cadinero jejjobojari majōcu, cū ya wiire cū catunuetaparo jūgoye, merē Dios cū carorije wapare cū masiriyo bojacōārīcūmi. Apei fariseo majōcu puame roquere cū masiriyo bojaetacūmi. Bairi torea bairo ni jīcā ũcū cū majūā: ‘Cañnimajūū yu ñiña,’ caí puamerē, cabuḡoro macācūrē bairo cū ñnio joroque cū átīḡumi Dios. Apei, ‘Cañnimajūū mee yu ñiña,’ caí puame roquere, cabero cabuḡoro macācūrē bairo mee cū ñnio joroque cū átīḡumi Dios,’ na ĩñupū Jesús.

Jesús bendice a los niños

(Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵Bairo cū caíquetibuḡu yaparoro bero, tunu aperā na pūnaa,

cawīmarārē na jeasúparā Jesús tpuñ, na pāñarī Diore na cū jēniñojaáto, írā. Bairo na pūnaarē na cajeatō ĩñarī, cū cabuerā puame, “Na jeapericōaña mujāā pūnaarē,” na ĩñuparā capacuare. ¹⁶Bairo na caáto ĩña, na piijori atore bairo na ĩñupū Jesús cū cabuerārē: —Yutu puame cawīmarārē na atírotiya. Na ēnotaeticōaña. Dios cū carotimasīrīpau macāñarē bairo caña niñama cawīmarā. Narē bairo cayeriñurā jeto ñanimasiñama Dios cū carotimasīrīpauḡure. ¹⁷Mujāārē cariape ñiña: Ni jīcā ũcū cawīmañ cū catūḡoñarōrē bairo Dios mena cū catūḡoñatutuaeticōāta, Dios cū carotimasīrīpauḡure jāā masīētīḡumi — na ĩ quetibuḡuyupu Jesús cū cabuerārē.

Un hombre rico habla con Jesús

(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)

¹⁸Cabero jīcāñ sacerdote* majā mena macācū atore bairo qūī jēniñañupū Jesure:

—Cañuñ majū cabuei, ¿dope bairo yu átibuḡiocuti, caroa yeri capetietiere bócaḡu?

¹⁹Bairo cū caírō tūgo, atore bairo Jesús puame qūī yuyupu:

—¿Nopēi cañuñ yu mi piiyati?

Cañuñ, jīcāñ ñiñami, Dios jeto.

²⁰Merē mu masī Dios camasārē cū caátiroticūrīqūērē: “Carōmio mena roro átiepeeticōaña. Pajīāētīcōaña camasārē. Aperā yayere jeerutieticōaña. Aperārē cabuḡoroa na ĩbuitieticōaña. Mu pacu, mu paco cūārē nucūbuḡoya.”

²¹Bairo cū caírō tūgo, atore bairo qūīñupū cañmu puame:

—Tie nipetirijere cawīmañ ācūpāna, yu átiepocōā jūgowu —qūīñupū.

²²Tiere tūgo, Jesús puame qūīnemoñupū tunu:

—Mai, jīcā wāme mu ruḡacōaña.

Mu cacūḡorije nipetirijere

nunirepeyocōaña. Tie wapare jeri cabopacarārē na ricawoya. Bairo mu caápata, jōbuiṗu paio nigaro mu cawapatapee. Bairo yu caĩrōrē bairo áti yaparori, yu mena bapacusa — qũĩñupũ Jesús.

²³ Tiere tũgo, caũmu puame tũgoñarĩqũē paicoasupu. Capee apeye ũnierē cacũgon añirĩ, Jesús cũ caĩrōrē bairo átigaesupu. ²⁴ Bairo cũ catũgoñarĩqũē paio ĩñarĩ, atore bairo na ĩñupũ Jesús cũtu cañarē:

—Ni jĩcãũ ũcũ capee apeye ũnierē cacũgon, Dios cũ carotimasĩrĩpaure cũ caetapee masiriyojãñu. ²⁵ Waĩbusu capai, camello,* ãpōã pota opeacaru cũ cajã ãmewitiata, masiriyojãñu. Bairo cũ caãmewitimasĩmiatacũãrē, netōjãñurō masiriyoro niña caũmu capee apeyere cacũgon Dios cũ carotimasĩrĩpaure cũ caetapee puame roque —na ĩ quetibũjuyupu Jesús.

²⁶ Bairo cũ caĩrĩjērē catũgorã puame cũ jēniñañuparã:

—Bairi, ĩni ũcũ toroque cũ netōmasĩcuti?

²⁷ Bairo na caĩjēniñarō tũgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Dise ũnie camasã na caátimasĩētĩē, nipetirije Dios cũ caátimasĩrĩjē jeto niña.

²⁸ Bairo cũ caĩrō tũgo, Pedro puame bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jãã Quetiupau, jãã roque merē, nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, murē jãã bapacuti usajũgowu.

²⁹⁻³⁰ Jesús puame atore bairo qũĩ yuyupu:

—Ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ carotimasĩrĩpau macããjērē paagu, cũ ya wiire, o cũ ñumorē, cũ bairārē, cũ pacuare, o cũ pũna cũãrē na cũ caaweyocoápata, narē cũ cacũgoro netōrō bócanemogumi tunu ati yeparure. Tunu ape umũrecóo caetaro,

cũgonemogumi yeri capetietiere —na ĩ quetibũjuyupu Jesús.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)

³¹ Cabero Jesús cũ cabuerārē, puğa wãmo peti rũpore puğa pēnirō cãnacãũ majũ camasã watoa cañarē na piĩwwojori na ĩñupũ na jetore: “Ãmerē Jerusalēru marĩ ágarã. Topu profeta* majã ãnana yu, Camasã Jũgocure na caĩquetibũju woatuyaricarorea bairo baigaro. ³² Ti macã macãana puame judfo majã caãmerārē yu nunirocacōãgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yu átiepegarãma. Na ucoo mena yu eyotuepegarãma. ³³ Bairo átiri, roro majũ yu bape epegarãma. Bairo yu átieperi, yu pajĩã rocacōãgarãma. Bairo yure na caátimiatãcũãrē, itia rũmu bero caño yu puame yu caticoagu tunu,” na ĩ quetibũjuyupu Jesús.

³⁴ Na, cũ cabuerã puame cũ caquetibũjumirĩjērē tũgomasiētĩmajũcōãñuparã. Na puame, “Jesús bairo baiyasigumi,” ĩ masiēsuparã. Bairi tũgomasiēsuparã.

Jesús sana a un ciego de Jericó

(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

³⁵ Cabero Jericó macãrē cõñaácũ, Jesús puame cacaapee ĩnaecũrē netóásupu. Cũ puame maa tũni camasãrē dinero jēniruĩnucũñupũ.

³⁶ Bairi yua, camasã capããrã na canetōrōrē tũgori, “¿Dope to baiyati?” na ĩ jēniñañupũ cũtu cañarē. ³⁷ Bairo cũ caĩjēniñarō tũgo, na puame qũĩñuparã:

—Jesús, Nazaret macã macãácũ netóácũ baiyami —qũĩ quetibũjuyuparã.

³⁸ Tiere tũgori, busurique tutuaro mena qũĩ joyupu Jesure:

—iJesús, David ānacū pārāmi, bopacooro ñiñaña!

³⁹Bairo cū caīrō, aperā cū riape caāna pñame cū tutiyuparā, cū awajaeticōāto, īrā. Bairo cūrē na caīmiatacūārē, butioro jāñurī awajanemoñupū tunu:

—iDavid ānacū pārāmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁰Jesús pñame cū cañawajarijere tūgori, tuanucāñupū. Tuanucārī, “Cū neasá,” na ĩñupū aperārē. Bairo yua, cū na cane etaro ĩña, cū jēñiñañupū:

⁴¹—¿Ñerē mu yu caáto mu boyatí?

Bairo cū caīrō cañāecū pñame qūñupū:

—Yu Quetiupau, caññamasīēcū ānirī ñiñamasīgaya tunu —qūñupū.

⁴²Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñupū Jesús:

—iJañ, ĩñamasīña! Yu mena mu catūgoñatutuarije jūgori mu caapee ĩñamasīō joroque mu yu átiya.

⁴³Bairo cū caīrō, jicoquei ĩñamasīcoasupū. ĩñamasī yua, Jesús bero usari, Diore cū basapeoyupū. Nipetiro camasā, tiere caññaatana cūā Diore cū basapeoyuparā.

Jesús y Zaqueo

19 ¹Cabero yua, etayupū Jericó cawāmecutī macārē. Eta yua, ti macārē tēñota jūgoyupū. ²Mai, ti macārū āñupū Zaqueo cawāmecucū. Cū pñame paio netōrō apeye ũnierē cacūgou āñupū. Roma* macāñarē camasā yaye dinerore jejobjari majā quetiupau āñupū. ³Cū pñame butioro ĩñagamiñupū Jesure. Bairo ĩñagamicūā, cayepañaca ānirī, tunu bairoa camasā capāārā cū riapere na caānoi, dope bairo Jesure qūñā bocamasīēsupū. ⁴Bairi Jesús cū caáparo riape atuatí, yucupū wāmucoásupū, cū cū caññajo masīparore ĩ. ⁵Bairi Jesús pñame to

netōácú qūñamugō joyupū Zaqueo, yucū buipū capesaure. Qūññabocari, atore bairo qūñupū:

—Zaqueo, tāmuri ruiasá. Āmerē mu ya wiipū yu tuagaya —qūñupū.

⁶Bairo cū caīrō tūgo, uwaro ruiátfri, ñseanirīqūē mena cū ya wiipū cū jūgoásupū. ⁷Bairo Jesús cū mena cū caátó ĩña, to macāna nipetirā Jesure āmeo busupai jūgoyuparā na majū, “Rorije caácu ya wiipū tuau áyami,” ĩ busupaiyuparā. ⁸Cabero Zaqueo ya wiipū na caetaāno yua, Zaqueo pñame wāmunucārī atore bairo qūñupū Jesure:

—Yu Quetiupau, āmerē yua, yu cacūgorijere carecomacā majū cabopacarārē na yu jogu. Tunu bairoa ni jīcāñ ũcūrē cayajaricu yu caāmata, yu cayajamirīqūērē cū yu tunuojonemogu tunu. Tie netōjāñurō baparičanacāni majū cū yu tunuojonemogu tunu —qūñupū Jesure.

⁹⁻¹⁰Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñupū Jesús pñame:

—Āni, Zaqueo cūā, Abraham ānacū pārāmi majū ñiñami. Bairi āme cū, cū yarā cūārē na netōñami Dios. Torecña, yu arú, yu, Camasā Jūgocu, camasā cayasicoabujiorārē na netōñ ácu —qūñupū.

La parábola del dinero

(Mt 25.14-30)

¹¹Camasā pñame Jesús cū caññerē caroaro cū tūgousayuparā. Bairo caroaro na catūgousaro ĩñarī, dinerore ĩcōñarī na quetibujuyupū. Mai, Jesús pñame merē Jerusalén macātucapū āñupū. Bairi camasā pñame Dios cū carotimasīrīpau, “Āmeacā etagaro baiya,” ĩ tūgoñañuparā.

¹²Bairi atore bairo na ĩñupū Jesús: “Āñupū jīcāñ cañmu quetiuparā yau. Cū pñame águ baiyupū ape

yepa cayoaropu. Topu cū ya yepare quetiupau, reyre bairo cūrē na cajrō bero, tunuatígayupu tunu cū ya yeparua. ¹³Bairi águ jūgoye, cū paabojari majā puga wāmo cānacāi majū mena macāānarē na pijori, na nuniñupū tocānacāūrēā dinerore. Na nuni yaparori, atore bairo na ñupū: ‘Mujāā majū atie dinero mena wapataya aperā mena. Tunu, yu catunuetaropu mujāā wapata jānagarā,’ na ñupū. ¹⁴Bairo cū caicūmiatacūārē, camasā, cū caāni yepa macāāna pñame butiuro cū mena asiajāñuñuparā. Quetiupau, reyre bairo cū cajāārō boesuparā. Bairo cūrē caasiarā ānirī, cū berore na ī rotijoyuparā na quetibujūbojari majārē: ‘Jāā, reyre bairo mu cajāārōrē jāā boetiya jāā ya yepare.’

¹⁵“Bairo cū na caboetimiatacūārē, aperā, ape yepa macāāna pñame quetiupau reyre bairo cū jōcōāñuparā. To bero tunucoásupu tunu cū ya yeparua. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majārē na piirotijoyupu aperārē, ‘Dinerore yu canunicūrīcārā nocārō majū na wapataupari tocānacāūpua,’ ī. ¹⁶Bairi cū paabojari majōcu caāñijūgonu pñame etari, atore bairo qūññupū: ‘Quetiupau, mu dinero yu mu cacūrīqūē mena yu wapatanemoapu tunu. Mu pñame puga wāmo cānacā mil tiiri dinerore yu mu cacūmiatacūārē, tunu puga wāmo cānacā mil tiiri murē yu tunuo buipeogu,’ qūññupū. ¹⁷Bairo cū caīrō, cū quetiupau pñame atore bairo qūññupū: ‘Ñumajūcōāña; cañu mu āniña mu paabojari majōcu. Bairi nēcūrō mena apeye petoaca caānie ūnierē mu cañnarīcānugō masīrō jūgori, puga wāmo cānacā macāā quetiupau majū mu jāāō joroque mu yu átigu,’ qūññupū. ¹⁸Bairi tunu cū paabojari majōcu cabero macāācū

pñame etari, atore bairo qūññupū: ‘Quetiupau, mu dinero yu mu cacūrīqūē mena yu wapatanemoapu tunu. Mu pñame jīcā wāmo cānacā mil tiiri dinerore yu mu cacūmiatacūārē, tunu jīcā wāmo cānacā mil tiiri murē yu tunuo buipeogu,’ qūññupū. ¹⁹Bairo cū caīrō, cū quetiupau pñame qūññupū: ‘Ñumajūcōāña; mu cūā jīcā wāmo cānacā macāā quetiupau majū mu jāāō joroque mu yu átigu,’ qūññupū.

²⁰“Apei cū paabojari majōcu pñame yua cūtu etari, atore bairo qūññupū cū cūā: ‘Quetiupau, atie niña mu dinero. Yu mu canunimirīqūē jetore mu yu tunuogu. Yasire ī, jutii asero mena ūmarī mu yu qūēnocūbojawu.

²¹Mua, tutuaro mena caroti mu āniña. Aperā yayere na mu ēmanucūña. Tunu bairoa caoteecu nimicūā, aperā na caoteriquepñe mu jenucūña. Bairi murē uwiri, caroaro yu qūēnocūwū mu dinerore, yasire ī,’ qūññupū.

²²Bairo cū caīrō tūgo, cū quetiupau pñame qūññupū: ‘Mua, paabojari majōcu, cañuecū majū mu āniña. Bairi bairo mu caīrījē mena murē ñiñabesegu. Yare, “Mua, tutuaro mena caroti mu āniña,” yu miarpū. Tunu bairoa, “Aperā yayere na mu ēmanucūña. Tunu bairoa caoteecu nimicūā, aperā na caoteriquepñe mu jenucūña,” yu miarpū. ²³¿Dopēī, bairo yu cabairijere masīmicūā, yu dinerore banco* wiipñ mu cūētī? Bairo cūrī, tie dinerore mu cawasorije wapa mu wapata nemobujioricu. Tie mena yu mu tunuobujioatacu, yu wii yu catunuetaro,’ qūññupū cū quetiupau cū ūmurē. ²⁴Bairo qūññupū yaparori, atore bairo na ñupū aperā, cūtu caānarē: ‘Dinero cū cacūgomirījērē jeri, apei puga wāmo cārō cawapata nemorīcūrē cū joya,’ na ñupū. ²⁵Bairo cū caīrō tūgomirācūā,

cūtu caña p̄ame q̄iñuparā: ‘Merē paio c̄gonemoñami, p̄uga wāmo cārō majū. Bairi bonemoñtīnami,’ q̄iñuparā.

²⁶Bairo na caīrō t̄gōri, atore bairo na iñupū: ‘M̄jāārē cariape ñiña: Noa ūna n̄cūrō mena yu cajorijere na cañnaricānugōata, paijāñurō na yu jonemogu tunu. Aperā n̄cūrō mena yu cajorijere na cañnaricānugōeticōāta, na cacūgomirijērē yu ēmapeyocōāgu.

²⁷Tunu bairoa yu pesua, yure reyre bairo caboetiatanarē na neatīri, yu cañajoro na pajīarecōāña,’ na iñupū quetiupau p̄ame,” na ī cōña quetibujuyuru Jesús.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸Bairo atiere quetibujū yaparori bero, Jesús Jerusalēpu amajūñupū yua. ²⁹Bairi Betfagé, Betania na caīri macāa t̄p̄u cōñac̄cū, cū cabuerā p̄ugarārē na árotiyupū. Mai, Betfagé, Betania p̄ame Olivo na caīri buro t̄p̄u añuparō. ³⁰Bairi atore bairo na ī joyupū cū cabuerā p̄ugarārē:

—Ánāja ato riape cañi macāac̄p̄u. Top̄u etarā, jicāñ burro* jiyaturicure cū mujāā bōcagarā. Cū, burro p̄ame mai camasā na capesañaecū nigumi. Cūrē cū ōwārī, cū mujāā neapá yu t̄p̄u.

³¹Bairi tunu aperā, mujāārē, ‘¿Nopēirā cū mujāā ōwāñati?’ na caīata, atore bairo na mujāā iwā: ‘Marī Quetiupau cū boami,’ na mujāā iwā —na ī joyupū Jesús.

³²Bairo cū caīrō t̄go, acoásuparā cū cabuerā p̄ugarā p̄ame. Bairo na caátō yua, nipetirije Jesús cū caīatatorea bairo baiyuparo. ³³Bairi burrore na caōwārō iñarī, cū uparā p̄ame:

—¿Nopēirā cū mujāā ōwāñati? —na iñuparā.

³⁴Na p̄ame atore bairo na ī wuyuparā cauparārē:

—Marī Quetiupau cū boami. Bairi cū jāā ōwāña —na iñuparā.

³⁵Bairo cū ōwā yaparori, cū neásuparā burrore Jesús t̄p̄u. Cū nee etari yua, cū cabuerā p̄ame na jutii, cabui macāājērē, burro buire peoyuparā. Peo yaparori, Jesure cū nemugō peoyuparā burro buip̄u yua. ³⁶Bairo na caátō bero yua, Jesús p̄ame ánutuásúpu Jerusalén caátíwāpu. Bairi camasā p̄ame na jutii cabui macāājērē esocūñuparā maa cū caátíwārē. ³⁷Bairi Jesujāā Olivo buro roaro na caetaro yua, camasā Jesure causari majā p̄ame nipetiro busurique tutuaro mena ī awaja jūgoyuparā. Tunu bairoa useaniriquē mena Diore cū basapeoyuparā. Jesús cū caátijēño iñoriquē jūgōri butiōro Diore cū basapeoyuparā. ³⁸Atore bairo q̄iñ basapeoyuparā:

—¡Jesús, Dios cū cajou, marī Quetiupau majū cū cañnoi, cūrē marī cabasapeoro ñuña! ¡Jesús cū caatáje jūgōri Dios jōbui macāac̄cū mena caroaro marī animasīña! ¡Bairi nipetiro cū marī basapeoroa Dios umurecōo macāac̄cūrē! —q̄iñ basapeoyuparā.

³⁹Bairo camasā Jesure causari majā na caīrījērē t̄gōri, atore bairo q̄iñuparā fariseo* majā jicāārā, camasā watoapu caña p̄ame Jesure:

—¡Jāā cabuei, murē caīawaja usarārē tocārō na jānarotiya! —q̄iñuparā.

⁴⁰Bairo na caīrō, Jesús p̄ame atore bairo na iñupū:

—Mujāārē cariape ñiña: Añoa camasā yure na cabasapeoeticōāta, ūtā rupaa p̄ame yure basapeobujioro —na iñupū Jesús fariseo majārē.

⁴¹Merē yua, Jesús Jerusalén macātuacapu ācū, ti macārē iñajori, otiyupū. ⁴²Atore bairo na ī t̄goña yapapuayupū Jerusalén

macã macãanarê: “Mujãã, Jerusalén macãana âme rûmu mujããrê yu quetibujugamiña caroa yeri cutajere. Mujãã puame tie quetire apero cayasioropu cañnierê na cañnamasiêtôrêã bairo tiere mujãã masiêtîña. ⁴³Bairi mujããrê roro na caátipa rûmuri atígaro. Mujãã wapana puame Jerusalêrê ütã mena êñota, âmejoregarãma rupa macãpua, mujãã carutimasîêtîparore bairo írã. Bairo áticôãrî, camasã, mujãã wapana puame mujãã tocãnacãpaurpura êñota âmejoreri, mujãã âmeo quêgarãma. ⁴⁴Âmeo quêrî mujããrê pajãre peyocôãgarãma mujãã wapana puame. Bairo mujãã pajãreri, Jerusalén macã ânãtôrê átiyasio rocamajücôãgarãma. Tie ütã rupaa na caêñotamirîqûê jïcã ütã ûno buituticuti pesaricaro manopu átiyasio rocacôãgarãma, mujãã ya macã Jerusalén macã ânãtôrê. Mujãã majû Dios mujããrê cû canetõû atiere mujãã tûgopeoepu. Bairi mujããrê pajãregarãma mujãã wapana,” í yapapuayupu Jesús, Jerusalén macãrê ññajori.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

⁴⁵Bairo írî bero, Jesús etayupu Jerusalén macãrê yua. Bairo etari, templo* capairi wii, ñubuerica wiire jããñupû. Ti wiire jããetari, to macãana nunirî wapatari majãrê, bairi wapatari majã cûãrê na acurewiyoyo jûgoyupu. ⁴⁶Bairo na acurewiyojori, atore bairo na ññupû:
—Dios cû caquetibujuri tutipû bairo ñña: ‘Yu ya wii ñubuerica wii majû nigaro,’ ñña. Bairo cañquetibujumiatacããrê, mujãã puame apeye aruare bairo mujãã átiya. Camasã jeruti nunirî majãrê bairo caãna ñnirî jerutiri majã na caãni wii,

ütã wiire bairo mujãã átiya ati wii, Dios ya wiire —na ññupû Jesús.

⁴⁷Bairo áti yaparori bero, ti wiipu camasãrê na bueññupû tocãnacã rûmua ti semanarê. Bairo to cû caãno, quetiuparã sacerdote* majã, aperã Moisés ânacû cû caroticürîqûêrê cajûgobueri majã, aperã cabutoa camasirî majã puame na nipetiro, “¿Dope bairo átiri cû marî pajããrãati?” âmeo í busupëni jûgoyuparã na majû. ⁴⁸Mai, camasã puame nipetiro cû cabuerijere caroaro mena cû tûgousayuparã. Bairi cûrê na capajãrocagamirîjêrê átimasiêsuparã fariseo majã puame.

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

20 ¹Jïcã rûmu templo* wiipu camasãrê na cû cabueñnitoye, quetiuparã sacerdote* majã, aperã Moisés ânacû cû caroticürîqûêrê cajûgobueri majã, aperã cabutoa camasirî majã cûã, na nipetiro Jesutu etayuparã. ²Etari atore bairo quî jëniñañuparã:

—¿Noa na carotiro mena bairo mu átiati ññamicã mu caátiatajere?

³Bairo na cañrõ tûgo, atore bairo na ññupû Jesús cûã:

—Yu cûã mujããrê jïcã wãme yu jëniñagu. Cariape yu mujãã ywua:

⁴¿Ni ûcû camasãrê na cû bautiza* rotijoyupari Juan ânacãrê? ¿Dios, o camasã puame cû na bautiza rotijoyupari? —na ññupû Jesús.

⁵Bairo cû cañjëniñarõ tûgo, yasioroaca âmeo busuyuparã na majû cûrê na cañyupere: “¿Nopê bairo cû marî yurãati rita? ‘Dios puame cû bautiza rotijoricumi,’ marî cañata, ‘Toroque, ¿nopêirã cû caquetibujurijere cariape mujãã tûgoeti?’ marî ññujioñmi. ⁶Tunu bairoa, ‘Camasã puame cû

bautiza rotijoyupa,’ marí ī masīētīña. Bairo marí caīata, camasā puame ūtā rupaa mena marí wēpajīābujiorāma. Merē nipetiro camasā, ‘Juan ānacū Dios cū caquetibujerotijoricu majū āmi,’ ī tūgoñamasīrāma,” āmeo īñuparā.

⁷Bairi atore bairo qūñuparā fariseojāā* Jesure:

—Jāā masīētīña Juarē cabautiza rotijoricure.

⁸Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īñupū:

—Cariape yu mujāā yuetiya. Bairi yu cūā, ‘Noa ūna na carotiro mena tore bairo yu átimasīña,’ mujāārē ñi quetibujuetigu —na īñupū Jesús fariseojāārē.

La parábola de los labradores malvados

(Mt 21.33-44; Mr 12.1-11)

⁹Cabero aperā camasā catūgori majārē ati wāmerē īcōñarī Jesús na quetibujuyuru: “Āñupū jīcāū wese upau. Cū puame use wesere qūēnoñupū. Bairo ti wesere ote yaparori bero, acoásūpu cayoaropu. Mai, āgu jūgoye, cū wesere wasocūñupū aperā paari majārē, wapatagu. ¹⁰Cabero yua, use cabutiri yutea caetaro masīrī, cū ūmu jīcāūrē cū joyuru cū ya wesere cū cawasoricarā tūpu. Cūrē na cawasorique wapare bori, cū joyuru, tie wapare cū jeatībojaáto, ī. Bairo cū ūmurē cū cajomiatacūārē, wese paari majā puame, cū caetaro cū qūēñuparā. Bairo cū qūērī, ñe ūnie mácu cū átitunuo joyuparā. ¹¹Tunu ti wese upau puame apeī cū ūmurē cū joyuru. Cū cūārē torea bairo cū ásuparā. Roro cū átieperi, cū qūēñuparā. Bairo áti yaparori, ñe ūnie mácu cū átitunuo joyuparā cū cūārē. ¹²Cabero apeī, tunu

cū joyuru. Tunu torea bairo cū ásuparā ti wesere capaari majā puame. Roro cū cāmii turi, cū acuwīyo joyuparā ti wese camanopu.

¹³“Bairo jeto use wese macāāna na caáto īñamirī, atore bairo ī tūgoñañupū use wese upau majū puame: ‘¿Dope yu ácuati yua? Yu macū, yu camairē cū yu jogu na tūpu. Cū roquere cū nucūbugobujiorāma, yu macū cū caānoi,’ ī tūgoñañupū. ¹⁴Bairi cabero yua, wese paari majā puame ti wese upau macū cū caatóre īñarī, āmeo īñuparā: ‘Atiyami ati wese upau macū. Cūā niñami cū pacu cū cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairi cū marí pajīārocacōāto. Bairo marí caápata, ati wese uparārē bairo marí tuagarā,’ āmeo īñuparā na majū. ¹⁵Bairo caīrā ānirī na caīrōrēā bairo ásuparā. Ti wese tūnipu cū neowaátī, cū pajīā rocacōāñuparā,” na ī quetibujuyuru Jesús.

Bairo ī quetibuju yaparo, atore bairo na ī jēniñañupū cū caīrījērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ácumī mujāā ī tūgoñañati cū macūrē na capajīārocaro bero ti wese upau puame yua? ¹⁶Bairo átigumi: Topu á, ti wese paari majārē na pajīā recōāgumi. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgumi,” na īñupū Jesús.

Bairo cū caīrō tūgori, atore bairo qūñuparā Jesure:

—īTocārōā ī jānaña tiere! īlētīcōāña! —qūñuparā.

¹⁷Bairo na caīrō, na īñarī, atore bairo na īñupū:

—¿Nopēirā, ‘Tocārōā ī jānaña tiere,’ yu mujāā īñati? ¿Torea bairo na ī quetibuju woacūsupari Dios yaye quetibujurica tutipure? Atope bairo īña:

‘Ūtā mena cawii qūēnorī majā jīcā ūtāārē na caboetimiatacūārē, tia puame caāni majūrīcā nigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujoricaro, ’i quetibujū woacūñupā Dios ya tutipū.

¹⁸Bairi ni jīcāū ūcū tia ūtāā mena cū cañarocapeata, rocapecoabujioūmi. Tunu bairoa tia, jīcāū buipū to cañarocapeata, cū rocaboo rocacōābujio —na ī quetibujūyupū Jesús.

¹⁹Bairo cū caīquetibujū yaparoro, quetiuparā sacerdote majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīquērē cajūgobueri majā pūame masicōāñuparā Jesús cū caīrijērē. “Marī pūame tia ūtāārē carocari majārē bairo marī āniña. Bairi marīrēā īgu īcūmi Jesús,” ī tūgoñañuparā. Bairo ī tūgoñamasīrī jicoquei Jesure cū ñegamiñuparā. Bairo cū ñegamirācūā, cū ñemasīēsuparā, camasārē na uwirā.

El asunto de los impuestos

(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)

²⁰Bairi Jesutū na joyuparā catūgorutiri majārē. Na pūame nūcūbūgori majārē bairo Jesure na cabai īnorō boyuparā, rorije cū busuo joroque īrā. Bairi roro cū caīata, quetiupū gobernadore* cū marī busūjāmasīgarā īrā, bairo na joyuparā.

²¹Bairi na pūame cūtu etari, atore bairo qūī jēniñañuparā Jesure: —Cabuei, jāā masīña merē mū caātīānierē. Mūa, caroaro cariape minucūña. Tunu bairoa caānorē bairo mū quetibujūnucūña. Aperā roro na cabaurije, aperā caroaro na cabaurije jūgori mee na miñabeseya. Mūa, cariapea Dios marīrē cū caānirotiricarorea bairo mū bueya. ²²Bairo cabai ānirī, ĩdope bairo mi tūgoñañati romano* majā marīrē na carotirijere? ĩTo ñiñati quetiupū emperadore* camasā yaye dinerore jeri jāā cajoata, o to ñueticuti? —qūī jēniñañuparā.

²³Jesús pūame roro na caītūgoñarijērē masicōārī, atore bairo na īñupū:

²⁴—Jau, yūre joñijate moneda tiire —na īñupū.

Bairo na canunirō, na īñupū: —ĩNoa riapē to tusayati ti tii moneda tiīacarpūre? Tunu bairoa, ĩnoa wāme woaturique to tusayati? —na ī jēniñañupū Jesús.

Bairo cū caīrō, na pūame īñuparā: —Emperador, quetiupū ya wāme, bairi tunu, cū riapē tusaya ti tii moneda tiīacarpūre —qūīñuparā.

²⁵Bairo na caīquetibujūro, atore bairo na īnemoñupū Jesús tunu: —Toroque emperador quetiupūre cū yaye caānierē, cūrē cū tunujoya. Tunu bairoa Dios yaye caānierē Diore cū jonucūña —na ī quetibujūyupū Jesús fariseojāārē.

²⁶Bairo cū caīrijērē tūgori yua, nopē bairo pūame qūito masīēsuparā fariseo majā pūame camasā watoare. Bairoa bocā busueticōāñuparā, Jesús na cū cayurijere tūgorā. “īNocārō cū masīñati!” ī, tūgoñacōā jānasuparā yua.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)

²⁷Cabero jīcāārā, saduceo* majā na caīrā qūīñarā asūparā Jesure. Mai, saduceo majā pūame atore bairo caītūgoñarī majā āñuparā: “Camasā cariacoaatana, nopē bairo catitunu masīēnama,” ī tūgoñañuparā. Bairi atore bairo qūīñuparā Jesure:

²⁸—Cabuei, Moisés ānacū atore bairo marīrē ī woatucūñañupī tirūmūpure: “Nī jīcāū ūcū cawāmojiyaricū cū numo mena pūnaa mácūā cū cariacopaata, cū ānacū bai pūame cū buiacore cō cū wāmojiyaáto. Bairo cū caáto, cū pūnaa caāniparā pūame cū ānacū pūnaarē bairo

ānibujiorāma,” icūñupī. ²⁹Tiere mu masī. Bairi ape wāmerē icōñarī jāā quetibujura mai: Āñuparā jīcāni, jīcāñ pūnaa jīcā wāmo peti puga pēnirō caānacāñ majū. Bairi cajūgocu pūame wāmojiya jūgoypu. Cabero pūnaa mácūā riacoásupu. ³⁰Bairi cū ānacū bai pūame cū buiacore wāmojiyayupu tunu. Cabero pūnaa mácūā riacoásupu cū cūā. ³¹Tunu bairoa cū ānacū bai, apei pūame cū buiacore wāmojiyayupu tunu. Cabero cū cūā riacoásupu pūnaa mácūā. Bairi, bairo jeto baiyuparā nipetiro na ānana bairā, aperā cūā. Bairo nipetiro cō mena nūmo cutimirācūā, nipetirā cō mena pūnaa mána jeto riapeticoasuparā. ³²Cabero na ānana nūmo caānimirīcō cūā riacoásupo. ³³Bairo ati yepapu nipetirā nūmo caānacō ānirī yua, cariaricarā tunu na cacatiropu na caāno, ĩni nūmo majū cō ānicuti? —qūī jēniñañuparā saduceo majā Jesure.

³⁴Bairo na cañrijērē tūgo, atore bairo na ĩñupū:

—Ati umrecóore caāna, carōmia manapu cutinucūñama. Caūmua cūā nūmo cutinucūñama. ³⁵Aperā Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori, ape umrecóore tunu catiri, caetaparā pūame roque nūmo manigarāma. Tunu bairoa na pūnaa rōmiarē na nūmotietigarāma. ³⁶Topure pugani riaetigarāma nipetiro to macāāna. Ángelea majā na caānorē bairo nigarāma. Tunu bairoa Dios cū cacatiorā ānirī, cū pūnarē bairo majū caāna nigarāma. Bairi nūmo cutaje manigaro ti umrecóopure yua. ³⁷Bairi Moisés ānacū cū caquetibujūwoacūñarīcā tutipu marī quetibujū masiōña atore bairo: ‘Nipetiro camasā cariacoaatana nimirācūā, caticoagarāma.’ Ti tutipu yucu ūmirōcūā caūpetietiiere

cū caquetibujūricapaupe atore bairo ĩ woatuyupi Moisés: ‘Yua, yu āniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiupau caānacū,’ ĩñupī. ³⁸Dios pūame cayasirā ānana ūna quetiupau mee niñami. ĩCacatirā majū quetiupau roque niñami! Dios, cū caññajorore na nipetiro cacatirārē bairo caāna niñama —na ĩ quetibujuyupu Jesús saduceo majārē.

³⁹Bairo cū cañrō tūgori, jīcāārā fariseo majā mena macāāna atore bairo qūñuparā:

—Cabuei, caroaro majū mu quetibujuya —qūñuparā Jesure.

⁴⁰Bairi yua, pugani cū jēniñanemo masiēsuparā.

¿De quién es descende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹Cabero Jesús atore bairo na ĩ jēniñañupā:

—ĩNopēirā, “Mesías* Dios cū cajou, David ānacū pārāmi nigūmi,” na ĩ quetibujūnucūñati? ⁴²David ānacū pūame Salmos tutipure atore bairo ĩ woatuyupi:

‘Dios pūame yu Quetiupare atore bairo qūiwī:

“Ato ruiya cariape nūgōā pūame mai.

⁴³Mu pesua caānanarē na yu canetōncārō bero, mu pūame na mu rotimasīgu.”

ĩñupī David ānacū, Dios cū cañriqūērē.

⁴⁴Bairi Dios cū cajoure, “yu Quetiupau” cū cañmiatacūārē, ĩnopēirā, “David ānacū pārāmi ānigūmi,” na ĩ quetibujūnucūñati? —na ĩñupū Jesús, na catūgomasīparore bairo ĩ.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 11.37-54)

⁴⁵Cabero capāārā camasā na catūgoño, atore bairo na ĩñupū Jesús

cū cabuerārē: ⁴⁶“Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā na caátīānierē tūgoñamasīña: Na puame jutii cayowerijere jāñajesoyama. Bairo cajāñarā ānirī maapu na caāñesēāta, nipetiro camasā nūcūbugorique mena na cajēnirōrē bonucūñama. Tunu bairoa ñubuerica wiiripū na caápáta, caroapauri jetore ruiganucūñama. Tunu bose rūmū caāno narē na capiiata, caroapaurē ruiirī ũgaganucūñama. ⁴⁷Tunu bairoa cawapearā rōmirī ya wiirire ēmanucūñama. Tunu yoaro Diore cū jēniñubetonucūñama. Na puame roque aperā netōjāñurō popiye tāmuogarāma.”

La ofrenda de la viuda pobre
(Mr 12.41-44)

21 ¹Cabero templo* wiipu ācū, Jesús paio cadinero cunarē na iñajoyupu. Na puame dinero jāñrīcā pataripu na yaye dinerore jāñrā āsuparā. ²Na bero cawapeao cabopacao cūā jāññupō puga moneda, cobre* tiiriacarē, cacūgoeco majū nimiocūā. ³⁻⁴Bairo cō caáto iña, atore bairo na iñupū Jesús:
—Ānoa cadinero cūgonetōōrā ānirī narē catuarijere jāññama. Atio cawapeao puame cabopacenetōō ānirī, cō cacūgomirijē nipetirijere jāññamo. Bairi cariape mujāārē ñiña: Dios cū caññajoro atio puame cadinero cūgorā netōōjāñurō jāññamo —na iñupū Jesús.

Jesús anuncia que el templo será destruido
(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵Cabero jīcāārā to caāna templo wiire iñarī, atore bairo āmeo ī busuyuparā: “iNocārō caroa wii majū to āñiñati ati wii! Paca ũtāpāirī ñiña. Tunu bairoa camasā aperā na canunirīqūērē na cacūrīqūē mena

caroa wii majū bauya,” āmeo ī busuyuparā, templo wiire iñarī na majū.

Bairo na caīrō tūgori atore bairo na iñupū Jesús:

⁶—Jīcā rūmū, ati wiire roro na caátipa rūmū etagaro. Bairo caetaro, jīcā ũtāā ũno bui tuticuti pesaricaro manopū átiyasio rocacōāgarāma ati wiire —na iñupū Jesús camasārē.

Señales antes del fin
(Mt 24.3-28; Mr 13.3-23)

⁷Bairo Jesús cū caīrō, atore bairo qūī jēniñañuparā:

—Cabuei, ĩnocārōpu to bairoati atie mu caīrījē? ĩDope bairo merē, “Jesús cū caīrīqūē etaro baiya,” jāā ī masīrāati?

⁸Bairo na cañjēniñarō tūgori, atore bairo na iñupū Jesús: “Caroaro majū mujāā tūgoñamasīgarā, jāāpu jāā iñocore, irā. Capāārā atīgarāma cañtoñesēārī majā. Atoe bairo iñarāma: ‘Yua, yu āñiña Dios cū cajou. Āmea ñiña Dios marīrē cū canetōōrī yutea,’ iñarāma. Bairo na cañmiatacūārē, cariape na mujāā tūgoetigarā. ⁹Tunu bairoa mujāā queti tūgogarā: ‘Camasā aperopū cūārē āmeo pajīārā átiuparā.’ Bairo na caátie quetire tūgori, tūgo acuaeticōāña. Ati ũmurecōo capetiparo jūgoye bairoa cabaijūgoye cutipee ñiña bairopua. Bairi tūgo acuaeticōāña,” na ī quetibūjuyupu Jesús.

¹⁰Ī quetibūju yaparo, na quetibūju nemoñupū tunu: “Aperā jīcā yepa macāāna, ape yepa macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu bairoa jīcā macā macāāna, ape macā macāāna mena āmeo pajīāgarāma. ¹¹Tunu tutuaro mena ati yepa cūā yuñigaro nipetiropu. Apeye aua riarique atīgaro. Riaye cūā noo caāno cānacāpaurua nigaro. Tunu ũmurecōopure acñorije majū bai iñogaro. Marī caññañaeñiē ũnie bai iñogaro.

¹²“Mai, atie cabaiparo jūgoye mujäärē roro átijūgogarāma. Mujäärē ñerī, popiye mujää baio joroque mujää átigarāma. Ñubuerica wiiripū mujäärē jeágarāma, to macāāna mujäärē na cañnabeseparore bairo írā. Bairo átiri, mujäärē preso jorica wiipū mujää cūrecōāgarāma. Tunu yū yarā mujää caāno jūgori, na puame mujäärē roro na catutiparore bairo írā, quetiuparā gobernadores,* bairi quetiuparā reyes* tupū cūārē mujää neágarāma. ¹³Bairo na caátimiatacūārē, na ūnarē yū yaye quetire nemojāñurō mujää quetibūju masígarā bairāpua. ¹⁴Bairi quetiuparā roro mujäärē na caátiparo jūgoye, ‘¿Dope bairo na marī írāati?’ í tūgoña macāētīcōāña. ¹⁵Yū puame mujää caípeere yū masīōgn. Bairo yū caátoi, ni jīcāū ūcū mujää pesua mena macāācū mujää cairījērē nūcāmasīētīgumi. Ni ūcū manīgumi mujäärē cabotioū. ¹⁶Bairāpua, mujää yarārē bairo caāna nimirācūā, mujää busujā buitiregarāma. Bairi mujää pacua, mujää bairā, aperā mujää yarā, mujää baparā cūā mujää busujā buitiregarāma. Bairo átiri, jīcāārārē mujää pajīāregarāma. ¹⁷Bairi yua, atī ūmurecōo macāāna nipetiro mujäärē ññategarāma, yū yarā mujää caānoi. ¹⁸Bairi roro mujäärē na caátimiatacūārē, mujää yasietigarā. Mujää poawē jīcāwēācā ūno yasietigarō. ¹⁹iBairi yū yaye jīcā wāmeacā ūnorē jānaeticōāña, mujäärē Dios cū canetōōparore bairo írā!

²⁰“Jīcā rūmū soldaua,* pajīārī majā Jerusalén macārē na cajotoa āmejorero ññarā, atore bairo mujää í tūgoñamasígarā: ‘Merē ati macā yasígaro baiya,’ mujää í tūgoñagarā.

²¹Bairi mujäärē ñña: Judea yepa macāāna ūtā yucupū na ruti ápáro. Aperā Jerusalén macāāna ti macārē na

witiweyoátō. Tunu aperā wesepū caāna ti macārē na tunuapéricōātō. ²²Ti rūmurī puame camasā rorīje na caátiei jūgori popiye na cabairi rūmurī nigaro. Nipetiro baigaro Dios busurica tutipū cū caīquetibūju jūgoyeticūrīcārōrē bairo. ²³Ti rūmurē roro ati yeparūre bairique nigaro. Dios puame popiye na baio joroque na átīgumi, na yaye wapai. iBairi carōmia bairirupū caāna popiye netōōrō baigarāma! iTunu bairoa, caūpūrāācārē capūnaacua cūā popiye netōōrō baigarāma ti rūmurē! ²⁴Bairi ti macā macāāna jīcāārā besui riagarāma. Aperā preso joricarā na caānoi, nipetiro macā macāārīpū ácoagarāma. Aperopū macāāna puame Jerusalén macārē ēmacōāgarāma yua. Na puame ti macāpū nicōā nigarāma Dios cū caátirotiricarō cārō,” na í quetibūjuyupū Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mt 24.29-35, 42-44; Mr 13.24-37)

²⁵Í quetibūju yaparo, atore bairo na ñnemoñupū tunu: “Jō ūmurecōopū ricaati cabaurije baugaro. Muipū ūmureco macāācū, ññami macāācū cūā, ññocōā cūā ricaati baugarāma. Bairi yua, nipetiro camasā tiere ñña acuacoagarāma. Tunu bairoa ria capairiya oco turi roro cabusuocajorore tūgori tūgo acuacoagarāma. ²⁶Camasā puame bairo cabairo ññarī: ‘¿Dope bairo to bairoati ati ūmurecōo?’ í uwitūgoñagarāma butioro. Ññocōā cūā yuguiñacoagarāma. ²⁷Bairo cabairo beropū, yū, Camasā Jūgocure ññamugō jogarāma. Buseriwo watoapū nocārō yū catuturīje mena, bairi yū caasiyabatorije mena yū caatōre ññajogarāma. ²⁸Bairi mujäärē ñña: Mujäärē yū caquetibūjurīje bairo caetaro ññarī wāmūnūcāña.

Bairo wām̄nucārī, jōbui p̄ame mujāā wām̄orirē n̄m̄uḡōjori coteya. Yū, tocārōā yū atīḡu, mujāārē netōū acá,” na ī quetibujuyuru Jesús.

²⁹Bairo ī quetibujū yaparori, ati wāmerē īcōnarī na quetibujū nemoñupū tunu: “Higuera* cawāmecuti yucu, o apeī yucu cabairijere mujāā masīña.

³⁰Ti yucu cawāma pūū cawasoaro īnarī, ‘Merē cūma cōnarō baiya,’ mujāā ī masīña. ³¹Torea bairo mujāārē yū caquetibujurije caetaro īnarī, ‘Merē Dios cū carotimasirīpau cōnarō baiya,’ mujāā ī masīgarā.

³²“Cariape mujāārē nīña: Mujāārē yū caquetibujurije baijūgogaro ti yūtea macāāna na cariaparo jūgoye. ³³Ati m̄m̄recóo, ati yepa cūā yasipeticoagaro. Yū yaye quetibujurique roque petietigaro. Yū cairōrēā bairo baicoagaro.

³⁴“Caroaro tūgoñaña. Ti rūm̄u caetaparo jūgoye mujāā īña acūare. Nemo yū catunuetari rūm̄urē, yū yarā roro na caátianōrē nīnagaetiya. Cacūmurārē, bairi ati yepa macāājērē catūgoñarīqūē pairā cūārē na nīnagaetiya. Bairi caroaro āña tocānacā rūm̄ua.

³⁵Waibucu p̄ame petiire cū cayoata, rutimasīētīñami. Torea bairo ti rūm̄u caetaro, camasā tocānacāpau macāāna rutimasīētīgarāma.

³⁶Bairi yū caetaparore caroaro yuya. Tunu atore bairo Diore cū jēniña: “Ti rūm̄u caetaripau tūgoñatutuariquere jāā joya, ti rūm̄u cabaipeere jāā canetōmasīparore bairo irā. Bairi tunu jāā, Camasā Jūgocu t̄pu jāā caetaparore bairo irā, tūgoñatutuariquere jāā joya,’ qūī jēniña tocānacā rūm̄ua,” na ī quetibujuyuru Jesús.

³⁷Jesús p̄ame m̄m̄recore templo wiipu n̄buenucūñupū ti semanarē.

Nami p̄amerē ácoanucūñupū Olivo cawāmecuti burop̄u, n̄ami netōōḡu.

³⁸Camasā nipetiro tocānacā n̄amirōcā caāno templo wiipu etanucūñuparā, Jesús cū cabuerijere tūgorā etarā.

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5, 14-16; Mr 14.1-2, 10-11; Jn 11.45-53)

22 ¹Merē yua, cōnarō baiyuparo bōse rūm̄u, Pascua* na caīrī rūm̄u, pāārē cawauarije caasua manierē na caḡari bōse rūm̄u majū. ²Quetiuparā sacerdote* majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā p̄ame, “¿Dope bairo átiri Jesure cū marī pajīārāati?” āmeo ī busuyuparā na majū. Bairāp̄ua, átimasīēsuparā mai, camasārē uwirā.

³Bairi yua, wātī cū jāāñupū Judas Iscariote na caīrē. Cū p̄ame Jesús buerī majā p̄uga wāmo peti rūpore p̄uga p̄enirō cānacāū mena macāācū jīcāū āñupū. ⁴Bairi yua, Judas p̄ame na īñau ásūpu quetiuparā sacerdote majā, bairi tunu aperā templo* wii quetiuparā majūrē. Na t̄pu etari, Jesure busujā buitirocāñupū, cū na capajīāmasīparore bairo ī. ⁵Bairo cū caīrō tūgo yua, ūseanicoasuparā. Bairo ūseanirī, “Dinero m̄urē jāā jogarā tie wapa,” qūīñuparā templo wii quetiuparā p̄ame Judare. ⁶Bairo cū na caīrō, “Jaḡ,” irī, jeyupu dinerore. Tie dinerore jeri bero, Judas p̄ame camasā manorē īnarī macājūgoyupu, Jesure na ñerotigu.

La Cena del Señor

(Mt 26.17-29; Mr 14.12-25; Jn 13.21-30; 1Co 11.23-26)

⁷Merē yua, etayuparo Pascua bōse rūm̄u, pāārē cawauarije asuena na caḡari bōse rūm̄u. Tunu bairoa oveja* nurīcū macū cordero* na caīrē pajīārī

na caŕgari bose rŭmũ etayuparo.

⁸Bairo ti rŭmũ caetaro iña, Jesús puame atore bairo na i joyupũ Juan, apei Pedro menarẽ:

—Pascua bose rŭmũ marĩ caugapeere qũenoyurájá.

⁹Na puame bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩnupará:

—¿Noopũ marĩ caugapeere jáã caqũenoyuro mũ boyati?

¹⁰Bairo na caĩjẽniñarõ, atore bairo na iñupũ Jesús:

—Jerusalén macārẽ etarã, mujãã bócaetagarã jĩcãũ caĩmurẽ, ocorũ pusari caácũre. Cũrẽ cũ bócaetari, cũ bero mujãã usaápá. ¹¹Cũ usaa yua, cũ wiipũ cũ cajããrõ, ti wii upaure atore bairo cũ mujãã ĩgarã: ‘Cabuei bairo ĩ jẽniñajoyami: “¿Noopũ to ãniñati Pascua bose rŭmũ caãno yũ cabuerã mena yũ caugapa arua?” ĩ jẽniña rotijoyami,’ mujãã ĩgarã. ¹²Bairo mujãã caĩjẽniñarõ, mujãã iñogumi jõbuiũ caroaro qũenoweyorica aruare. Topũ marĩ caugapeere mujãã qũenoyuwa — na iñupũ Jesús.

¹³Bairo cũ caĩrõ tũgo, acoásupará. Topũ na caetaro, nipetiro Jesús na cũ caĩtatorea bairo baipticõãñuparõ. Bairi topũ qũenoyuyupará Pascua bose rŭmũ na caugapeere yua.

¹⁴Cabero yua, na caugari hora caetaro, Jesús bairi cũ cabuerã nipetiro etanumurĩ ruiyupará mesapũ. ¹⁵Bairo nipetiro na caruiro iñarĩ, atore bairo na iñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—iNocãrõ majũ ati Pascua bose rŭmurẽ mujãã yũ jũgougaganucũmitũjoapũ yũ cariaparo jũgoye! ¹⁶Cariape mujããrẽ ñiña: Dios cũ carotimasĩrĩpaũ caetaparo jũgoye mujãã mena yũ uganemoetigu —na iñupũ.

¹⁷Bairo ĩ yaparo, cũ wãmo mena jĩcãrũ etiricarũre nerĩ, “Dios, mũ

ñujãñũña jáã mena,” qũĩ yaparori, atore bairo na iñupũ Jesús, cũ cabuerãrẽ:

—Atie use ocore ãmeo tiãbato peyocõãña. ¹⁸Cariape mujããrẽ ñiña: ãmea mujãã mena atie use ocore pũgani yũ etinemoetigu yũ Pacu cũ carotimasĩrĩpaũ tunu caetaro marĩ caetinemoparo jũgoye.

¹⁹Cabero tunu cũ wãmo mena pããrẽ nerĩ, “Dios mũ ñujãñũña jáã menarẽ,” ĩ yaparori, carecomacã peenerĩ na batoyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ. Nunirĩ atore bairo na iñupũ:

—Atie pan, yũ rupãũ ñiña. Mujããrẽ yũ cariabojarije macããjẽ ñiña. Bairi mujãã cũã, cabero atore bairo yũ caátajere tũgoñarĩ, pããrẽ mujãã bato uganucũgarã —na iñupũ.

²⁰Cabero tunu torea bairo ásupũ etiricarũre, uga yaparori bero. Atope bairo na iñupũ Jesús:

—Atiru macããjẽ use oco puame yũ riĩ ñiña. Camasãrẽ netõõgũ, yũ riacoagu. Bairo yũ caríapee jũgori cawãma wãme camasãrẽ Dios cũ caátibojacũrĩjẽ ñiña. ²¹Tunu apeyera yũre roro caĩbuitirocapaũ yũ mena, yũ caugari mesapũ ugaruiyami cũ cũã. ²²Toresũna, yũ, Camasã Jũgocũ, yũ Pacu yũ cũ cabairotijoricarorea bairo yũ baigu. Cabaimiatacũãrẽ, yũre caĩbuitirocapaure cũ carorije wapa paio nigaro —na iñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

²³Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, “¿Ni majũ cũ ãnicuti cũrẽ caĩbuitiri majõcũ?” ãmeo ĩ jẽniña jũgoyupará na majũ, cũ cabuerã puame.

Quién es el más importante

²⁴Cabero tunu Jesús cũ cabuerã puame, “¿Ni majũ cũ ãnicuti jĩcãũ marĩ mena macããcũ, caãni majũũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo ĩ busuyupará. ²⁵Bairo na

cairĩjērē tũgo, atore na ĩnupũ Jesũs: “Ati yepa macãana quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena na rotiepeyama na roca macãanarē. ‘Camasãrē cajuána’ wãmecutiyama bairãpua. ²⁶Tore bairo na cabaimiatacũãrē, mujãã puame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo puame bairotiya mujããrē: Mujãã mena macããcũ, caãnimajũrē bairo caãnigau mujãã mena macããcũ, mujãã roca netõjãñurõ carotimasĩrē bairo añirotiya. Tunu bairoa carotiri majõcure bairo caãnigau, mujãã ãmurē bairo cũ ãmarõ. ²⁷Toroque, çni puame cũ ãnicuti caãnimajũrē bairo caãcũ: Mesapu saugarui puame, o cãrē caugarique quẽnonuu puame, cũ ãnicuti caãnimajũrē bairo caãcũ? Ati yepa macãana puame, ‘Mesapu saugarui puame cãrē caugarique quẽnonuu netõõrõ caãnimajũñ niñami,’ ĩ tũgoñabujiorãma. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrē, yu puame ugariquere caquẽnonuu ãmurē bairo yu añiña mujãã menarē.

²⁸“Apeyera tunu ati yepapure popiye yu cabairi rãmurĩrē mujãã roque tocãnacãnia yu mena mujãã bapacuti ãmũ. ²⁹Bairo mujãã cabairoi, yu Pacu yure rotimasĩriquẽrē cũ cajoricarorea bairo yu cãã rotimasĩriquẽrē mujããrē yu joya. ³⁰Bairi yu carotimasĩripaupu mujãã cũã eti, uga, mujãã átigarã yu ya mesapu. Tunu bairoa quetiuparã na caruĩro ãno, tronopu* mujãã ruigarã. Israel yepa macãana, puga wãmo peti rupore puga pẽnĩrõ cãnacã poari macãana na caãtajere ĩnacõñarĩ na mujãã ĩñabesegarã,” na ĩnupũ Jesũs cũ cabuerãrē.

Jesũs anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹Cabero tunu quĩnemoñupũ Jesũs Simorē:

—Simõn, yu yau, tũgoya yu cairĩjērē: Satanás* puame mujããrē busujãgũmi, roro mujãã caátiparore bairo ĩ. Jicãũ trigo* aserire cũ cajugarerore bairo mujãã cũãrē regayami. Yu mena mujãã caãnorē boojãetĩñami. ³²Bairo Satanás mujããrē cũ caátigamiatacũãrē, yu puame murē Diopure yu jẽnibojaapu, cũ mena caroaro majũ mu catũgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairi yua, yu mena tunu caroaro nemojãñurõ tũgoñatutuari marĩ yarãrē caroaro na mu jũgoãnigu.

³³Bairo Jesũs cũ caĩrõ tũgo, quĩñupũ Pedro puame:

—Yu Quetiupau, di rũmu ãno mu yu aweyoetigu. ãmea mu mena preso jorica wiipu yu ãmasĩña. Tunu bairoa mu mena yu baiyasi masĩña —quĩñupũ Simõn Jesure.

³⁴Bairo cũ caĩrõ, atore bairo quĩñupũ Jesũs Simorē:

—Pedro cariape murē ñiña: ãme ñamia ãbocu cũ capiiparo jũgoye itiani majũ, ‘Cũ yu masĩetĩña Jesure,’ yu mitogu —quĩñupũ Jesũs Simorē.

Se acerca la hora de la prueba

³⁵Cabero tunu atore bairo na ĩnupũ Jesũs:

—Mujããrē wasopoa ãno, bairi moneda jããricã poa ãno cũãrē, bairi tunu ruo juti ãnie cũãrē cũgoena, mujããrē yu caãrotirica rãmurē, çñe ãnie mujãã to rusari? —na ĩnupũ Jesũs.

Bairo cũ caĩrõ, quĩñuparã:

—Ñe ãnie jãã rusaapu.

³⁶Bairo na caĩrõ, na ĩnemoñupũ tunu: —Bairi ãmerã, cawasopoacucu, cũ wasopoa cũ neápãro. Tunu bairoa cũ moneda jããricã poa cũãrē cũ neápãro. Bairi tunu jarericapãĩ cacũgoecu cũã, cũ oco juricarore nunirocari, jicãpãĩ cũ jarericapãĩ wapatiãto. ³⁷Bairi mujããrē ñiña:

“Atore bairo ī woatuyayupa mai yu cabaipeere Dios busurica tutipũ: ‘Carorije caána watoapu yasigumi.’ Bairi nipetirije yure Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyetirique, na caĩricārõrẽã bairo baipecticoagaro,” na ñupũ Jesús.

³⁸Bairo cū caĩrijẽrẽ caroaro tũgoñamasiẽtirĩ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãa Quetiupau, ato niña jarericapãĩrĩ pugapãĩ. Tie mena na marĩ ãmeo qũẽmasiña.

Bairo na caĩrõ, Jesús puame na ñupũ:

—Tocãrõ majũ átia mano. Bairo marĩ áperigarã —na ñupũ Jesús, bairo na caĩrõĩ.

Jesús ora en Getsemaní (Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)

³⁹Cabero yua, acoásupũ Olivos na caĩrĩ burupũ. Topũ caájeyanucĩricũ añirĩ topũ ásupũ. Bairo Jesús cū caátõ, cū cabuerã cūã cū ʒsa ásuparã. ⁴⁰Bairi yua, topũ na caetaro, atore bairo na ñupũ:

—Diore cū jẽniña, wãtĩ mujããrẽ cū canetõõẽtiparore bairo ñrã —na ñupũ Jesús cū cabuerãrẽ.

⁴¹Bairo na ï yaparori bero, Jesús puame ãtããrẽ wẽjoricaro cãrõ wuri, cũ rupopaturi mena etanumurĩ Diore cū jẽnijũgoyupũ. ⁴²Atore bairo ï jẽniñupũ: “Caacu, mu cabooata, atie roro yu canetõpeere yu mu netõõbojagu. Bairopua, yu caborore bairo to baieticõãto. Mu caborore bairo roque to baiãto,” ï jẽniñupũ Jesús.

⁴³Bairo cū caĩjẽniãnipaua, ángel* buiaetayupũ, Jesure tũgoñatutuarique cū jogũ. ⁴⁴Bairo roro cū canetõrijẽ watoapu, Jesús netõjãñurõ jẽninemoñupũ. Bairo cū cajẽnirõ, cū caasipuarije oco puame riĩre bairije tapiwẽñuparõ yeparũ.

⁴⁵Bairo Diore jẽni yaparori, wãmũñcã ásupũ cū cabuerã tũpũ. Jesús puame cacãñirãpũrẽ na etayupũ. Cũ cabuerã puame Jesús cū caĩrijẽrẽ tũgoñatutuaetiri cãnicosuparã.

⁴⁶Cacãñirãrẽ na etari, na ñupũ Jesús: —¿Nopẽĩrã mujãã cãniñati? Cãniena, wãmũñcãrĩ Diore cū jẽniña, wãtĩ mujããrẽ cū canetõõẽtiparore bairo ñrã —na ñupũ Jesús, cū cabuerã cacãñirãrẽ na etari.

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.2-11)

⁴⁷Bairo cū cabuerãrẽ cū caĩãnoa, capããrã camasã etayuparã. Narẽ cajũgõu Judas ãñupũ. Puga wãmo peti rupore puga pẽnirõ cãnacãũ Jesús cū buerã mena macããcũ jĩcãũ caãninucũmiricũ ãñupũ. Bairi yua, Judas puame Jesutu etayupũ, cū jẽnigu. Etari, caroaro mena átitori, cū ãpũñupũ. ⁴⁸Bairo cū caátõ, Jesús puame atore bairo qũĩñupũ:

—Judas, ¿nopẽĩ yu, Camasã Jũgõcure ãpũrĩ yu mu ïbuiti rotagayati? —qũĩñupũ.

⁴⁹Bairi Jesús mena macããna puame caetari majã na caãtigarijere ñnarĩ, qũĩñuparã Jesure:

—Jãa Quetiupau, ¿jarericapãĩrĩ mena na jãa qũẽcutĩ?

⁵⁰Bairo ñrĩ, jĩcãũ na mena macããcũ puame sacerdote majã quetiupau ãmũrẽ cū cãmii tuyupũ. Cũ ãmorõ cariape nũgõã puamerẽ cū patañocõã joyupũ. ⁵¹Bairo cū caátõ ñña, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Na mena ãmeo qũẽẽtĩcõãña —qũĩñupũ.

Bairo ï yaparori, cū capataacũ ãmorõrẽ ñerĩ, cū pititu catioyupũ tunu.

⁵²Áti yaparori bero, na ñupũ Jesús. Quetiuparã sacerdote majã, bairi templo wii quetiuparã majã, aperã

cabutoa camasirī majā, nipetiro cūrē ñegarā caetari majārē, atore bairo na ññupū:

—¿Nopēirā cajerutiri majōcu yu cañnorē bairo jarericapāirī mena, bairi yucu rucari mena yu mujāā ñerā atīati? ⁵³Tocānacā rūmua mujāā watoa yu āninucūāpū templo wiipure. Bairo yu caānimiatacūrē, ni jicāū ūcū mujāā mena macāācū yu ñeemi. Āme ati ñamipu mujāā caātigarijere mujāā átimasigarā bairāpua wātī cū carotiore bairo —na ññupū Jesús.

Pedro niega conocer a Jesús
(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)

⁵⁴Bairo cū cairō bero, cū ñeñuparā Jesure. Bairo cū átiri, cū neásuparā yua, sacerdote majā quetiupau ya wiipū. Pedro pñame yoajāñurōpua na ññausayupū. ⁵⁵Cabero topū etarā, guardia* pñame peero rioyuparā ti wii macā yepa recomacārē. Bairo átiri, ti peerotū jūma ruiyuparā. Pedro cūā na ture ruiyupū. ⁵⁶Bairo peerotū cū caruīro, jicāō paabojari majōco Pedrore qūññaqūēnorī bairo ññupō:
—Ñni cūā Jesús mena macāācū ācūmi.

⁵⁷Pedro pñame ñtori atore bairo cō ññupū:

—Yu yao, cū yu masiētīña.

⁵⁸Cabero tunu apei Pedrore qūññarī, bairo qūññupū:

—Mu cūā, Jesús mena macāācū mu āniña.

Pedro pñame qūññupū:

—Yu baietiya, tame. Cū mee yu āniña.

⁵⁹Bairi tunu jicā hora bero, apei cūā jicāū na mena macāācū tutuaro mena na ññupū cū yarārē:

—Cariape mujāārē ñiña: Ñni cūā Jesús mena macāācū ācūmi. Ānia, Galilea macāācū ññami.

⁶⁰Bairo cū cairō tūgo, Pedro pñame qūññupū:

—Tame, merē mujāārē, ‘Cū yu masiētīña,’ mujāā ñimiñajā —na ññupū.

Bairo Pedro cū caitoānipaua jicāū ābocu piyupū yua. ⁶¹Marī Quetiupau pñame āmejoreri, qūññajoyupū Pedrore. Bairo cū caāto, Pedro pñame tūgoña bōcayupū marī Quetiupau cū caīatajere. “Pedro āmeacā ābocu cū capiiparo jūgoye itiani, ‘Cū yu masiētīña Jesure,’ yu mitogu,” cū cū caīatajere tūgoña bōcayupū. ⁶²Bairo tūgoña bōcari yua, witočoásupū macārū. Topū yua, tūgoña yaparuari butiuro otiyupū Pedro.

Se burlan de Jesús
(Mt 26.67-68; Mr 14.65)

⁶³Bairi Jesure cacoterā pñame roro qūñ epejūgoyuparā. Cū bapeyuparā. Cū payuparā. ⁶⁴Tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, na wāmori mena cū riapēre cū payuparā. Bairo átiri, qūñ jēñiñañuparā:

—Mu camasirījē jūgori jāā quetibujuya: ¿Noa āmerē murē na payati? —qūñ epeyuparā.

⁶⁵Tore bairo jeto capee wāme qūñ epeyuparā Jesure.

Jesús delante la Junta Suprema
(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)

⁶⁶Cabusuro bero, judío majā cabutoa camasirā majū, bairi quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerā cūā neñañuparā. Jesure cū neásuparā Junta Suprema* macāāna tūpū. Topū etarā, atore qūñ jēñiñañuparā:

⁶⁷—Jāārē cariape quetibujuya: ¿Mu, Mesías,* Dios cū cajou mu āniñati? —qūñ jēñiñañuparā.

Jesús pñame bairo na ññupū:

—‘Cūā yu āniña,’ yu caīata, cariape yu mujāā tūgoetibujiorā. ⁶⁸Tunu bairoa yu cūā mujāārē yu cajēniñaata, mujāā yuetibujiorā. ⁶⁹Bairo cariape mujāā catūgoetimiatacūārē, yu, Camasā Jūgocu, Dios cū caīñajoro cūtu cariape nuḡōārē caruipau yu āniña. Āme beroaca Nipetiro Carotimasī tūpu caruipau yu āniña —na iñupū Jesús.

⁷⁰Bairo cū caīrō tūgo, to macāāna nipetirā cū jēniñanemoñuparā:

—‘Bairo mu caīata, “Dios macū yu āniña,” iḡu miñati?’

Bairo na caījēniñarō, Jesús puame na iñupū:

—Cūā yu āniña, mujāā caīrōrēā bairo.

⁷¹Bairo cū caīrō, āmeo iñuparā na majū:

—Roro cū caīrīqūērē marīrē caquetibujūnemoparārē na marī macānemoetigarā. Merē marī majūā, marī tūgo yaparoya roro cū caīrijērē —āmeo iñuparā na majū.

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)

23 ¹Bairo ī yaparori bero, wāmuncārī cū neásúparā quetiupau Pilato cawāmecucu tūpu Jesure. ²Topu etarā, Jesure cū busujā jūgoyparā. Atore bairo qūī busujāñuparā:

—Āni, cū caquetibujurije jūgori jāā yarā na tūgomawijiao joroque na átiyami. ‘Roma* macāācū quetiupau emperadore,* marī yaye dinero impuestore* cū marī joetigarā,’ jāā ī quetibujūnucūñami. Tunu bairoa, ‘Mesías* yu āniña,’ itonucūñami. Bairo cū caīata, ‘Quetiupau Rey yu āniña,’ caīrē bairo inucūñami —qūī busujāñuparā Pilatore.

³Bairo na caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū Pilato Jesure:

—‘Mua, judío majā Quetiupau Rey mu āniñati?’

Bairo cū caīrō, Jesús puame qūīñupū:

—Mu caīrōrēā bairo yu baiya —qūīñupū.

⁴Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo na iñupū Pilato sacerdote* majā quetiuparārē, aperā camasā cūārē:

—Yuā, āni roro cū caítiere yu bócañaētīña. Ñe ũnie buicuperiyami —na iñupū.

⁵Bairo na cū caīmiatacūārē, nipetiro camasā puame tutuaro mena qūīnemoñuparā tunu:

—Āni, cū caquetibujurije mena roro camasā na tūgomawijiao joroque na átinucūñami. Galilea macāpu bairo átiyūgowī. Āmerē tunu, ati yepa, Judea yepare torea bairo roro na itou átiyami —qūī busujāñuparā.

Jesús ante Herodes

⁶Bairo na caīrijērē tūgori, Pilato puame, “‘Galilea macāācū cū āniñati?’ na ī jēniñañupū. ⁷Bairi yu, “Cūā niñami,” na caīrō tūgo, Herodes cawāmecucu tūpu Jesure cū neárotiyupu Pilato. Mai, Herodes puame Galilea yepa macāāna quetiupau āñupū. Bairua, ti rūmurīrē cū cūā āñupū Jerusalén macāpu. ⁸Bairo Jesure Herodetu na cane etaro iña, Herodes puame butiro qūīñajesoyupu. Mai, Herodes puame Jesús cū caítiere, camasā na caquetibujurijere tūgonucūñupū. Bairi butiro Jesure qūīñaga nucūmiñupū, ape wāme cū caátijēnomasīrījērē iñagu. ⁹Bairo Jesús cū caetaro, capee cū jēniñamiñupū. Jesús puame cū yuesupu. ¹⁰Topu āñuparā quetiuparā sacerdote majā, aperā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena. Na puame Jesure tutuaro mena cū busujāñuparā.

¹¹ Bairo Herodes, cū ūmua cūa Jesure roro qūi epeyuparā. Bairo átiri, jutiū quetiupau rey ūcū cū cajāñarijē ūnierē cū jāñuparā, cū boyetiepegarā. Cabero Jesure Pilato tūpu cū neárotiyupū tunu. ¹² Ti rūmū caāno, Herodes, bairo Pilato mena āmeo bapacuti jūgoyuparā, cajūgoyepū mai caāmeo īnatemiricārā.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-26; Mr 15.6-15; Jn 18.39-19.16)

¹³ Cabero Pilato puame quetiuparā sacerdote majā, aperā carotimasirī majā, aperā camasā nipetirore na neñoñupū. ¹⁴ Na neñorī, atore bairo na īñupū:

—Mujāā, ānirē cū busupaigarā, yutu cū mujāā neatíupa. ‘Cū caquetibujurije mena camasārē na tūgomawijiao joroque na átiyami,’ ĩrī, yutu cū mujāā neatíupa. Bairo mujāā caĩrōī, yu puame mujāā cañajoro, cū yu jēniñamiapū. Bairo mujāā, ‘Roro átiyami,’ mujāā caĩmiatacūārē, yua, ānirē roro cū caátiere yu bócañaētīña. Ne ūnie mujāā cabusujāmīrījē cū yu wapa bocaetiya. ¹⁵ Herodes marīrē cū catunuojoatacu cūa, ‘Ñe ūnie buicuperiyami,’ ĩupī. Bairo cū cayasimasirō maniña. ¹⁶ Bai puā, cū yu baperotigu. Cūrē na cabapeyaparoro, cū yu wiyogu —na īñupū Pilato camasārē.

¹⁷ Mai, tocānacā Pascua* bose rūmū caāno, Pilato puame wiyonucūñupū jīcāñ preso jorica wiipu macāācū, judío majā na caboure. Bairo Jesure cū wiyogamiñupū. ¹⁸ Bairo cū caátigamiatacūārē, nipetiro camasā puame bairo boesuparā:

—iBairo mu áperigu! iBarrabás roquere jāārē mu wiyobojagu! —qūī awaja jūgoyuparā.

¹⁹ Barrabás puame ti macārē ācū, na quetiupau gobiernorē rocagu, bairo

tunu camasārē na pajārī, preso jorica wiipu āñupū tie wapa. ²⁰ Pilato puame Jesure cawiyogau ānirī tunu na īnemoñupū:

—Jesure cū yu wiyogu.

²¹ Bairo cū caĩmiatacūārē to macāāna netōōjāñurō qūī awajayuparā: —iYucupāipū cū papuaturotiya!

²² Tunu na īnemoñupū:

—Cariape yu quetibujuya: ¿Dise ūnie carorije cū ásupari? Yua, ānirē roro cū caátiere yu bócañaētīña. Bairo cū cayasimasirō maniña. Bai puā, cū yu baperotigu. Cūrē na cabape yaparoro, cū yu wiyorotigu —na īñupū merē itiani majū.

²³ Bairo cū caĩmiatacūārē, “iYucupāipū cū papuatu rotiya!” jīrīā butioro jāñurī ĩ awajanemoñuparā. Bairo to macāāna, sacerdote majā quetiuparā, bairo aperā camasā mena, butioro na caawajaro jūgori, na caborore bairo baiyuparo. ²⁴ Bairo Pilato puame, “Torecu, na caborore bairo yu átiyu,” ĩ tūgoñañupū. ²⁵ Bairo cárcel caācū gobiernorē carocagamiricū, camasārē capajārīcūrē cū wiyorotiyupū. Bairo átiri, Jesure yua, na caborore bairo na átirotiyupū.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

²⁶ Bairo yua, Jesure cū neásuparā, yucupāipū cū papuatugarā. Bairo ánā, Simón cawāmecucure cū neñuparā, Jesús yucupāirē cū pusabojáto, ĩrā. Mai, Simón puame Cirene yepa macāācū āñupū. Ti rūmurē aperopū caāniatacu etau baiyupū Jerusalén macārē. Bairo Jesús berore cū yucupāirē pusa ásupū Simón.

²⁷ Jesure na capapuarátóre, capāārā camasā na ūsayuparā. Bairo carōmia na mena caāna puame, roro Jesure

na caátigaro ñnarí, butiuro tũgoña yapapuari, otiusayuparã. ²⁸⁻²⁹Bairo na caotiro ñnarí, Jesús puame atore bairo na ññupũ na, rómirirẽ:

—Mujãã, Jerusalén macããna rómirí. Roro yu cabaipeere tũgoña yapapuaeticõãna. Popiye mujãã cabaipe rũmurí etagaro. Ti rũmu caetaro, atí macã macããna rómirí atore bairo ñgarãma: ‘Ûseanirí niñama carõmia capũnaacuti masiẽna, capũnaa mána, capũnaa ùpũõena.’ Roro tũgoña yapapuari bairo ñgarãma. Bairi mujãã majũã roro mujãã cabaipeere, mujãã pũnaa cũã roro na cabaipeere puamerẽ tũgoña yapapuari otiya. Yure, ‘Roro baiyami,’ ñ otieticõãna. ³⁰Ti rũmu caetaro, camasã puame riagamirã, ‘Ûtã yucure jããrẽ to tãnio reató!’ ãmeo ñgarãma. ³¹Yu, caroaro caãcu ãnirí yucu cacatiricure bairo yu ãniña. Bairo caãcũrẽ yure na caátimasãata, nocãrõ roro netõõrõ na átigarãma atí macã macããnarẽ, yucu cajñiricure bairo caãnarẽ —na ññupũ Jesús.

³²Jesús mena na neásuparã caũmua puagarã roro caãnarẽ, Jesús mena na cũãrẽ yucupãipũ na papuaturegarã.

³³Bairi yua, La Calavera na caĩrõpũ etarã, Jesure yucupãipũ cũ papuatuyuparã. Cũ mena, roro caãna cũãrẽ na papuatuyuparã, jicãũ cariape nuõõãrẽ, apeí caãcõ nuõõãrẽ. ³⁴Bairo yucupãipũ tusau, Jesús puame Diore qũññupũ:

—Caacu, ãnoa roro na caátiere masiẽtĩñama. Bairi tiere na masiriyobojaya —qũññupũ.

To caãna soldaua* puame cũ jutirore nipetirã caborã ãnirí, número tiirire ãmeo wẽnuniñuparã. Bairo átiri na majũ masiñuparã Jesús jutirore canepaure.

³⁵Camasã nipetiro to caãna

Jesure qũññajoyuparã. Bairi tunu carotimasirí majã cũã qũññajori roro qũñ boyeti epeyuparã:

—Aperãrẽ na netõõpũ. Bairi ãmerẽ cũ majũã cũ netõãto. Mesías, Dios cũ cabesericũ majũ cariape cũ caãmata, cũ majũã netõõmasibujioũmi —qũñ boyetiepeyuparã.

³⁶Soldaua cũã qũñ boyetiepeyuparã. Cũtu etari, use oco carorijere, “iÛjũ, etiyal!” qũñ epeyuparã. ³⁷Tunu atore bairo qũñnemoepeyuparã:

—iMu, judío majã Quetiupaũ Rey mu caãmata, mu majũã mu netõõmasibujioũ! Mu netõõtĩña —qũñ epeyuparã.

³⁸Tunu bairoa Jesús ruõpa buire yucupãĩ woaturicapãirẽ papuatuyuparã. Tipãipure atore bairo ñ woaturique tusayuparo: ÑNI JUDÍO MAJÃ QUETIUPAÛ REY NIÑAMI, ñ woaturique tusayuparo.

³⁹Jesús mena na capapuaatacu jicãũ Jesure tutiri atore bairo qũññupũ:

—iMesías, Dios cũ cajou majũ mu caãmata, mu majũã mu netõõbujioũ! Jãã cũãrẽ mu netõõbujioũ. Mu netõõmasiẽcũ —qũññupũ.

⁴⁰⁻⁴¹Bairo cũ caĩrõ, cũ mena macããcũ apeí puame qũñ tutiyupu cũ bapare:

—Mu, cariaçoapau nimicãã, ¿Dios mena mu tũgoña qũñnogaetiyati mai? Marĩã, roro caãna ãnirí marĩ buicutiya. Bairi marĩrẽ pajjãrã átiyama. Ñni roque dise ñnie carorije caãpei niñami —qũññupũ.

⁴²Cabero Jesús puamerẽ qũññupũ: —Jesús, mu carotimasirĩpau etaũ, yure mu masiritiepa.

⁴³Bairo cũ caĩrõ, qũññupũ Jesús puame:

—Cariape murẽ niña: Ati rũmua yu mena mu ãnigu, Diotu, nocãrõ caroaro caãnopũ —qũññupũ.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵Merē yua, pasaribota caño, caño tusarua yua, naitiācoásuparo ati yepa nipetiroḡ. Yoaro naitiāñuparō. Bairi muipḡ baesupḡ. Ñamicā, tres de la tarde caño majū tunu busuyuparo. Tunu bairoa templo* wii aruare ēñotaricarō jutii asero carecomacā woocoasuparo. ⁴⁶Bairo cabairo bero yua, Jesús puame busurিকে tutuaro mena atore bairo iñupḡ:

—iCaacu, yḡ yeri pūnarē yḡ bocāñeña!

Atore bairo ī yaparo, riacoásupḡ Jesús.

⁴⁷Soldaua quetiupau capitán* puame cabaiatajere iñarī, atore bairo Diore qūī basapeoyupḡ:

—Cariapea ānia, Jesús carorije caāpei majū nimiupī —iñupḡ.

⁴⁸Tunu bairoa camasā nipetiro to caña tie cabaiatajere caññaatana ānirī, butioro tūgoña yapapuari na cotiare pari tunuásuparā, Diore tūgoñabobori.

⁴⁹Bairi Jesús baparā cañana cūā nipetiro, aperā carōmia Galilea yepa macāña Jesure causaátiatana puame toa tuari jōpūā iñacōñanucūñuparā cabaiatajere.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)

⁵⁰Mai, añupḡ jīcāñ cañmu cañuḡ José cawāmecucu. Arimatea cawāmecuti macā macāñcū añupḡ. Ti macā puame Judea yepapure añuparō. Cū cūā, quetiuparā, Junta Suprema* majā mena macāñcū jīcāñ añupḡ. ⁵¹Mai, José puame Dios cū carotimasīripau caetarore cacotei añupḡ. Bairi cū mena macāña quetiuparā roro na caátiatajere

caboetimiatacu añupḡ. ⁵²Bairi yua, Pilato turḡ átī, Jesús rupauri ānajērē yarocagu, cū jēniásupḡ. ⁵³Cabero yua, José puame Jesure, yucupāipḡ catusaure cū ruioyupḡ. Bairo cū átiri, jutii asero lino mena, cū ūmañupḡ. Bairo átiri bero, ūtā opeḡ Jesús rupauri ānajērē cūñupḡ. Áti yaparori, ūtāpāī mena tubiatoyupḡ. Ti ope puame mai, aperā cayasirārē cacūroca mani ope añuparō. ⁵⁴Ti rūmu puame añuparō judío majā na cayerijārī rūmu jūgoye macā rūmu. Ti rūmu ñamicā merē judío majā na cayerijārī rūmu etagaro baiyuparo. Bairi qūēno weyopeyogará baiyuparā, na cayerijārī rūmu caetaparo jūgoye.

⁵⁵Bairi carōmia Galilea yepa macāña Jesure causaátiatana cūā ásúparā, Jesure ūtā opeḡ na cayarore iñaránā. Na, rōmirī puame Jesús rupauri ānajērē na cacūatapauare masīgarā, iñarā ásúparā. ⁵⁶Bairo iña yaparori bero, na cañni wiiripḡ tunucoásuparā. Topḡ etarā yua, caroaro cajutiñurijērē qūēnoñuparā Jesús rupauri ānajērē na capiopeopeere. Bairo átī yaparori bero, yerijāñuparā Moisés ānacū cū caroticūricārōrēā bairo.

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)

24 ¹Cabero yua, judío majā na cayerijārī rūmu bero, ape semanarē na capaajūgori rūmu añuparō. Bairi ti rūmu caño, ñamirōcācā cajutiñurijērē caqūēnoatana rōmirī puame masā opeḡ ásúparā, cajutiñurijērē Jesús rupauri ānajērē pioturánā. Aperā rōmirī cūā na bapacutī ásúparā na mena. ²Bairo ti masā opere etarā yua, iñajoyuparā. Ti opere na cabiaatati, ūtā tii tupāworicaropḡ bauyuparo. ³Bairo

cabairoi, ti operu jāāņuparā. Marī Quetiupau rupauri ānajē puame maņuparō yua, na caīñaata. ⁴Bairo cū rupauri ānajē camanoi yua, butioro tūgoñacōā maniásuparā. Dope bairo āti masiēsuparā. Bairo na baiāno, puḡarā caūmua natu etanucāņuparā. Na puame jutii caasiriyarije cayowerijere jāñaņuparā. ⁵Bairi carōmia puame butioro uwiri murīcūmucoásúparā yeparu. Bairo na caāto, atore bairo na iņuparā caūmua puame:

—¿Nopēirā cariaricarā ānanarē na cacūrōpu cacatirea mujāā macāñati? ⁶Jesús atore maniñami. Merē caticoayami. ¿Galileapu mujāā caāno, cū cabaipeere mujāārē cū caquetibujuriquere mujāā masīētīñati? ⁷Atore bairo mujāārē īwī: ‘Yū, Camasā Jūgocare, carorije caānarē yu jorocagarāma, yure yucupāiru na capuaturucaparore bairo irā. Bairo yu na caátirocamiatacūārē, itia rūmu bero yu caticoagu tunu,’ mujāā ī quetibujuwī —na ī quetibujuyuparā āngelea majā.

⁸Bairo na caīrōpu, tūgoña bōcayuparā Jesús narē riagu jūgoye cū caīriqūērē. ⁹Bairo tūgoñabōcari yua, macāpu tunucoásúparā. Topu etarā, Jesús cū cabuerā, puḡa wāmo peti rupore jīcā pēnirō cānacāū apóstolea* caānarē nipetirije na caīñaatajere na quetibujuyuparā. Apherā cūārē na quetibujuyuparā. ¹⁰Narē caquetibujuri majā rōmirī puame āņuparā: Marīa Magdalena, Juana, apeo Marīa, Santiago paco, apherā carōmia cūā āņuparā. ¹¹Bairo na caīrō tūgo, apóstolea majā puame cariape na tūgošuparā. “Bairo icōārā mujāā iña,” na icōāņuparā.

¹²Bairo cariape na catūgoetimiatacūārē, Pedro puame atuátī iñau ásúpu masā opere. Bairi

topu jāátī iñaņupū. Bairo cū caīnarō, maņuparō Jesús rupauri ānajē. Jutii aseri Jesure na caūmamiataje jeto āņuparō. Bairi tie jeto caāno iña acuari, cū wiipu tunucoásúpu. Butioro tūgoñarīqūē pairi tūgoñamani ásúpu, tie cabaiatajere iñarī.

En el camino a Emaús

(Mr 16.12-13)

¹³Ti rūmu caānoa puḡarā Jesús cū cabuemirīcārā puame Emaús na caīrī macāpu ánā baiyuparā. Puḡa wāmo peti rupore jīcā pēnirō cānacā kilómetros* majū yoaro átato āņuparō Jerusalén macā puame. ¹⁴Topu ánā, na puame Jesús cū baiatajere busupai ásúparā. ¹⁵Bairo na cabusututuátó, Jesús puame na ēmuetari, na mena átutuásúpu cū cūā. ¹⁶Bairo cūrē iñamirācūā, “Jesús niñami,” ī masiēsuparā mai. ¹⁷Bairi yua, Jesús puame na jēniñaņupū:

—¿Ñe ūnie quetire mujāā busupaiyati? ¿Nopēirā mujāā tūgoñarīqūē paiyati? —na iņupū.

¹⁸Bairo cū caījēniñarō tūgo, jīcāū na mena macācū Cleofas cawāmesecu qūiņupū:

—¿Ati rūmurī Jerusalén macāpu cabaiatajere mu jetoa mu tūgoetiayati? Nipetiro ati yepa macāna masirāma.

¹⁹Bairo na caīrō, Jesús puame bairo na iņupū:

—¿Dope to baiati? —na iņupū.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūiņuparā:

—¿Jesús, Nazaret macācū cū cabaiatajere mu tūgoetiayati? Cū puame profeta* āmi. Capee caátijēñomasī āmi. Cū caquetibujurije cūā ūmajūcōawū. Bairi Dios, camasā cūā nipetiro cū mena useaninucūwā. ²⁰Bairo cū cabaimiatacūārē, quetiuparā sacerdote* majā, apherā marī quetiuparā mena,

cū ñerī cū nuniwā romano* majārē, cū na capajārōrē borā. Bairo átiri, yucupāipū cū papuatu rocarotiwā. ²¹Jāā pñame, ‘Cūā, ati yepa, Israel yepare caēmarī majārē carocapau majū ānigumi,’ jāā ī tūgoñamiwū. Merē yua, itia rūmu netōcoaya, cūrē na capajā rocaatato bero. ²²Bairāpua, jāā pñame jāā tūgoacuacoapu, jāā mena macāāna rōmirī jīcāārā, ‘Catiupi,’ jāārē na caīquetibujuro jūgori. Na pñame cū rupauri ānajērē ūtā operu na cacūrīcārōpu cabusuripanaa iñarāupa. ²³Bairo topu etarā yua, Jesús rupauri ānajē camanoi, jāā tūpu quetibujurā etaama: ‘Ángele majārē jāā iñaapū, “Catiyami Jesús,” jāā iñama,’ jāā ī quetibujuma. ²⁴Bairo na caīrō tūgori jīcāārā jāā mena macāāna iñarāupa Jesús masā operu. Topu na caetaro, nipetiro jāārē na caīatatorea bairo baiuparo, na caīñaata. Bairāpua, Jesús pñamerē qūiñaetiuparā —qūi quetibujuyuparā Jesure.

²⁵Bairo na caīquetibujuro tūgori, atore bairo na iñupū Jesús cū cabuemirīcārārē:

—iRusamajūcōāña mai mujāārē mujāā catūgomasiptipee! Marī ñicūjāā na caīwoatucūrīqūē nipetirijere, ĩnocārōpu cariapea mujāā tūgopeyorāati?

²⁶¿Mesías,* Dios cū cajou, cū pacutu cū catunuápáro jūgoye ati yepapu popiye cū cabaieere cū cūesupari? ¿Bairo mee ato na quetibujuyupari profeta majā ānana? —na iñupū Jesús.

²⁷Bairo na ī yaparori bero, na quetibujū jūgoypu Jesús cōñarīcārōrē bairo. Bairi cū cabaieere Moisés ānacū cū caquetibujūwoatucūrīqūēpu quetibujū jūgoacá, profeta majā na caquetibujūwoatucūrīqūēpu quetibujū jāāñupū.

²⁸Bairi yua, Jesús cū cabuemirīcārā na caátí macāpu na caetaro, Jesús

pñame netōácure bairo baiyupū.

²⁹Bairo cū canetōamiatacūārē, cū cabuemirīcārā pñame bairo qūiñuparā:

—Netōápéina. Jāā mena ati ñamirē mu tuagu. Merē ñamicāpu niña.

Naiorōpu baiya —qūiñuparā.

Bairo na caīrō tūgo, wiipu jāāñupū, na mena tuagu. ³⁰Cabero mesapu ūgagarā na caruiro, Jesús pñame pāārē neñupū. Nerī, Diore jēniñupū. Jēni yaparo, pāārē na peebato nuniñupū cū cabuemirīcārārē.

³¹Bairo cū caátōpu merē yua, “Jesús niñami,” ī masījūgoyparā. Bairo cū na caīñamasimiatacūārē, Jesús pñame yasicosapu. Tunu baunemosupu cū cabuemirīcārārē. ³²Bairo cū cabairo iñarī, atore bairo āmeo iñuparā:

—Dios cū caquetibujucūrīqūērē marīrē cū caquetibujuro, ĩtie meerē áto marī yeri catiupari? Marī yeri caroaro tūgoñao joroque marī átiami, maapu marī caátó —āmeo iñuparā na majū.

³³Bairo ĩrī bero, jicoquei tunucoásuparā Jerusalén macāpu, na yarārē quetibujuráná. Topu etarā, Jesús cū cabuemirīcārā pñga wāmo peti rōpore jīcā pēnirō cānacū apóstolea majā ñenarī cañarē na etayuparā. ³⁴Bairo na etari, na iñuparā:

—Cariapea marī Quetiupau cariacoatacu nimicūā, catiupi. Simón cūā qūiñaupī —na iñuparā.

³⁵Na ī yaparo, maapu Jesús narē cū cabuiaetaatajere na quetibujuyuparā. Tunu bairoa Jesús pāārē narē cū cabatoro cūrē na caīñamasiatāje cūārē na quetibujuyuparā.

Jesús se aparece a los discípulos
(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23)

³⁶Bairo mai tiere na caquetibujūānitoyea, Jesús pñame na recomāpū buiaetayupū. Buiaetari atore bairo ī jēniñupū:

—Caroa yericutaje mujãärê cû joáto Dios.

³⁷ Jesús cû cabuemirîcârã pũame qũĩña acũacoasupará. Cû uwijãñuñupará, “Jesús wãtî ãcũmi,” írã. ³⁸ Bairo na cauwiro ñnarî, atore bairo na ññupũ:

—¿Nopẽirã yũre mujãã ñnaacũayati? ¿Nopẽirã, “Jesús mee niñami,” mujãã ñ tũgoñañati mai? ³⁹ Ññañijate yu wãmorîrê, bairi yu rupoorî cũãrê. Yua, Jesús yu ãniña. Pãnarî ññañijate. Espiritu yu caãmata, õwãã mani, rupau mani, yu baibujion. Cû mee ãnirîna, õwãã cutî, rupau cuti yu baiya.

⁴⁰ Bairo na ñna, na ññoñupũ Jesús cû rupori, cû wãmoorî cũãrê, cû na capapuaata opeere. ⁴¹ Bairo na cû cañnomiatacũãrê, cû cabuemirîcârã pũame cariapea tũgoesupará mai. Cû cañrîjêrê useanirõ tũgomirãcũã, tũgo mawijiacõãñupará. Bairo na cabairo ñnarî, atore bairo na ñ jeniñañupũ:

—¿Ugarique ñnie atore mujãã cũgoetiyati?

⁴² Bairo cû cañrõ yua, wai pũõrîcũrê cû nuniñupará. ⁴³ Na canunirõ yua, nerî, petiro cû cabuemirîcârã na cañnarõ ugayupũ. ⁴⁴ Uga yaparori bero, na ñnemoñupũ tunu:

—Yũre cabaiataje atore bairo mujãã mena ãcũ, yu cañrîqũẽ baiaru: “Nipetiro yũre bairo baigumi Moisés ãnacũ cû caroticũnarîqũẽ, bairi profeta yaye cũã, bairi salmos tutiri macããjê cũã nipetiro bairo baipeticoagaro yũre na cañquetibũju woatucũnarîqũẽ,” mujããrê ñiwũ.

⁴⁵ Bairo cû cañrõpũ, tũgoña bõcayupará Dios ya tutipũ na

caquetibũjucũnarîqũẽrê. ⁴⁶ Bairo na cabairoi, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Atore bairo ñ quetibũjuyupa mai: “Dios cû cajoure roro cû átiyasiogarãma. Bairo na caátimiatacũãrê, itia rũmu bero tunu catigumi. ⁴⁷ Bairi cû cacatiro bero, cû yarã pũame cû yaye quetire quetibũju batopeticõãgarãma nipetiro ati yepa macããnarê. Jerusalén macãã cû yaye quetire quetibũju jũgogarãma. ‘Roro mujãã caátiere busuqũenoña mujãã yerire Dios mena, mujããrê cû canetõõparore bairo írã,’ na ñ quetibũjugarãma,” ñ woatu quetibũjuyupa profeta majã. ⁴⁸ Mujãã merê atiere caquetibũjumasîrã mujãã ãniña. ⁴⁹ Bairi mujãã yeripũ yu jogu yeri tutuariquere, yu Pacu cû cañrîcãrõrêã bairo. Bairi mai, ati macã, Jerusalén macãpua mujãã ãnicõãwã, yeri tutuarique jõbuî umũrecõo macããjê caatíparo jũgoye.

Jesús sube al cielo

(Mr 16.19-20)

⁵⁰ Cabero Jesús na jũgoásupũ macã camanopũ. Betaniaru na jũgoásupũ. Topũ etari, Jesús pũame cû wãmorîrê ñnumgõrî, Diore na jeniñojayupũ: “Caroare cû jonemoáto mujããrê marî Pacu Dios,” na ññupũ. ⁵¹ Bairo ñãcũna, na wũweyori, umũrecõo pũamerê wãmucoásupũ. ⁵² Bairo cũrê qũiroari bero, tunucoásupará Jerusalén macãpũ useanirîqũẽ mena yua. ⁵³ Jesús cû cabuericarã pũame templo* wiiru tocãnacã rũmua ánucũñupará, Diore cû basapeorãná.

Tocãrõã ñniña.